

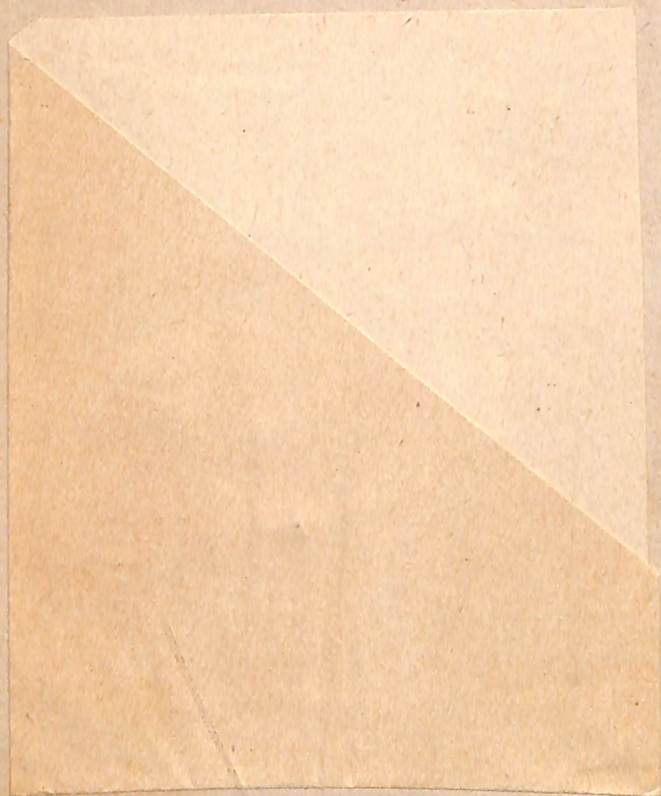
20349

Муси. Мурихановой. У. И. К. Л. 2000.

55

М. Мурихановой. У. И. К. Л. 2000.

20-

200

Ղ. ԱՂԱՅԵԱՆՑ

ՈՒՍՈՒՄՆ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶԻԻ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԻՐԳ

ՏԱՄՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հեղինակի սեփական եւ փոխադրած լօղաձների արտատպելու իրաւունքը
վերապահւած է:

Թ Ի Ֆ Լ Ի Զ

ԵԼԷԲՏՐԱՅԱՐԺ ՏՊԱՐԱՆ ՕՐ. Ն. ԱՂԱՆԵԱՆՑԻ, ՊՕԼԻԳՅԱԿԱՅԱ 7.

1907

(35)

20349

ԱՌԱՋԻՆ ՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

1. Տ Ա Ր Ե Մ Ո Ւ Տ Ի Ն

Արի դու, արի, քո գալըդ բարի,
Սիրուն նոր տարի, նոր օրեր բեր մեզ:
Ձիւն տուր սարերին, անձրև՝ արտերին,
Կարկուտը՝ չարին, զով արեւ՝ մեզ:
Անթուփ ծաղիկից, աններկ կարմրուկից,
Բարի ցաւերից ազատ պահիր մեզ:
Մայրական գթով, գրկաբաց ձեռքով,
Ուրախ ժպիտով առ քո գիրկը մեզ:

2. Թ Ո Չ Ն Ի Կ Ն Ե Ր

Տատիկին շրջապատեցին թոռնիկները և աղաչեցին,
որ թռչնիկներ շինէ իրանց: Տառն էլ վեր առաւ փոքրիկ-
ներից մէկին, դրաւ ծնկանը, երկու ձեռքից բռնեց և վեր
ու վայր թափ տալով՝ երգեց.

Ղսւ—ղսւ—ղսւ, ա՛ դու—ղսւ,

Նակ—նակ, ա—դու—նակ, թը՛ռռռ...

Երեսնան թռաւ գետնի վրայ կանգնեց, և ծիծաղելով
ասեց.

—Ո՛ւր է, տատիկ, ես աղունակ չըղառայ:

Տատիկը պատասխանեց.—Վնաս չունի, հոգիս, դեռ
փոքրիկ ծիտիկ ես, կըմեծանաս, աղունակ կըղառնաս:

Յետոյ մի ուրիշն ընկաւ տատիկի գիրկը և ասեց.—
Տատիկ ջան, տատիկ, ինձ էլ մի կաշաղակ շինես:

Տատիկը նրան էլ դրաւ ծնկներին և առաջւան պէս
երգեց.

Ձա—չա—չա, կա—չա—չա,

Ղակ—ղակ, կա—չա—ղակ,—թըռռռ...

—Տատիկ ջան, տատիկ, ինձ էլ մի ծիտիկ շինես,
աղաչեց ամենից փոքրիկը:

Տատիկը նրան էլ վեր առաւ և վեր ու վայր թոցնե-
լով՝ երգեց.

Ծիտ եմ, ծիտ եմ, ծըլ-ըլում եմ, ճիկ, ճիկ, ճիկ,

Ոսոստում եմ, թռչկոտում եմ, տիկ, տիկ, տիկ.

Արի, թևիկ, արի փետրիկ,

Որ ես դառնամ փոքրիկ ծիտիկ,

Փոքրիկ ծիտիկ, պիծիկ, միծիկ, թըռռռ...

3. Ն Ո Ր Տ Ա Ր Ի

Եկէք, երեխէք, եկէք,

Ձեռք ձեռքի տանք, պար բռնենք,

Ձըւարճանանք ու խնդանք,

Նորեկ տարուն բարե տանք.

Դէհ, գոչենք և երգենք՝

Բարո՛վ, բարո՛վ, բարո՛վ:

Մայրիկն այսօր մեզ տըւաւ

Ձիր ու չամիչ և առաւ՝

«Քաղցր ու անուշ պառաւէք,

Ալևորիք ու տեսնէք

Շատ տարի շատ բարի,

Բարո՛վ, բարո՛վ, բարո՛վ:

Շնորհազարդ Նոր-տարի,

Քո գալուստը շնորհաւոր,

Դու մեզ համար այս տարի

Բարի եղիր ամեն օր,

Մինչև կաս ու կերթաս

Բարո՛վ, բարո՛վ, բարո՛վ:

4. Ս Ա Գ Ե Ր

ՏԱՆՏԻԿԻՆԸ

Ձու—ջու, ջու—ջու խոտակեր,

Սև ու սպիտակ իմ սագեր.

Հերիք, որչափ լողացիք,

Կարմիր տոտիկ լըւացիք:

Հերիք, որչափ գետի մօտ

Որգեր կերաք դուք տղմոտ.

Գնանք, գնանք դէպի տուն,

Ձեզ կուտ կըտամ իրիկուն:

Ս Ա Գ Ե Ր Ը

—Ղա—ղա, դա—դա, գոռացին,

Թող ջուր մտնենք մենք կրկին,

Դեռ չենք ուզում գնալ տուն,

Մանեկ աղտոտ հաւաքուն,

Ջրի մէջը վայր ու վեր,

Պէտք է մաքրենք մեր թևեր.

Ղա—ղա—ղա, դա—դա—դա...

5. ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՀԵՔԻԱԹ

Գնացի ջաղաց: Ջաղացպանն ինձ ուղարկեց փայտի:
Ման եկայ, ման եկայ, շատ փնտրեցի, փայտ չըգտայ:
Վերջը գըտայ մի քեթուկ (կոճղ): Խփեցի, խփեցի, շատ
խփեցի ոտքով ու քարով, դուրս չեկաւ տեղիցը: Ասացի.
—Այ քեթուկ, ի՞նչ քաջ ես: Ասեց. —Թէ որ քաջ եմ, ին-
չո՞ւ է կացինն ինձ կտրում:

—Այ կացին, ի՞նչ քաջ ես.—Թէ որ քաջ եմ, ինչո՞ւ
է դարբինն ինձ ծեծում:

—Այ դարբին, ի՞նչ քաջ ես.—Թէ որ քաջ եմ, ինչո՞ւ է երկինքն ինձ տանում:

—Այ երկինք, ի՞նչ քաջ ես.—Թէ որ քաջ եմ, ինչո՞ւ է ամպը երեսս ծածկում:

—Այ ամպ, ի՞նչ քաջ ես.—Թէ որ քաջ եմ, անձրեւն ինչո՞ւ է մէջիցս վայր թափում:

—Այ անձրեւ, ի՞նչ քաջ ես.—Թէ որ քաջ եմ, ինչո՞ւ եմ գետնին թափում:

—Այ գետին, ի՞նչ քաջ ես.—Թէ որ քաջ եմ, ինձ վրայ ինչո՞ւ է խոտ բըսնում:

—Այ խոտ, ի՞նչ քաջ ես.—Թէ որ քաջ եմ, տաւարն ինչո՞ւ է ինձ արածում:

—Այ տաւար, ի՞նչ քաջ ես.—Թէ որ քաջ եմ, ինչո՞ւ է գայլն ինձ ուտում:

—Այ գայլ, ի՞նչ քաջ ես.—Թէ որ քաջ եմ, շունն ինչո՞ւ է փախցնում ինձ:

—Այ շուն, ի՞նչ քաջ ես.—Թէ որ քաջ եմ, ինչո՞ւ է ծեծում ինձ պառաւը:

—Այ պառաւ, ի՞նչ քաջ ես.—Թէ որ քաջ եմ, ինչո՞ւ է ինձանից չի վախենում մուկը:

—Այ մուկը, ի՞նչ քաջ ես.—Թէ որ քաջ եմ, ինչո՞ւ է բռնում ինձ կատուն:

—Այ կատու, ի՞նչ քաջ ես.—Այո՛, քաջ եմ, և այս մեծ տան պահողն եմ, մկներին մահ տըւողն եմ, սուփրի ծայրին նստողն եմ, մեր շան աչքի գրողն եմ:

6. Կ Ա Տ Ո Ի

Փխփկ—փխփկ, դու չար փոքրիկ, շատ սիրուն ես, խորամանկ ես, մետաքսապատ թաթեր ունիս, սուր եղունգով մատներ ունիս: Ականջներդ շուտ են լսում, մեծ

աչքերդ մթնում փայլում, երկար բեխերդ ոլորած, խեղճ մրկներին մահ ես նիւթում:

Քո ընկերիդ երբ տեսնում ես, պոչդդ այս—այն կողմն ես շարժում, մէջքդ ծալում կըռացնում, աչքերդ փակ մըռռացնում, բայց թէ յանկարծ մի խեղճ մուկիկ մի անկիւնից դուրս է ընկնում, քո պողպատէ թաթիկներով գլխին խփում ես, սպանում:

7. ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐ

Ա

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ

Սիրուն ձագիկ, չունիմ մայրիկ և կամ հայրիկ, Որ թռչում ես ոլոր մոլոր մեր չորս բոլոր:

Ձ Ա Գ Ի Կ

Ուրուրն այսօր տարաւ իմ մօր:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ

Ձագիկ, մի լար, որբիկ, մի լար, Դու չես մնար անտէր անմայր:

Եկէք քոյրեր ու եղբայրներ, Ընկներ սարեր ու անտառներ. Գնանք գտներ, խնդրենք մէկին, Որ մայր դառնայ այս խեղճ ձագին:

Սիրուն հաւքեր, երկնից հաւքեր, Առէք ձեզ մօտ, ձագին անտէր:

Կ Կ Ո Ի

Կճ—կճ. կճկ—կճ...

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ

Ձէ, չէ, կրկճ, այլոց բընում Զու ես դնում, մայր չես դառնում:

Ա Գ Ռ Ա Ի

Դռն, գռն, գռն...

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ

Ձէ, չէ, ագռակ, գող գիշակեր,
Քեզ չենք յանձնիլ, մի կռայեր:
Կ Ռ Ո Ւ Ն Կ

Կըռճ, կըռճ, կըռճ...

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ

Ձէ, չէ, կըռռնիկ գարնանասէր,
Մեր երկիրներ կայ ցուրտ ձմեռ:
Տ Ա Տ Ր Ա Կ

Վճ, վճ, վճ...

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ

Ձէ, չէ, տատրակ, գիտենք լաւ ես,
Ազնիւ հաւ ես, բայց լալկան ես:
ՉԱԳԻ ՄԱՅՐԸ

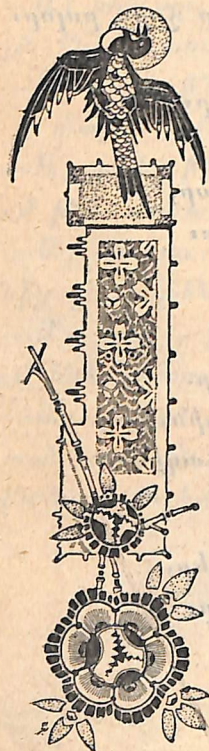
Մարդն ուրուրին սպանեց,
Ինձ ճանկերից ազատեց.
Տըւէք ձագս, խնդրում եմ,
Ո՞վ է գտել, փնտրում եմ:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ

Առ, առ, մայրիկ,
Քո խեղճ ձագիկ,
Սիրուն ծիտիկ,
Որ-չըթռչի
Ուր-մուր
Մեր չորս բոլոր:

Ձագնիկ, ձագուկ, ուրախ կաց,
Մօրըդ գնա գրկաբաց.
Հետը թռի, հեռացիր,
Անցած ցաւըդ մոռացիր:

Ձագը մօրը սիրում է,
Առանց նրբան տխրում է,
Երբ որ նրբան գտնում է,
Ուրախ ճըշում, ճխում է:

Բ.

Ա. ԱՇԱԿԵՐՏ

(Ասում է անգործ մանկանը)

Ով դու մանուկ ծաղկահասակ,
Հերիք անգործ, պարապ ման գաս.
Զուր մի կորցնիր ոսկի ժամերդ,
Թէ չէ՝ տգէտ, բիրտ կըմնաս:

Բ. ԱՇԱԿԵՐՏ

Խղճա, խղճա քո օրերին,
Արդէն անցաւ քո ութ տարին.
Ի՞նչ ես սովորել թափառելով,
Հասկացել ես չարն ու բարին:

Գ. ԱՇԱԿԵՐՏ

Ձէ որ մեղք է խղճուկ հայրըդ,
Որ բանում է միշտ անդադար,
Թէ ինչ է՝ իր որդին մի օր
Դառնայ լաւ մարդ իրեն համար:
ԽՈՒՄԲԸ

Գոնէ նայիր ու մեզ առ քեզ
Աշխատութեան օրինակ.
Եւ մի անգին ժամանակըդ
Փչացնէր շարունակ:
Ե՛կ եկ, հերիք պարապ չըլես,
Դորանից քեզ օգուտ չըկայ.

Եկ վարժարան, կարգա մեզ հետ,
Որ խեղճ հայրըդ ուրախանայ:

ԱՆԳՈՐԾ ՄԱՆՈՒԿ

Ինչի՞ կըգամ ձեր վարժարան,
Որ զուր գերի՞ ես դառնաս.
Ազատ, ուրախ փողոցներում,
Լաւ չէ՛ խաղամ ու մանգամ:
ԽՈՒՄԲԸ

Մենք էլ երբ որ բոլորովին

Դասերս լաւ կըսերտենք,
Այն ժամանակ ազատ ուրախ
Խաղ կըխաղանք ու կերգենք:

ԱՆԳՈՐԾ ՄԱՆՈՒԿ

Հապա եթէ վարժապետը
Յանկարծ ծեծէ ու պատժէ.
Միթէ այդ վատ պատժարանում
Գալ ու նստելը արժէ:

ԽՈՒՄԲԸ

Այստեղ ոչ թէ ծեծ ու պատիժ,
Այլ ուսում են մեզ տալիս,
Միայն ծայլ, վատ աշակերտը
Նախատեսում է ու լալիս:

ԱՆԳՈՐԾ ՄԱՆՈՒԿ

Հապա որ միշտ հրամանով
Դուք կանգնում էք ու նստում,
Եւ ինձ նման ուղած ըռպէն
Ազատ ման գալ չէք կարում:

ԽՈՒՄԲԸ

Ով որ չունի կարգ ու կանոն,
Նա ասում է անկիրթ մարդ,
Կարգ կանոնը մանկանց համար
Են գովական սիրուն զարդ:

Եկ, ասում ենք, եկ վարժարան,
Ձեռն կշտանալ թափառելով.
Ում ուզում ես՝ գնա հարցրու,
Մարդ կըգառնաս ուսումով:

ԱՆԳՈՐԾ ՄԱՆՈՒԿ

Ես էլ կըգամ, ես էլ կըգամ,
Էլ չեմ ջըջիլ պարապ, զուր,
Ես էլ ձեզ հետ միշտ կըկարգամ,
Էլ չեմ ընկնիլ դռնէ դուռ:

ԽՈՒՄԲԸ

Ե՛կ մեզ մօտ, եկ մեզ մօտ,
Քեզ կընդունենք մեծ սիրով.

Միասին, միասին,
Խաղանք, խնդանք երգելով:

ԲՈՂՈՐԸ

Եկէք եղբարք, թե թեւ տանք,
Իրար գրկենք, ուրախանանք.
Քանի այսպէս դեռ մանուկ ենք,
Ուսում առնենք, խնդանք, խաղանք:

Դէհ, եղբարք, դէհ, եղբարք,

Ուրախ երգենք ու խաղանք.

Կեցցէ, կեցցէ մանուկ հապալ,

Կեցցէ ուսում, խաղի ժամեր.

Կեցցէ յաւէտ մեր վարժարան,

Կեցցենք և մենք, աշակերտներ:

Պար բըռնենք ու երգենք,

Քանի որ իրար հետ ենք.

Տրայ-լայ-լայ, տրայ-լայ-լայ,

Տրայ-լայ-լայ, լայ-լայ-լայ:

8. ԱՔԱՂԱՂՆ ՈՒ ՀԱԻԸ

— Ծուղրուղո՛ւ, սանամէր,
Էն մէկ հաւ կար, ո՛ւր գնաց.

— Ծարաւ աղբրում կուլ գնաց:

Ի՞նչ կար կտցում.— Զիր ու չամիչ:

Ո՛ւր էր տանում.— Հարս ու փեսին:

— Ո՛ւր էր հարսը.— Ոսկէ թաղթին

Ի՞նչ էր եփում.— Համով կորկոտ:

— Ո՛ւր էր դրել.— Բաց պատուհան:

— Ո՛վ է կերել.— Սե փիշիկը:

— Ա՛յ սե փիշիկ, վայ սե փիշիկ,

Քո մէքն ուտի քո թըշիկ.

9. ՉՈՐՍ ԵՂԱՆԱԿ

I

Օրը տաքցաւ, ձիւնը հալւեց արեւից,
Քրչքրչալով ջուր է հոսում դռներից.
Սար ու ձորերը դարդարւեցին կանաչով,
Դաշտը ծածկւեց ոչխարների հօտերով:
Հա—հա—հա, գարուն է,
Տեսէք ինչպէս սիրուն է:

II

Սաստիկ շոգ է. ցորեն, գարի հասել են,
Հնձողները խոտը քաղել, դիզել են,
Բոլոր ծառեր ծածկւել են տերեւով,
Պրտուղները «ճիթ» են անում ժպտալով.
Հօ—հօ—հօ, ամառ է,
Արեւը խիստ կը վառէ...

III

Շոքերն անցան, պտուղները քաղեցին,
Հացով, մրգով ամբարները լցրեցին.
Երկինքն ամպեց, բարակ անձրև է մաղում,
Մերկ դաշտերը և ծառերը ողողում:
Է՛յ—է՛յ—է՛յ, աշուն է,
Տեսէք ինչպէս նախշուն է...

IV

Օրը կարճ է, արև չըկայ, շատ ցուրտ է,
Ճերմակ ձիւնը քուլա-քուլա կը բրթէ,
Մարդ, անասուն, բուք-բորանից վախեցած,
Տաք-տաք տներ, խոր-խոր բներ են մտած:
Օ՛յ—օ՛յ—օ՛յ, ձմեռն է,
Անտառների մի բեռն է...

10. ՏԱԻԱՐԱԾԻ ՃԱՇԸ

Մի խամ տաւարած, բաւական քաղցած, աղբրի
մօտ նստած, ուտում էր չոր հաց:
— Յամաք մի ուտիլ, ասեց ընկերը:
— Բա ինչո՞վ ուտեմ, ուրիշ բան չունեմ:
— Դանակով, եղբայր, դանակով...
— Էդ լաւ ասեցիր, դանակով կտրեմ, ջրումը թրջեմ,
էլ ցամաք չուտեմ...

11. ԵՐԿՈՒ ԵՒ ՄԻ

Երկու աղանջ ունիս, մի բերան,
Հասկացիր դու լաւ.
Աշխարհիս վրայ կըլսես շատ բան,
Ու խօսիր սակաւ:
Աչքերըդ երկու ունիս, մի բերան,
Հասկացիր դու լաւ.
Աշխարհիս վրայ կըտեսնես շատ բան,
Ու պատմիր սակաւ:
Դու երկու ձեռք, մի բերան ունիս,
Հասկացիր ինձ լաւ.
Ամբողջ ժամերով պիտի աշխատիս,
Եւ ուտես սակաւ:

12. ՉՈՐՍ ԵՂԲԱՅՐ

Չորս եղբայր են, ամեն տարի
Երկրիս վրայ ման են գալի,
Չորսն էլ ջուկ-ջուկ ունին հասակ,
Պարզեներն են հազար տեսակ:
Փոքր եղբայրն է պատանի,
Բողբոջ, տերև, սաղարթ ունի.
Պայծառ արև, կանաչ արօտ,
Որոնց տղայք են միշտ կարօտ:

Երկրորդ եղբայրն երիտասարդ
Տալիս է մեզ անձրև առատ,
Ծաղկունք ցանում է ամեն դի,
Յոյս է տալիս առատ հնձի:

Երրորդ եղբայրն է չափահաս,
Մրգերով լի ունի մի թաս,
Բաժանում է տղոց իր գանձ,
Ծիրան, խնձոր, խաղող ու տանձ:

Չորրորդ եղբայրն է ծերունի,
Ցուրտ ու խաւար շալկած ունի,
Այգի, անտառ ամայացած,
Դաշտ ու արօտ ձիւնով լըցրած:

13. Գ Ա Ր Ո Ւ Ն

Գարուն սիրուն ու նախշուն
Բերաւ մեր տուն բիւր ողջոյն,
Սոխակն ունէր իր գրկին,
Վարդիկն ունէր իր սրտին:

Արօտ դալար ուսերին,
Սարեակ, ծիծառ ճղներին,
Յըստակ աղբիւր, պարզ առակ,
Հազար ու բիւր սար, ձորակ,
Հովիտ, անտառ, դաշտ ու մարգ,
Ջուր ցանէին սառնորակ:

14. ՀՈՎԻԻ ԱՆԿՈՂԻՆԸ

Սարի լանջը մահճակալ,
Ջեշոտ քարը գլխակալ,
Մի հին կարպետ ուսերին,
Այս է հովւի անկողին:

Երբ անձրև է կաթկաթում,
Եւ կարպետը թըխկ-թխկում,
Հովին անուշ քնի մէջ
Քաղցր երազ է տեսնում:

Եւ խնդրում,

Ծիծաղում:

Ուխա՛յ, ուխա՛յ, սիրուն հովիւ, քունդ անոշ...

15. ԶԱՂԱՅՊԱՆԻ ՆՆՋԱՐԱՆԸ

Երեք չորս հատ ջաղացաքար կարգով շարած պը-
տըտում են, իրանց ահեղ գրգռողով ամբողջ շէնքը
դրդրդում են, չանչախների չըխչըխկոցից մարդի ականջ
խլանում է, իսկ ջաղացական ալրաթաթախ խոր քնի մէջ
խորմիւմ է: Բայց ջաղացը եթէ յանկարծ կտրէ ձայնը,
լռէ, սառչի,—ինչպէս մի թունդ թնդանօթից՝ ջաղացականը
վեր կըթռչի:

16. Զ Ա Ղ Ա Յ

Ջուրը նաւից արշաւելով՝
Կատաղաբար ձայն է հանում,
Եւ ջաղացի յատակի տակ
Կարծես ամպեր են գողգողում:

Դան—գօն—գնւն...

Դան—գօն—գնւն...

Անիւնների խիստ շարժելուց
Ամբողջ յատակն է դողդողում,
Եւ երկանի պտըտելուց
Փոքրիկ լեզակն է չըխչըխկում:

Չախկ—չօխկ—չոխկ...

Չախկ—չօխկ—չոխկ...

Նա շարժում է օրօրելով,
Լիքն ամբարի դունչը շարժում:

Որից վերին երկանի մէջ
Մաքուր ցորեն է ներս թափւում.

Թւի—թօփ—թնւի,

Թւի—թօփ—թնւի...

Իսկ քարի տակ մանրւելով,

Ալիւր դարձած տաշտն է ածւում,

Եւ ջաղացը սիւլտակ փռնին

Վերմակի պէս վրան փրռում.

Փնռ—փօռ—փնռ,

Փնռ—փօռ—փնռ...

17. ՊԱՐԶԱՄԻՏ ՀՈՎԻԻ.

Օգոստոսին էր թէ յուլիս ամսում,—լաւ չեմ յիշում,—
մի անմեղ հովիւ քաղաք չըտեսած, իր ոչխարակալ եր-
կայն մահակը ուսին դրած, մտաւ բազարը խլըշկոտալով,
զարմանալով:

Խրտնած պախրի պէս շատ դէս դէն ընկաւ, վերջը
կանգ առաւ մրգավաճառի խանութի առջև և աչքը ձգեց
լիք թաբախներին, հասուն մրգերին:

Ինչ պտուղ ասես որ նա չըտեսաւ, չըհիացաւ.—
տեսակ-տեսակ տանձ ու խնձոր, դեղձ ու խաղող, թուղ ու
սալոր, նուռ, սերկևիլ, ունաբ ու հուն, կարմիր, փայլուն:

Հովիւը նայեց մրգավաճառին ու մնաց ապշած, որ
այնչափ հասուն մրգերի միջին ձեռք չէր դիպցնում մէկին
կամ միւսին:

«Սա կոյր կըլինի», հովիւը կարծեց և փորձել ու-
զեց: Մահակը մեկնեց դէպի բախկալը և քիչ էր մնում,
աչքն էր կոխում:

—Է՛յ, ի՞նչ ես անում, գողաց բախկալը սաստիկ
բարկացած:

—Բւ... ես հէնց իմացայ, դու կոյր կըլինիս...

—Է՛յ, ի՞նչ ես ասում, ես եմ կոյր, թէ՛ դու:

—Ի հարկէ, դու ես, սնդեց հովիւը:—Եթէ դու կոյր
չես և լաւ ես տեսնում, բա այդ բոլ մըրդից ինչի՞ չես
ուտում...

18. Մ Ա Յ Ր Ի Կ Ը

Մի խեղճ կին ձեռքի աշխատանքովն էր պահում իր
որբերին: Մի կիրակի, ամենից փոքր երեխային հետն
առած՝ գնում է վաճառանոց, որ այնտեղ վաճառէ իր
ձեռագործները: Պատահմամբ՝ երեխան մօրից յետ է
ընկնում, ամբոխի մէջ մոլորւում և սկսում է այս ու այն
կողմն ընկնիլ լալով:

—Ինչո՞ւ ես լաց լինում, հարցնում են մարդիկ կա-
րեկցաբար, ում ես որոնում:

—Մայրիկիս եմ ուզում, պատասխանում է երեխան
հեկեկալով:

—Ո՞վ է քո մայրիկը, ի՞նչպիսի կին է:

—Վա՛յ, մի՞թէ չէ՞ք ճանաչում իմ մայրիկին, նա
էլի, որ ամենից լաւ մայրիկն է:

—Անունն ասա, անունն ի՞նչ է:

—Մայրիկ է, մայրիկ, մայրիկ...

Երեխի ձայնը լսելով, մայրիկը դուրս եկաւ ամբոխի
միջից և գրկեց նրան այնպէս ջերմ սիրով, որ կարծես
տասը տարի քաշած լինէր կարօտը:

19. «Չ Ա Ր Ը Դ Տ Ա Ն Ե Մ»

Իմ նանը, որդիք, մի շատ լաւ կին էր,
Ժամ ու պատարագ նա շատ կըսիրէր.
Թէ արթնանալիս, թէ քուն մտնելիս՝
Ինձ համար նա միշտ աղօթքներ կանէր:

Եւ թէ պատահէր՝ հիւանդանայի,
կըրծքիս փարելով՝ միշտ կըհարցնէր՝
«Ասա, գաւազ, ի՞նչըդ կըցաւի,
Ասա, դէ՛հ նանը քո չարը տանի»:

Ա՛խ, իմ մայրիկը, սիրուն մանուկներ,

ՊԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

Այնքան բարի էր
Այնքան անձնուէր
Որ վերջը, իրան,
«Իմ չարը տարաւ»:

20. ԱՌԱՄՆԵՐ

Մօր համար բոլոր
երեխէքը հաւասար
սիրելի են:—Երե-
խէքը որ կան, մօ-
րը հինգ մասն են,
որն էլ կարես,
սիրտը կըմղկտայ:
—Որդին որ բըւ-
նումը ձրւածեղ ե-
փի, մօր լաւութիւ-
նիցը չի պըծնիլ:

21. ՎԻՃԱԿԻ ԵՐԳԵՐ

Եղբայրս ծառի տակին,
Մաղմոսը կռան տակին,
Մաղմոսն անգիր է արել,
Լեզուն բիւրբիւ է դառել:
Իմ եղբայրը սարումն է,
Շըւին գօտկածալումն է,
Եղբայր ջան, շըւիդ ածա,
Քոյրըդ Լօռայ բարումն է:
Մարէն կըգայ ձիաւոր,
Մեր տունը չարդախաւոր,

Հրէս եկաւ եղբայրս,
Երեք օրւան թագաւոր:

22. ԳԻՒԴԻ ԳՐԱԳԵՏԸ

Մայրը իր որդուց նամակ ստացաւ,
Կարօտած սիրտը վեր ու վայր եղաւ.
Որդին հեռու էր՝ օտար քաղաքում,
Ծառայում մի տան, դպրոցում սովորում:
Նայում է թղթին, սև սև նշաններ,
Բայց այդ գրերերի միտքը չըգիտէր:
Տղան ինչ է գրել, պէտք է խմանար,
Բայց իրանց տանը կարգացող չըկար.
Դուրս եկաւ փողոց, մի քարի նստեց,
Գիւղի տէրտէրի որդուն հանդիպեց,
Եւ նրան կանչեց.—Տէրտէրի տղայ,
Մօտս եկ, ապրես, այս գիրը կարդա՛»...

23. ՏԱՏԻ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔԸ

Մի քաղցած գայլ գիւղի մօտով անցնելիս՝ յանկարծ
լսեց, որ մի խրճիթում երեխան լաց է լինում, իսկ տա-
տիկն ասում է նրան.—«Սուս կաց, թէ չէ՝ գայլին կը-
տամ քեզ»:

Դայլը կանգ առաւ ուրախա-
ցած և սպասում էր, յուսալով որ
տատիկն իր ասածը կըկատարի:
Բայց տատիկը գրկեց երեխային և
փախաւ լալով ասաց.—Մի լար, հոգեակս, քեզ չեմ տալ
գայլին, այլ կըսպանեմ նրան, եթէ գալու լինի:

Այս որ լսեց գայլը՝ գլուխը կախած հեռացաւ,
ինքն իրան մըմըռալով — «Տատերի ասածին հաւա-
տալու չէ»:

24. ՈՐԲԻ ՊԱՆԱՆՁԸ

Որբ եմ անտուն, անպաշտպան,
 Տըւէք, խնդրեմ, ապաստան.
 Տըւէք մնունդ և ուսում,
 Ես մարդ դառնալ եմ ուզում:
 Ձեմ ցանկանում շրջել զուր,
 Անգործ ընկնիլ դռնէդուռ,
 Ձրի մուրալ ու ապրել,
 Ողորմութեան սովորել:
 Առէք ձեզ մօտ որդեգիր,
 Տըւէք ձեռքս արհեստ, գիր,
 Լինիմ խելօք ու ազնիւ,
 Վայելեմ միշտ սէր, պատիւ:

25. ԼԱԻ ԸՆԿԵՐ

Մարդիկ վեր առան կակա-
 չի հասարակ ծաղիկը և մա-
 նուշակի հետ մի խեցիի մէջ
 տնկեցին: Մի քանի ժամա-
 նակից լետոյ կակաչը մանու-
 շակի հոտ ստացաւ:

26. ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵՁՈՒ

1.

Մայրենի լեզու, մայրենի բարբառ,
 Ախորժ, ընտանի իմ հողու համար.
 Առաջին դու խօսք աղանջիս հասած,
 Դու սիրոյ քաղցրիկ առաջին յօդած:

Մանկական լեզուիս թոթովանք աղար,
 Հնչում ես իմ մէջ դու միշտ անդադար:

Գեղեցիկ լեզու, հրաշալի լեզու,
 Այդ ինչպէս քաղցր հնչում ես ինձ դու:

2.

Ով մեծասքանչ դու լեզու,
 Ով հեշտ բարբառ մայրական,
 Փափկահնչիւն քո բառերուդ
 Նման արդեօք այլ տեղ կան:

Դու որ նախ ինձ հնչեցիր,
 Նախ սիրոյ, սէր, հեշտ խօսքեր,
 Այն նախ ըզքեզ թըթովելս
 Դեռ իմ մտքէն չէ ելեր:

Մայրենի անուշ լեզու,
 Կեանց անսասան, կեանց յաւէտ,
 Կեանց միշտ լեզուդ դու հայկարժան,
 Կեանց ծաղկալից, ծաղկաւէտ:

27. Կ Ռ Ո Ւ Ն Կ

Կռունկ, ուստի կուգաս, ծառայ եմ ձայնիդ,
 Կռունկ, մեր աշխարհէն խաբրիկ մի չունիս,
 Մի վազեր երամիդ, շուտով կու հասնիս,
 Կռունկ, մեր աշխարհէն խաբրիկ մի չունիս:

Թողեր եմ ու եկեր մըքերս ու այգիս,
 Քանի որ ախ կանեմ, կըքաղւի հողիս,
 Կռունկ, պահ մի կեցիր, ձայնիկդ ի հողիս,
 Կռունկ, մեր աշխարհէն խաբրիկ մի չունիս:

28. ՂԱՐԻՊ ՄՇԵՅՈՒՆ

Ղարիպ ախպէր, արի մեր տուն,
 Բուք-բօրանին ուր կերթաս,

Հերիք այդքան թափառելով,
Սև դարդերը քամուն տաս:
Անտուն ախպէր, արի մեր տուն,
էս էլ հայի օջախ է.
Իմ պաղ ջուրս, սև-չոր հացս
Քեզ պէս ախպօր հալալ է:
Մշակ ախպէր, արի մեր տուն.
Դարդ ու ցաւը ինձ պատմէ,
Լաց-լացի տանք էս մեծ տօնին,
Սիրտս լացի կարօտ է...

29. Ո Ր Բ Ի Կ

Մերկ ու թուլակազմ եկար այս աշխարհ,
Եւ մօրըդ գրկում կառնէիր հանգիստ.
Ի՞նչ էր դառնութիւն, չարչարանք ու վիշտ—
Քեզ ծանօթ չէին, խաղաղ էր հոգիդ:
Բայց միայն, աւաղ, մահը տարաժամ,
Տառապեալ մօրըդ դրաւ գերեզման,
Եւ քեզ, խեղճ գառնուկ, որբ, անօգնական,
Թողեց օտարի մշտափակ դռան:

30 «ՊՕՂՈՍ—ՊԵՏՐՈՍ»

Վաղճւց, երբ մօտ էր
երկրին երկինքը ու լսում
էր, դեռ մարդկանց Տէր—
Խնքը, էն լաւ ժամանակ
երկու մանուկներ ունէին
մի չար, մի անսիրտ խորթ
մէր:

— Կորէք, գնացէք աշխատանք
արէք, աշխատանք արէք, ու եկքէ
կերէք: Ի՞նչ էք վեր թափել, անգործ
ու անբան, հասած տղերք էք, հիւսկ-վեց
տարեկան...

Այպէս բարկացաւ մի օր խորթ մէրը, ճի-
պոտներ տըւաւ, դրկեց հորթերը: Անհանգիստ
հորթեր, ամառւան շոգ օր, կէտ արին փա-
խան, ընկան սար ու ձոր: Նրանց յետևից լա-
լով, հեալով, փոքրիկ որբերը՝ քարէքար դա-
լով՝ վազ էին տալիս անտառի միջում, վազ էին տալիս
ու իրար կանչում.

— Պօղոս, գտնա՛ւր:

— Չէ... Պետրոս, գրտնա՛ւր.

— Չէ.

— Վայ-վայ, վնւյ-վնւյ...

— Վայ-վայ, վնւյ-վնւյ...

Շատ որ ման եկան, խեղճերն յոգնեցին, եկան խորթ
մօրը լալով պատմեցին.

— Նանի, ա՛յ նանի, կորան հորթերը...

— Վայ գետինն անցնէք, ճըչաց խորթ մէրը, թող
դուք կորչէիք հորթերի տեղակ, անտակ ձորի մէջ, ան-
ժաժ քարի տակ: Մի արջ պատահէր, մի գազան, մի
գէլ, որ չէի տեսել ձեր շուքը մէկ էլ... Դէ, ետ գնա-
ցէք, գնացէք, կորէք մինչև չըգտնէք հորթերը բերէք,
աչքիս չերևաք, այ աչքի փշեր, թէ չէ՝ կըսպանեմ ես
ձեզ էս գիշեր...

Ու ճիպոտն էլ ետ իրանց թաթերին, յոգնած ու սոված, արցունքն այտերին, փոքրիկ որբերը՝ անտառի միջում, գիշերւան կիսին լալիս են, կանչում.

—Պօղոս, գտնա՛ւր.

—Չէ՛:—Պետրոս, գտնա՛ւր.

—Չէ՛,

—Վայ-վայ, վո՛ւյ-վո՛ւյ...

—Վայ-վայ, վո՛ւյ-վո՛ւյ...

Անդէր հորթերը չըկան ու չըկան: Ճարները կտրած՝ խեղճերը եկան, լալով չոքեցին.—Տէր Աստուած, ասին, ի՛նչ կըլնի, գըթաս, գոնէ թւեր տաս, թւեր տաս՝ թըռ-չենք, թռչենք ու կորչենք, որ էլ չտեսնի մեզ մեր խորթ մէրը, մինչև որ գտնենք կորած հորթերը...

Հէնց ասին-չասին անմեղ բերանով, Աստուած որոտաց իր գթոտ ձայնով.

—Ահա ձեզ թւեր, սիրուն երեխէք, թռչուններ դառէք, թըռած ման եկէք, որ էլ չըտեսնի ձեզ ձեր խորթ մէրը, մինչև որ գտնէք կորած հորթերը: Գիշերը քնեցէք ծառերի ճիւղին, ծիղն ու ծղնոտը արէք անկողին, ապրուստ էլ կերէք իմ լի սեղանից, երբ որ դադարգուն եղաք ձեր տանից...

Այսպէս վերևից հէնց կանչեց Աստուած, փոքրիկ որբերը փոխւեցին յանկարծ, ու թւեր առան, թռչուններ դառան:

Ու թւեր առած, թռչուններ դառած,

Դեռ մինչև էսօր, ընկած սար ու ձոր,

Ծըւում են, մնչում,

Մէկ մէկու կանչում.

—Պօղոս, գտնա՛ւր.

—Չէ. Պետրոս, գտնա՛ւր.

—Չէ՛:

—Վայ-վայ, վո՛ւյ-վո՛ւյ...

—Վայ-վայ վո՛ւյ-վո՛ւյ...

31. Հ Ձ Օ Ր Ճ Ա Ր

Երբ իմ ծնողքս կամ ես եմ տկար,
Եւ կամ հանդիպի մի այլ պատահար,
Երբ որ աշխարհի մէջ կայ ցաւ կամ սով,
Երբ որ մարդիկ են իրար հետ խռով,—
Այդ ամեն չարին ունիմ ես մի ճար,
Այդ իմ աղօթքն է ամենի համար:

32. ԱՐԴԱՐ ԴԱՏԱՍՏԱՆ

Սողոմոնը տասներկու տարեկան էր, որ թագաւոր գառաւ, որովհետեւ իմաստուն էր, այսինքն՝ այնքան խելօք էր այդ հասակումը, որ մեծերն էլ նրա չափ խելք չունէին: Նա դեռ մի քանի օրւայ թագաւոր էր, որ նրա բաղաքում մի անսովոր բան պատահեց:

Մի սենեակում բնակում էին միասին երկու տէք-ըակին, երկուսն էլ ծծկեր մանուկների մայրեր: Մի գիշեր նրանցից մէկը՝ ծիծ տալու ժամանակ՝ այնպէս խոր քնի մէջ էր մտել, որ իր բոլոր ծանրութիւնովը ընկել էր օրօրոցի վրայ, որից երեխան կտրել էր շունչը: Հէնց որ աչքը բաց է անում մայրը, տեսնում է որ երեխան մեռել է, տէքըակնոջ կենդանի երեխան առնում է դնում իր օրօրոցումը, իսկ մեռածը դնում նրա տեղը:

Կենդանի երեխայի մայրը որ վեր է կենում առաւօտը և տեսնում մեռած երեխային իր օրօրոցումը, իսկոյն նկատում է, որ նա իր երեխան չէ: Սրա վրայ երկու մայրերի մէջ վէճ ու կռիւ է սկսում և ամեն մէկը պնդում է, որ իր մանուկը կենդանին է և ոչ մեռածը: Բանը դատի է հասնում, բայց դատաւորները չեն կարողանում հասկանալ, թէ բողոքաւոր մայրերից որն է արգարը և որը մեղաւոր:

Վերջապէս գործը հասնում է թագաւորին: Մայրերին հարց ու փորձ անելուց յետոյ Սողոմոն իմաստունը

հրամայում է, որ կենդանի երեխային կիսելով երկու բա-
ժին անեն և կէսը մէկ, կէսը միւս մօրը տան:

Այս վճիռը որ լսում են՝ հարազատ մայրը թագաւո-
րի ոտներն է ընկնում և աղաչում, որ երեխան տան
միւսին, միայն թէ կենդանի մնայ, իսկ միւսն ասում է.
«շատ լաւ, թող կատարւի թագաւորի վճիռը»:

— Հարազատ մայրը չի ուզենալ իր զաւակի մահը:
Տըւէք երեխան այն մօրը, որ չի ուզում նրա մահը, իսկ
միւսին պատժեցէք, հրամայում է իմաստուն թագաւորը:

33. ԿԱՄԱԿՈՐ ՍԱՅԼԱՊԱՆՆԵՐ

Երկու սայլապան ճանաչի նեղ տեղումը դէմ ու դէմ
եկան: Նրանցից մէկը գնում էր քաղաք, իսկ միւսը՝ տուն:
Մէկը բղաւում է:

— Ճանապարհ տուր, ես շտապում եմ, քաղաք պի-
տի գնամ շուտով:

Իսկ միւսը գոռում է.

— Ես աւելի եմ շտապում, պէտք է շուտով տուն
գնամ:

Այսպէս յամառւել էին երկուսն էլ և երկար ժամա-
նակ բղաւում էին:

Բարեբախտաբար մի երրորդ գիւղացի հանդիպեց
ղրանց և ասաց.

— Իմ կարծիքով՝ ով ուզում է աւելի շուտ տեղ հաս-
նել, նա աւելի շուտ պէտք է ճանապարհ տայ միւսին:

Այս որ լսեցին կամակոր սայլապանները, երկուսն
էլ կոտրւեցին և ամեն մէկը նրանցից շտապեց միւսին
ճանապա տալ շուտով:

34. Բ Ա Ր Ի Գ Ո Ր Ծ

Մարի լանջում, ժայռի տակ,

Ջուր էր բըղխում սառնորակ,

Եւ ցրւելով խոտերում,
Ի զուր ճահիճ էր դառնում:

Նրա առջև մի խոր գուշ
Շինեց հովիւն ու տարաւ,
Խաղ ասելով նա անուշ,
Ջրեց հօտը իր ծարաւ:

Պախրէն անցաւ այն սարից,
Շողից հանած չոր լեզուն,
Կուշտ կուշտ խմեց աղբիւրից,
Ապա նայեց Աստրծուն:

Անցւորն եկաւ տօթակէզ,
Սառն աղբիւրը որ տեսաւ,
Գլխարկն առաւ ու չոքեց,
Խմեց, սիրտը հովացաւ:

Ապա թէ իր օրհնանքը,
Մաղթեց մարդը այն բարի,
— Քո շինողիդ օր-կեանքը
Ջրի նման երկարի...

35. ՎԱՐԴԵՆԻՆ ՈՒ ՓՇԵՆԻՆ

Վարդենին ու փշենին բուսել էին միատեղ: Մի օր
փշենին ասաց իր գեղեցիկ հարևանին.

— Բարեկամ, համբերութիւնդ ինձ զարմացնում է.
ինչո՞ւ չես պատժում քո փշերով այն մեղուներին, որոնք
հոտդ ու հիւթդ ազահաբար ծրծում են տըղտըղալով:

— Ինչո՞ւ պատժեմ, հեղութեամբ պատասխանեց վար-
դենին, չէ՞ որ իմ հիւթից նրանք անուշ մեղր են պատ-
րաստում:

36. Ա Ռ Ա Մ Ն Ե Ր

Մի ծաղկից օձը թոյն է շինում, մեղուն՝ մեղր։—
Արած լաւութիւնը չի կորչիլ։— Ինչ որ ցանես, այն կը-
հնձես։— Տաշած քարը գետնին չի մնալ։

37. Կ Ը Տ Ե Ն Ի 1

Աքիւր նանը գոգնոց կապած,
Թոնրի ափին ամուր նստած
Գունդ խմորը դրած դափին,²
Կողն է տալիս թոնրի պատին։
Բայց խմորը վատ լինելով՝
Թոնրին կպած շատ չի մնում։
Յանկարծ պատից գլըլեւով
Թըրմփում է, մոխիրն ընկնում։

Ախ է քաշում Աքիւր նանը,
Տեսնելով որ լաւ չի բանը,
Հացերը չեն մնում ողջ-ողջ,
Կըտենի են դառնում ամբողջ։

Նանի սիրտը մըմնջալիս՝
Ժամհար Մօսին ձայն է տալիս,
«Դճրմի Աստուած, Աքիւր նանի,
«Թաժա հաց բեր, Մօսին տանի,
«Որ ամեն օր եկեղեցում
«Հոգուդ համար աղօթք անի»։

Նանն ընտրում է մի կըտենի,
Ինչպէս կարմրած լաւ կրկենի,³
Եւ տալիս է ժամհար Մօսուն,
Իրանց ժամի ժիր մըղղըսուն։

«Այս լաւ դառաւ որ սա եկաւ»,
Աքիւր նանի մտքովն անցաւ։
«Այսօր ժամ չեմ գնացել ես,
«Թող հոգուս վարձք լինի այսպէս»։

«Ով գիտէ հէնց դրանից է որ՝
«Կըտենի դառաւ հացս այսօր»...

1. Կըտենի—կուտ հաց—կուտանա. թոնրից վայր ընկած ու նրա
շնչոյնը թխած։ 2. Գափ—տէփ, որի վրայ են դնում և բաց անում
խմորի գունդը և նրանով էլ զարկում թոնրին, կողն են տալիս։ 3. Կրկենի—
կարկանդակ—քեօմբա, մոխրում թխած հաց։

38. Հ Ա Յ Թ Ո Ի Խ

Հացթուխն է այն ալիւրոտ մարդը,
Որ գիշերն երս չունի քուն, դադար,
Խմորի տաշտը առաջը դրած՝

Ալիւր է մաղում մաղում անդադար։
Երկար ժամանակ կուչ-ձիգ անելով
Հունցում է խմորը, երեսը ծածկում,
Թոնիրը վառում, պառկում մի անկիւն,
Մինչև գալիս է խմորը՝ բարձրանում։

Խմորը եկաւ, թոնիրը տաքցաւ,
Եւ մեր հացթուխը տեղից վերկացաւ,
Խառնեց կրակը, հաւաքեց մոխիր
Ու տաշտի գիմաց նորից նա անցաւ։

Կտրում է խմորը, շինում գնդակներ,

Կտաւի վրայ կարգով շարտում,
Գնդակը վերցնում, չոքում թոնրի մօտ
Ու մէկ-մէկ կարմրած պատին կըպցնում։

Հացը թխում է, փքում, կարմրում,
Եւ մեր հացթուխը, գլխավայր կախած,
Մի կողմից հանում միւս կողմից շարում,
Մինչև որ բոլոր խմորն է պրծնում...

Լոյսը բացւեցաւ. նա էլի կանգնած
Տաշտի առաջին, մտն է իր ձեռքում,
Տխուր երեսով ալիւր է մաղում,
Ալիւր է մաղում ու խոր հառաչում...

39. Լ Ը Ի Ա Յ Ա Ր Ա Ր

Լուսաբացին՝ քաղաքում, մի մեծ կապոց դրած ուսին,
Շտապելով գնում է լրացարար մի խեղճ կին:
Նա տանում է հարստի կեղտոտ շորեր լւալու,
Նրա տըլած վճարով իր որբերին պահելու:
Այդ արհեստը իր համար գործ է գնում այն օրից,
Երբ նա զրկւեց թե-թիկունք իր քաջ մշակ ամուսնից:
Ահա հասաւ իր տունը, մեծ կաթսայով ջուր դրաւ,
Կրակ վառեց օջախում ու կապոցը բաց արաւ:
Առաջ բաշեց տաշտակը, սոտթեց իրեն թեւերը,
Սապոն, լեղակ պատրաստեց ու լացքն սկսեց:
Ճլր՝ զգ-պլր՝ զգ, ճլր՝ զգ-պլր՝ զգ նա սապնում է եռանդով,
Շորը կոխում ջրի մէջ, ճմուռում հարում ձեռներով:
Եռման ջրից քերձւում է նրա ձեռքի թոյլ կաշին,
Կռանալուց՝ կասես թէ՛ դուրս է գալիս իր հոգին:
Բայց նա ցաւին չի նայում, ճլրզգ-պլրզգ՝ սապնում է,
Մինչև շորի բոլոր կեղտ ջնջւում, մաքրւում, սրբւում է:
Երբ լացքը մի առ մի ջուրն է քաշում, լեղակում,
Մզում, բակում թառ տալիս, չորանալուց հարթուկում:
Նրա մօտիկ դրացիք, հանգիստ պառկած անկողնում,
Վաղուց արդէն քնի մէջ երրորդ երազն են տեսնում,
Այսպէս խղճուկ այս կինը, ամիս, տարի, տարիներ,
Լացքի տակ տանջւելով՝ անցնում է իր սև օրեր:

40. Շ Ա Պ Կ Ի Ե Ր Գ Ը

Մատները թմրած, յոգնած են սաստիկ,
Արտեանունքը և խոնջ, և կարմիր,
Թերմաշ շորերով նստած է մի կին,
Նստած կարում է եռանդոտ ու ժիր.

Կարիւր ու կարիւր...

Սովատանջ, հալ ու մաշ, վշտակիր...
Հեծում է, երգում տխուր ու վհատ

«Մի շապկի մասին» այդ կինը աղքատ:
Աքլորի կանչին զարթնում է քնից՝
Աշխատիր, աշխատիր, աշխատիր,
Աստղեր փայլում են յարկի ճեղքերից՝
Դէհ, աշխատիր, աշխատիր, աշխատիր...
Եւ տանջւիր ինչպէս չքաւոր մի կին՝
Բարբարոս վաշխաուի ձեռքին միշտ գերի.
Աւաղ, մի գերի յուսահատ ու խեղճ,
Նըրա ճանկերից փրկուի՞ն չունի:
Աշխատիր, աշխատիր, աշխատիր,
Մինչդեռ չէ յաղթել քեզ քունը յամառ.
Աշխատիր, աշխատիր, աշխատիր,
Քանի աչերդ չեն մարած իսպառ.
Շուլալիր վրակաւորի,
Խրժըպիր, պատկարիր՝
Մինչ շապկի վրայ ընկնես քնահար,
Եւ երազիդ մէջ կարես անդադար:
Ոհ, մարդիկ, դուք որ ձեր շուրջը ունիք
Քաղցրիկ մայր ու քոյր, կին ու ազգականք,
Ա՛խ, դա շապիկ չէ, որ դուք մաշում էք,
Այլ չարքաշ ու խեղճ մարդկային մի կեանք.
Կարիւր ու կարիւր...

Կարում եմ սովատանջ, վշտակիր,
Միաժամանակ շապիկ ու պատան
Եւ ամեն ըոպէ ըսպասում մահւան:
Բայց, ասա, ինչո՞ւ մահից վախենամ,
Թէկուզ այդ հիւրը գար ինձ մօտ այսօր.
Չէ՞ որ ես մահու հրեշտակի նման
Մի չոր կմախք եմ—լուկ մորթ ու ոսկոր...
Հիւժւած մի մարմին, չարատանջ մի կեանք,
Կտոր հացից զուրկ և ծում օրն իբրեւ.
Ա՛խ, ո՞վ Տէր, ինչո՞ւ այդպէս թանգ...
Իսկ այսպէս է՞սան՝ իմ միսն ու արիւն.
Աշխատիր, աշխատիր, աշխատիր,
Այս ծանր ժամերը, աւաղ, վերջ չունին.
Իսկ ի՞նչ է վարձքըս—չոր հացի փշրանք,

Անպէտք ցնցոտիք, յարդէ անկողին.
 Վերը՝ խախուտ յարկ, ցածը՝ մերկ յատակ,
 Սեղան ու աթոռ թոյլ ու հասարակ.
 Հաւ է որ գոնեայ
 Մերկ պատի վրայ
 Յաճախ տեսնում եմ ըստերն իմ միակ:
 Աշխատիր անխոնջ, տքնիր ժամէ ժամ
 Եւ միշտ նստակեաց գործիր օրավարձ,
 Ինչպէս յանցաւոր մի տաժանակիր՝
 Աքսոր ուղարկւած անյոյս ու անդարձ:
 Շուլալիր, վրակարիր,
 Խըծըպիր, պատկարիր,
 Թափիր վերջին ճիգ, գործիր անձանձիր
 Մինչև գըլուխդ թեքւի ու ժասպառ
 Եւ սիրտ ու ձեռքդ թուլանան իսպառ:
 Կարիր ու կարիր և ցուրտ ձմեռը,
 Նոյնպէս գարնանը—օրեր զովարար,
 Երբ ծիծեռնակը գալիս է նորից՝
 Գարնան վերադարձ տօնելու համար.
 Իսկ ձագուկները խուցիս ցեքին տակ
 Միշտ ճուղղում են իրանց մօրը հետ—
 Կարծես իրար մէջ պայման են դրած
 Ինձ կոնակ ցոյց տալ և ծաղրել յաւետ,
 Ա՛խ մէկ դուրս գայի թարմ շունչ քաշելու:
 Ի՛նչպէս բուրում են վարդերն անուշակ...
 Միայն երկինքը լինէր իմ վրայ
 Միայն դալար խոտ իմ ոտքերիս տակ.
 Ո՛ւր էր գէթ մի ժամ ըզգայի այնպէս,
 Երբ դեռ փոքր էի՝ գոհ ու բերկրալից—
 Հիմիկայ նրման երկիւղ չունէի,
 Թէ ճեմելով կը զրկւեմ ճաշից:
 Ո՛հ թէկուզ մի ժամ, միայն մի վայրէկեան
 Հոգիս չըտքնէր ճնշող բեռան տակ.
 Աւաղ, յոյս չըկայ մի վայրէկեան անգամ,
 Հոգսը խըլում է ողջ իմ ժամանակ,
 Գոնէ արցունքով սիրտս ամօքեմ,

Բայց ոչ... շուտ պէտք է վերջանայ այս կար.
 Արցունք, կանգ առէք, ինձ մի խանգարէք,
 Թէ չէ, չի լինիլ կարը միաշար:
 Մատները թմրած, յոգնած են սաստիկ,
 Արտեանունքը և խոնջ, և կարմիր,
 Հնամաշ շորերով նստած է մի կին,
 Նստած՝ կարում է եռանդուն ու ժիր.
 Կարիր ու կարիր...
 Սովատանջ, հալումաշ, վշտակիր—
 Հեծում է, երգում հեզ ու յալագին.
 Ա՛խ, թէ գէթ հասնէր վէս հարուստներին
 Այս կնոջ երգը «մի շապկի» մասին:

41. ՊԱՌԱՆԻ ՀԱԻԸ

Հաւը օրական մի ձու էր ածում պառաւի համար:
 Բայց պառաւն ագահ էր. նա մտածեց. «Եթէ հաւիս շատ
 կուտ տամ, նա մի ձրւից աւելի կըտայ»: Եւ սկսեց կուտ
 շատ տալ, որից հաւը շատ գիրացաւ և ձրւից կտրւեց:

42. Կ Թ Ի Կ Ո Վ

Կթի կովը օրական մի կձուճ կաթն էր տալիս տի-
 րոջը: Մի անգամ տէրը միտք արաւ, թէ ինչո՞ւ պէտք է
 կթել ամեն օր և կաթը հաւաքելով թըթւեցնել, խնոցի
 հարելու համար, աւելի լաւ չի՞ լինիլ՝ շաքաթը մի անգամ
 կթել և եօթն օրւայ կաթը միանգամից ստանալ: Այսպէս
 էլ արաւ, եօթն օր չըկթեց, բայց ութերորդ օրը որ ու-
 գեց կթել, կովն էլ կաթ չըտաւ, արդէն ցամաքել էր:

43. ՇՈՒՆՆ ՈՒ ԿԱՏՈՒՆ

1

Ժամանակով
Կատունն ճան էր,
Շունն էլ գլխին
Գդակ չունէր,
Միայն դիտեմ ոչ
Որդեանց որդի,
Ճանկել էր մի
Գառան մորթի:
Եկաւ մի օր
Ձմեռնամրտին,
Կատուի կուշտը
Տարաւ մորթին:

— Բարեաշողում,
Ուստա փիսօ,
Գլուխս մըսեց,
Ի սէր Աստու
Առ էս մորթին
Ու ինձ համար
Մի գդակ կարի
Գլխիս յարմար:
Վարձիդ համար
Միամիտ քնա,
Համա-համա
Շատ չուշանայ:

— Աչքիս վրայ,
Քեռի Քուչի,
Մի գդակ ա,
Նօ մի քուրք չի,
Քու թանգադին
Խաթեր համար,
Ուրբաթ օրը
Համեցէք տար:
Փողի մասին
Աւելորդ ա,
Մեր մէջ խօսելն
Էլ ամօթ ա.

Ինչ մեծ բան ա, տօ հէր օրհնած,
Միայն, միայն մի գդակի վարձ,
Ուրբաթ օրը քեռի քուչին,
Ցրտից սառած բաց-բաց կուճին
Թափ-թափ տալով ծանդը ու մեծ,
Ուստա Կատուի շէմքում կանգնեց,
Ու բարձր հաչեց.
— Ուստէն ուր ա... փափախս ուր ա.
— Մի քիչ կացի, հրէս կերեալ,—
Պատասխանեց կատուի ծաղը,
Որ մտել էր պատի ծակը:

II

Ուստէն եկաւ քուրքը հագին,
Շանը տեսաւ... բեղի տակին
Իրէն-իրէն քիչ փնթփնթաց,
Ու մուշտարու վրայ թնդաց.
— Ցուրտը տարաւ... վա՛հ, տնաշէն,
Ձեռ թող անում մի շունչ քաշեն.
Նշտ բան հօ չի՞, դեռ հիմիկս եմ
Ցրցամ տւել, որ բսկըսեմ.

— Դէ, հէր օրհնած, բտէնց ասա,
Էդ բարկանալդ էլ ընչի՞ս ա:
Փող եմ տրւել, վախտին կարի,
Թէ չէ՛, ասա՛ Էգուց արի:
Համ ասում ես, համ չես կարում,
Համ բարկանում, վրէս գոռում,
Համ- համ, համ-համ,
Քանի, ախպէր, զնամ ու դամ...
Ասաւ շունը ու նեղացած,
Վերադարձաւ գլուխը բաց:

III

Մին էլ եկաւ, դարձեալ չրկար.
Էս անգամը դիպան իրար.
Էլ անպատիւ, անկարգ խօսքեր,
Էլ հին ու նոր, էլ հէրն ու մէր.
Էլ գող կատու, էլ քաչալ շուն...
Բանը հասաւ զիւանբաշուն.

Շունը մինչև գնաց եկաւ,
Ուստա կատուն կտորըն բնկաւ,
Դուրսն առաւ ու մի զիշեր,
Հայրէ, կորաւ, էն կորչին էր...

IV

էն օրւանից
Մինչև օրս էլ
Շունն էս բանը
Զի մոռացել.
Նա մտքումը
Գեռ պահում ա.
Որտեղ կատին
Պատահում ա.
Վեր ա թռչում,
Վրայ վազում,
Իրեն մորթին
Ետ ա ուզում
Իսկ սկսերես
Կատուն յանկարծ

Ետ ա դառնում ու բարկացած,
Թրբախառը փրշտացնում,
Շան մրուրթը թացացնում,
Միթամ թէ՛ տես, հէնց հիմիկս եմ
Ցրցամ տըւել, որ բսկսեմ:

44. ԵՐԵՒԵԼԻ ԽՈՂԱՐԱՐ

Աղան հրամայեց իր նոր վարձած սպասաւորին, որ
մի քանի ձու խաշէ, իսկ ինքն սկսեց լրագիր կարդալ:
Կէս ժամ անցած՝ կանչեց ծառային և ասաց՝ շուտ բեր,
միթէ պատրաստ չէ դեռ, տես, պինդ չըլինի եփած, այլ
փափուկ: Ծառան գնաց և մի ձու հանեց կտորեց, տե-
սաւ որ պինդ է, շարունակեց եփել որ փափկի: Մի կէս
ժամից աղան էլի կանչեց և հարցրեց, թէ չեփւեց միթէ:

—Ո՛չ, աղա, պատասխանեց ծառան, դեռ չի փափ-
կել...

45. ԱՊՍԳԱՅԻ ՀԱՄԱՐ

Մեղանում ասում են. «Ով որ ընկուզենի բուսցնի,
նրա պողիցը չի ուտիլ», որովհետև մի քանի տարի է
տեւում մինչև նրա պտուղ տալը:

Քասի ապէրը սովորութիւն ունէր ամեն տարի ըն-
կոյզներ ցանելու, և արդէն նորաբոյս ընկուզենիներ ու-
նէր մի քանի մարդ, որտեղից հանում ու տնկոտում էր
այգու ափերում:

Քասի ապօր հարեան Կիրակոսը, որ թէև դեռ երի-
տասարդ, բայց մի անհեռատես և ծուլ մարդ էր, ծիծա-
ղում էր ծերունու վրայ և ասում.

—Ա՛յ հալւոր, ինչո՞ւ ես չարչարում, ոտիդ մէկը գե-
րեզմանումն է, դու հօ գրա պողիցը չես ուտելու, էլ
ո՞ւմ համար ես տնկում այդ ծառերը:

—Քեզ համար եմ տնկում, Կիրակոս, քեզ համար,
պատասխանում է ալւոր Քասին,—քեզ ու քեզ նմաննե-
րի համար եմ տնկում, որ սրա պողիցն ուտէք և ինձ
ողորմի տաք:

46. ԱՌԱՄՆԵՐ

Մարդ չըկայ, որ իր տնկած ծառը չըսիրի:—Իր
տնկած ծառի պտուղն ուտիլը աշխարհք աժի:—Մարդու
տնկած ծառը իր զաւակն է, երկուսն էլ պահել պահ-
պանել են ուզում, երկուսից էլ բարի և առատ պտուղ է
սպասւում:—Ամեն ծառ իր պողիցը կըճանաչւի:—Պտղա-
տու ծառը ճղները քաշ կըգցի (խոնարհ կլինի):—Պըտ-
ղատու ծառին քար դցող շատ կըլինի:—Լիքը հասկերը
գլինները կուացնում են, իսկ դատարկները՝ ցից են պա-
հում:

47. Ծ Ա Ռ Ի Կ

Ա՛յ նորատունկ իմ ծառիկ,
Շիւեր արա գեղեցիկ,

Արմատ ձգէ դու հողում,
Որ չըշարժէ քեզ մըրիկ:

Ես ամեն օր քեզ համար
Ջուր կըբերեմ սափորով,
Եւ քո տակը կըփորեմ,
Որ գօրանաս դու շուտով:

Ծաղիկ, տերև ու պտուղ
Թող զարդարեն քո ճիւղեր
Նրանց վրայ թող երգեն
Անոյշ ձայնով սոխակներ:

Հաստացրու քո բունը,
Այն ժամանակ փոթորիկ
Թող մռնչէ, որոտա,
Ձի վնասիլ քեզ, ծառիկ:

48. ԾԱՌԵՐԻ ՎԵՃԸ

Ծառերը վիճում էին միմեանց հետ, թէ իրանցից որն է լաւը: Կաղնին ասեց.— Ես բոլոր ծառերի թագաւորն եմ, իմ արմատը շատ խոր է թաղւած գետնի մէջ, բունս հաստ է, զագաթս մինչև երկինք է հասնում, իմ տերևներս շատ գեղեցիկ են, և ճղներս կարծես երկաթից լինին ձուլած: Ես փոթորիկների առաջ չեմ խոնարհում, մըրկի առաջ չեմ թեքւում:

Խնձորենին լսեց կաղնու խօսքերը և ասեց.— Շատ էլ մի պարծենար, սիրելի կաղնի, որ դու այդքան մեծ ես ու հաստ. դու այս աստ, թէ քո պտուղն ո՞վ է գործածում բացի խոզերից, իսկ իմ կարմիր ու սպիտակ խնձորները ամեն սեղանի վրայ փառաւոր տեղ ունին:

Հսում է մայրին, շարժում է փշոտ գլուխը և ասում.— Սպասեցէք մի քիչ, շուտով կըգայ ձմեռը և դուք երկուսըդ էլ կըմերկանաք, իսկ ինձ վրայ կըմնան իմ կանաչ փուշերը: Առանց ինձ՝ ցուրտ երկիրներում ապրել

անկարելի է. ինձանով մարդիկ տաք բնակարաններ են շինում և իրանց կրակը վառ պահում:

Այս վէճը լինում էր հիւսիսային ցուրտ երկրի ծառերի մէջ, որոնք մեր տաք երկրի բազմատեսակ պտղատու ծառերի մասին տեղեկութիւն չունին: Մարդ իմանայ, ինչ կասէին մեր գեղձին ու ծիրանին, մեր ընկուզենին ու շագանակենին, մեր նռնենին ու թղենին, և բոլոր միւսները:

49. Գ Ի Ի Ղ Ո Ի Մ Ը

Գիւղից վերև, ճանալի վրայ տերևախիտ մի ծառ կայ, Անտառիցը նա զատւած, մարդու կացնից ազատւած, Դեռ կանգնած է և շոգին հով է տալիս մշակին, Իսկ նրանից ոչ հեռու, մի լեռնային պարզ առու, Դուրս գալով մութ ծըմակից՝ խոխոջում էր փրփրալից: Սակայն նա չէր շատ էլ խոր, երբ դառնում էր ճիշտ կէս օր, Եւ մենք տապից նեղանում, գնում էինք լողանում: Խաղում էինք, վազվզում գոյնգոյն մանրիկ աւազում: Եւ մեր ճիշդ մանկական միանալով մի առ ժամ Այն վըտակի աղմուկին, խաղաղ, հանգիստ հովիտին, Կենդանութիւն էր տալիս, ան, որքան էր դիւր գալիս, Երբ որ տկլոր խումբը մեր աղաղակով վազում էր Թիթեռնիկի ետեից, որ թռչում էր թփերից. Եւ միշտ յոգնած ժամանակ հանգչում էինք ծառի տակ:

50. ՊԱՐՏԻՉՊԱՆԻ ԿՏԱԿԸ

Մի ծերունի պարտիզպան շատ անգամ ասում էր որդոցը, որ ջանասէր լինին, բայց որդիքը ծոյլ էին և ականջ չէին դնում: Երբ ծերունին զգաց, որ մահը մօտ է, կանչեց որդոցն ու ասաց.

— Սիրելի զաւակներս, իմ ունեցած չունեցածս այս տունն ու պարտէզն է. ուրիշ բան չունիմ որ ձեզ թող-

նեմ: Բայց պարտիզոնս իմ պապից ու հօրիցս քնացած
զանձ կայ թաղած, եթէ լաւ փորէք, փորփրէք, անշուշտ
կըզտնէք:

Ծերունու մահից յետոյ որդիքն սկսեցին փորփրել
պարտէզը: Փորեցին, փորփրեցին, ոչինչ չըգտան, բայց
հետեւեալ տարին ծառերն այնքան պտուղ տըւին, այն-
պէս առատ, որ երբէք տըւած չէին: Այդ ժամանակ
միայն հասկացան աղէքը, թէ ինչ գանձ էր իրանց պա-
պերի թողածը: Այնուհետեւ սիրեցին աշխատութիւնը և
աշխատասիրութեամբ ապահով ապրելու հնարը գտան:

51. ԳՈՒԹԱՆԻ ԵՐԳԸ

Արի, գութան, վարի, գութան,
Օրն էկել է ճաշ դառել,
Առը շուռ տուր, խոփիդ դուրբան,
Օրհնեալ է Աստուած, հօրովէլ:

Քաշիր, եզը, ուսիդ մատաղ,
Քաշիր, քաշենք, վար անենք,
Ճիպտին արա, բշիր, հօտաղ,
Մեր սև օրին ճար անենք:

Պարտքատէրը գանգատ գնաց,
Քեօխէն կըգայ, կըծեծի,
Տէրտէրն օրհնեց, անվարձ քնաց,
Կըբարկանայ, կանիծի:

Էն օրն էկան թովջի արին,
Հարկ են ուզում տէրութեան,
Ի՞նչ տամ կօռին ու բէգառին,
Վարի, վարի, իմ գութան:

Ձեռքս պակաս, ուժքս հատած,
Հազար ու մի ցաւի տէր,
Ինձ են նայում մերկ ու սոված
Մի տուն լիքը մանուկներ:

Արի, գութան, վարի, գութան,
Օրն էկել է ճաշ դառել,
Առը շուռ տուր, խոփիդ դուրբան,
Օրհնեալ է Աստուած, հօրովէլ...

52. Ե Ր Կ Ր Ա Գ Ո Ր Ծ

Ո՛հ, երկրագործ, երկրագործ,
Քանի սիրուն է քո գործ:

Արևը չըծագած՝ մաճն է քո ձեռքիդ, եօթը զոյգ եզ,
գոմէշ լծած գութանիդ, ծրում ես, պատուում դու կոշտ
ու խոպան, լեռներ ու ձորեր, անդ ու անդաստան:

Ցանում ես ցորեն, կորեկ ու գարի, հաճար ու վար-
սակ, բրինձ ու բամբակ: Ծլում են, ծաղկում ճակտիդ
քրտինքով քո վարած դաշտեր, որ լի էր փշով:

Անցնում է գարուն, ոսկեգօծ հասկեր լցւում, ծածկ-
ւում են քո սիրուն արտեր, քամին փչում է, արտը տա-
տանում, կարծես նոր-հարս է, հօրանց է գնում:

Հասնում է ամառ. մանգաղը ձեռքիդ, հնձում ես,
հնձում, խուրձեր կապտաում, խուրձերը բարդ-բարդ սայ-
լով ու ձիով կրում ես, բերում կալումդ դիզում: Հաշան
ես անում, կասում ու քամում, մաքուր ցորենը տանդդ
ամբարում, իսկ չոր դարմանը՝ ձմեռան պաշար՝ անաս-
նոց համար մարաքդ լըցնում:

Եւ երբ փչում է ցրտաշունչ ձմեռ, խրճիթում նըս-
տած, քո խոփն ես սրում, արօք ու գութան սարքում,
պատրաստում, և գարնան դալուն նորից սպասում:

Ո՛հ, երկրագործ, երկրագործ,
Քանի սիրուն է քո գործ:

53. ՀԱՍՕԻ ԵՐԳԸ

Ահա ծագեց կարմիր արև,
Տաք և պայծառ է օրը,

Դէհ, քաշեցէք, սիրուն եղներ,
Առաջ տարէք արօրը:
Վարը վարենք, աղօս ծրենք,
Խոր աղօսներ հողի մէջ,
Սերմը ցանենք, որ հունձ հնձենք,
Խուրձեր դիզենք կալի մէջ:

Կրգայ ձմեռ, մենք վախ չունինք,
Ուրախ կանցնի մեր օրը,
Ուտելու միշտ պաշար ունինք,
Երբ լիք լինի մեր հօրը:

Դէհ քաշեցէք, սիրուն եղներ,

Շուտով վարենք արտերը,

Թող՝ էլ չասեն մեր դրացիք,

Ծոյլ են չասօյի եղները:

54. ԳԵՂԱՅԻՆՆԵՐԸ ԵՐԳԸ

Այ մարդ, այսօր շատ քնեցար, ննջեցիր,

Առաւօտեան հով ժամանակն անցուցիր,

Արեգակը ծովի ծայրէն ծագել է,

Ջերմութիւնը ձորն ու դաշտը փռւել է:

Ընկերներդ վաղ արտերը գնացին,

Յորեն, գարի գերանդիով հնձեցին:

Խուրձ կապեցին, բարդ բարդեցին դաշտումը,

Նստան հանգչիլ կաղնիների հովումը:

Այ մարդ, վեր կաց, սառը ջրով լրացւիր,

Գօգիդ կապէ, գերանդիդ առ, դաշտ հասիր,

Քանի հով է, հունձը հնձէ արտումըդ,

Հունձըդ հնձէ մի ծուլանար դործումըդ:

Խուրձըդ կապէ, բարդըդ բարդէ, տուն արի,

Հանգստացիր, երբ քո հունձըդ կատարի:

Բեր գերանդիդ, կախէ պատին քո տանը,

Ես իրիկան կը պատրաստեմ սեղանը:

Ի՞նչ ես պառկել ի՞նչ ես քնել, սիրեկան,

Արեգակի շողքը հասաւ մեր դռան,

Մի ծուլանար, ժամանակդ խնայէ,

Այն պիտի մեզ բոլոր ձմեռը կերակրէ:

55. Ա Մ Պ Ե Ր

Ամպեր են վազում բարձր լեռներից խիստ քամու-
ձեռից, փախչում, գնում են, կարծես խրանում են ծա-
րաւ արտերից:

Կացէք, այ ամպեր, ինչո՞ւ էք փախչում, անձրև չէք
թափում, մեր ծարաւ արտեր՝ օրեր համբելով՝ ձեզ են
սպասում:

Քամի, դու քամի, խղճաւ արտերին, թող այդ ամ-
պերին թող կանգնեն, թափեն անձրևի շիթեր, ջրեն
մեր արտեր:

Քամին հանդարտւեց, մեղմ անձրև թափեց, արտե-
րը ջրեց: Արտը բարձրացաւ, ցօղուն արձակեց ու հաս-
կեր բռնեց: Գիւղացին գնաց, տեսաւ ու խնդաց խնդաց,
ու ասաց.—

Փառք քեզ, ով Աստած,

Որ տըւիր մեզ հաց,

Ձըթողիր բաղցած:

56. ԵՂԻԱՅԻ ՀԱՆԱՔԸ

Մէկ օր Եղիան վերևից կանչեց և մարդկանց յայտ-
նեց, թէ այսուհետև ձեզ չեմ օգնելու, անձրև չեմ տա-
լու: Այս ասաց թէ չէ՝ երկինքը կապւեց, էլ ոչ մի կա-
թիլ անձրև չըկաթեց:

Եւ այնուհետև աղբիւրը լոց, առուն ցամաքեց,
վարդը թառամեց, անտառը դեղնեց, դաշտը սևացաւ,
արտը չորացաւ, անասուն և մարդ, թռչուն ու գազան,
անջուր մնալով՝ ուշաթափ եղան:

Եղիան որ տեսաւ, թէ ինչ բան եղաւ, ծիծաղը եկաւ
և ծիծաղեցաւ... բայց ինչպէ՞ս ծիծաղ... այնպէս որո-

տաց որ երկինք գետինք թնդաց, դողդուց, սև ամպերն իրար ախպէս զարկեցին, որ փայլակ կայծակ շանթեր հանեցին: Երկինքը մթնեց, յորդ անձրև թափեց, նրա-
զածներին թրջեց, ողողեց և ուշքի բերեց:

Եւ այնուհետև սար ու ձոր զարթնեց, աղբիւրը քըլ-
քըլաց, առուն քըչքըչաց, շուշանը ծաղկեց, արտը կա-
նաչեց, արտուտը երգեց, աքլարը կանչեց, հաւը ձու ա-
ծեց, մաքին գառ ծնեց, գառը մորթեցինք Եղիայի հա-
մար, որ մեզ խնայի, էլ հանաք չանի:

57. ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ՋՐԵՐ

Սարերի ձիւնը դեռ չի վեր կացել,
Բայց դաշտ ու հովիտ փթթել են, բացել:

Ձիւնի ջրերը ուրախ քրքիջով

Ցած են գլորւում հովիտի միջով,

Եւ ամեն մարդու համբաւ ցանկալի,

Ամեն մանուկի աւետիս տալի:

— «Ահա կենսաբեր գարունը եկաւ,

Նոր հողի, նոր կեանք մեր երկրին տըւաւ,

Դուք էլ, մանուկներ, նոր եռանդ առէք,

Գարնան ծաղկի պէս դուք էլ ձոխացէք»...

58. Կ Ա Ր Կ Ո Ի Տ

Կանաչ անգաստանը ծփում է հանդարտ,

Հազիւ վրայից քամի է անցնում,

Գիւղացին զըւարթ, ուրախ ու հրպարտ

Նայում է արտին և չի կշտանում:

— «Դարձեալ մի ամիս քրտինք կըթափեմ,

Մինչև որ սիրուն իմ արտը հասնի,

Աղբիւրի վճիտ ջրով կըջրեմ,—

Եւ ոսկի հունձը պատրաստ կըլինի:

Բայց ան, մըրրիկը կուտակեց ամպեր,

Սև ամպերն անեղ ձայնով գոռացին

Եւ տեղաց կարկուտ... Ո՛հ, ափսոս հասկեր,

Ջարդած զօրքի պէս գետին փռեցին...

Աստուծ իմ, այս ի՞նչ սև օր ինձ մթնեց,

Անբախտութիւնը իմ մէջքը կտարեց,

Յոյսեր, չարչարանք,— բոլորը կորաւ,

Իմ սիրուն արտը կարկուտը տարաւ:

59. ԱՆՏԱՌՆ ՈՒ ՎՏԱԿ

Փոքրիկ վտակը, որ խոխոջելով հոսում էր խիտ ան-
տառի միջով, մի օր սկսեց տրանջալ իր վիճակի վրայ:

— Ի՞նչ դժբախտ եմ ես, ասում էր ինքն իրան. այս
զգւելի անտառը ծածկում է ինձանից պարզ երկինքը և
թոյլ չի տալիս, որ արեգակի պայծառ ճառագայթները
և զովարար քամին ազատ խաղան ջրերիս հետ: Ո՛ւր էր
թէ մարդիկ կտրատէին, ոչնչացնէին այս վիթխարի ան-
տառը:

— Սիրելի զաւակս, պատասխանեց անտառը,— դու
շատ անփորձ ես և դեռ չես հասկանում որ իմ ստերն
է պաշտպանում քեզ և կենդանի պահում, եթէ ոչ՝ արեւ
ու քամին քեզ կըչորացնէին:

60. Ա Ռ Ի Ա Կ

Լերկ քառաժայռից մի վճիտ առակ

Բըղխում է մեղմիկ խոխոջ հանելով,

Խոր-խոր ձորերով հոսում են արագ

Փրփրած ալիքներն արծաթի փայլով:

Առաջ է վազում քաղցր շրջուկով

Դաշտեր, անտառներ և մարգեր մտնում,

Եւ քըչքըչալով՝ վեր-վար ոստնելով՝

Գարնան կենսատու գալուստն աւետում:

61. ՀնՁԻՈՐՆԵՐ

(Մանկական խաղ)

Ահա եկաւ խոտ հարողը,
Ուսին դրած գերանդին,
Բոլոր խոտը սա հարել է,
Բան չի թողել մեր հանդին:

— Այ խոտ հարող, ասա տեսնենք

Դու ի՞նչպէս ես խոտ հարում.

— Այսպէս ահա, լաւ նայեցէք,

Ես այսպէս եմ խոտ հարում.

Հէպ, հօպ,

Հէպ, հօպ:

— Ա՛խ, ի՞նչ լաւ է, եկէք սովորենք,

Մենք էլ այսպէս խոտ հարենք.

Հէպ, հօպ,

Հէպ, հօպ:

Ահա եկաւ արտ հնձողը,

Ձեռքին փայտի մատնոցներ,

Պատրաստել է սուր մանգաղը,

Պէտք է հնձէ մեր արտեր:

— Հնձող եղբայր, ասա տեսնենք

Դու ի՞նչպէս ես հոռնձ անում.

— Այսպէս ահա, լաւ նայեցէք,

Այսպէս եմ ես հոռնձ անում.

Հէպ հօպ, հէպ...

Հէպ, հօպ, հէպ...

— Ա՛խ, ի՞նչ հեշտ է, եկէք սովորենք,

Մենք էլ այսպէս հոռնձ անենք,

Հէպ, հօպ, հէպ...

Հէպ, հօպ, հէպ...

62. ՏԻԿՆԻԿԻ ՀԱՐՍԱՆԻՔ

Հռիփսիկը նշանել էր իր մի աղջիկ տիկնիկին,
Պէտք է շինէր բահր ու բաժինք պէտք է զուգէր հարսնացւին.
Օր ու գիշեր աշխատում է մեր Հռիփսոն անդադար,
Ինչէր ասես որ չի կարում կտորներից անհամար.
Տարիներով տանը պահած չըթի պատառ չըմնաց,
Ինչ կար մաշած կամ կիսամաշ, բաժինքումը կուլ գնաց.

Ահա եկան խնամիքը՝ Անօն, Եղսօն ու Նուշին,
Պիտի տեսնեն նոր բաժինքը, որ պսակեն տիկնիկին.
Խնամիքը նստոտեցան տան գաւթումը ծալպատակ,
Հռիփսոն նրանց թէյ է տալիս ինքնաեռից անյատակ:
Կոտրած շիշ է ինքնաեռը, բաժակները խեցատներ,
Շաքարի տեղ քարի մանրունք, բայց խմում են մեր հիւրեր:
Բաւականին օդ կուլ տըւին, կում անելով թէյի տեղ,
Իրանց օրում չէին խմած այսպէս եփած թէյ համեղ:

Պռօշները լըպստելով թէյի սարքը վերցրին,
Տեսակ-տեսակ քաղցրաւենիք կոտրած խոնչով մօտ բերին.
Մի խնձոր էր մաս-մաս արած, ինչպէս հաղորդ փրկութեան,
Գդալիկն էլ աւլի շիւղ էր, նրանով կերան քաղցրացան:

— Բաժինքը բեր, խնամի Հուռի,— ասեց մէկը նրանցից—
Ութ տարեկան պառաւ Եղսօն, որ մեծն էր ամենից:
Հռիփսիկը դրաւ մէջ տեղ մի բաւական մեծ բօխչա,
Առաջ հանեց ցանցով զործած մի մատնաչափ խալիչա,
— Շատ սիրուն է, ասեց Եղսօն, դալար կենան մատները,
Իսկ Աննիկը չըհաւանեց, թուխ են, ասեց, թելերը.
Բայց կողէնքին հաւանեցին, խաւ կտորից էր կարած,
Բալիշները բմբւով լցած, յուրունք կոճակներ արած.
Մախմուր երեսը մութաբի, աբրէշումի փնջերը,
Նախշուն վերմակը առլասի իսպառ տարաւ խեղճները:
— Ապրի, ապրի Հռիփսիկը,— մեր խնամիքն ասեցին,
Ամեն կտոր վերցնելիս «բարով մաշեն» կրկնեցին.
— Տեսէք, ասեց Հռիփսիկը, դեռ էլի կան շատ բաներ.
Մէջ տեղ բերաւ հազար ու մէկ մանր-մթուր կտորներ:

Սրպտակեղէն ունէր կարած մի դիւթինից էլ աւել,
 եւ այդ բոլորն ինքն իր-ձեռքով լրացել էր, օսլայել:
 Քանի թղթի արկղիկներում բաներ ունէր դարստած,
 Արծաթեղէն ու ոսկեղէն, բայց ոչ մետաղ ժանգոտած.
 Սոխի կճպից ոսկեղէնն էր, սխտորինից արծաթին,
 Փող էլ ունէր սոխի կճպից տասը ոսկի շատ դեղին...

— Դէ բեր, դէ բեր մեր հարսնացուն,
 Տեսնենք ինչպէս ես զուգել:
 Տեսան հարսին, շատ սիրուն էր, բայց սկսան շրջնջել.
 Խնամիքոնց մէկն ասում էր,—դեղ է քսել երեսին,
 Միւսն ասում էր,—ոչ, երեսը դէմ է արել կրակին:
 —Տեսէք, ասեց Հռիփսիկը, ահա աղջիկ փաշ-փաշա,
 Ունքերը խաւ արէշում է, նախշուն աչքերը շուշա.
 Կրծքի բորոցն ադամանդ է, իսկ ճակտինը՝ զուտ ոսկի,
 Անկշի օղերը զմրուխտ են, մատնիքները փրուզի.
 —Շատ մի գովիր, քորոցներ են տեսակ տեսակ գոյներով,
 Անցեալ օրը չարչի Գէւոն տասն էր տալիս մի հացով...

—Բաւական է, բերէք տղին, նստեցրէք միասին,
 Նարօտ բերէք կանաչ-կարմիր, կապենք վզերն երկուսին:
 Եղսօն հանեց իր ծոցիցը մեր տիկնիկի նոր փեսան,
 Մէկն իր ձեռքը զուռնա շինեց,
 «Դո՛ւ-զո՛ւ» կանչեց բարձրաձայն...

Հաւաքւեցին աղջիկ, տղայ, երգ երգեցին, պարեցին,
 Ինչպէս կարգն էր հարսանիքի՝ պակաս բան չըթողեցին:

Խաղացէք, ով մանուկներ, շատ խաղացէք,
 Միայն տիկնիկ և թէ բաժինք ձեր իսկ ձեռքով շինեցէք...

63. ՏԱՏԻԿԻ ՀԷՔԻԱԹԸ

Տատիկը զնաց պահարանից խնձորներ բերաւ թոռ-
 ների համար, ամեն մէկին մի խնձոր տրւաւ, մէկն էլ իր
 համար դրաւ սեղանի վրայ, ու ինքն սկսեց իր գուլբան
 անել.

—Աշոտ, տատիկի խնձորն ինչ լաւն է, է՛, ասեց
 Սուրէնը:

—Տատիկն ինչ կանէ խնձորը, պատասխանեց Աշոտը:
 Ահա վաթսուն տարի է, ինչ որ նա խնձոր է ուտում:

—Ի հարկէ, տատիկի կերածը կորած է, աւելացրեց
 Մուշեղը: Նա իսկի առամներ էլ չունի, ինչպէս պիտի
 ուտի:

Այս ամենը լսում էր տատը, տեսնում էր որ իր
 թոռները մի խնձորի համար պատրաստ են տատիկի
 գութն ու խնամքը մոռանալ, նա փոխանակ խրատելու՝
 ասեց.

— Բաւական է, երեխէք, ականջ դրէք, ես մի հէքիաթ պիտի պատմեմ, ով որ լաւ լսի, ես իմ խնձորը նրան պիտի տամ:

Այս որ լսեցին թոռները, շատ ուրախացան, որովհետեւ շատ էին սիրում տատիկի հէքիաթները, իսկ հիմա աւելի էլ ուրախացան, քանի որ հէքիաթից յետոյ խնձոր էլ պիտի ստանային:

— Մի քաղաքում ապրում էին մայր ու որդի: Նրանք վանդակում պահում էին մի սիրուն թռչնիկ, անունը Դեղձանիկ: Ամեն առաւօտ Դեղձանիկը երգում էր և ուրախացնում թէ մօրն ու որդուն և թէ հարեաններին: Նա այնպէս ճրլւրլում ու ծրլւրլում էր, այնպէս դայլայլում, որ աղքատն իր աղքատութիւնն էր մոռանում, սգաւորն իր տխրութիւնը, քաղցածն ու ծարաւը հաց ու ջուրն էր մոռանում, յոգնած ննջողները՝ քունն ու յոգնածութիւնը: Որ ասեմ ամեն հիւանդ առողջանում էր, ամեն տկար զըւարթանում,—սուտ չեմ լինիլ ասած, որովհետեւ ուրախանում էին ամենքը, իսկ ուրախութիւն գգալը ամեն տկարութեան միակ գեղ ու դարմանն է:

— Եթէ այդպէս է, տատիկ, մենք կաշխատենք միշտ ուրախ լինել, ասեց Աշոտը և միւսներն էլ ձայնակցեցին նրան, ասելով.— Այո, այո...

— Ուրախ լինելը շատ լաւ բան է, ասեց տատիկը, բայց այնքան էլ հեշտ չէ: Դուք այն ժամանակ պիտի այնպէս բան չանէք, որ նա առիթ դառնայ ձեր տխրութեանը: Ինչեկիցէ, մենք հիմա մեր հէքիաթն ասենք: Դեղձանիկը որդուն էր, որի անունը Արշակ էր. նա էր կերակրում, խնամում: Մայրն ամեն առաւօտ մի կտոր շաքար էր տալիս Արշակին որ նա տանի Դեղձանիկին տայ իր ձեռքովը: Արշակն էլ ամեն օր շաքարի կտորը թրջում էր կաթի մէջ և տալիս Դեղձանիկին:

Այսպէս անցաւ մի քանի ժամանակ, մէկ էլ յանկարծ հիւանդացաւ սիրուն թռչնակը, էլ չերգեց և լուց յաւիտեան: Մեռաւ խեղճը, որք ու պանդուխտ, գերութեան մէջ, վանդակում փակւած:

Ամենից շատ տխրեց Արշակը. նա այնպէս կսկիծ

զգաց, որ մայրը վախեցաւ, թէ մի գուցէ Արշակը հիւանդանայ, և ով գիտէ ինչ պատահի, միւս օրը զնաց մի ուրիշ դեղձանիկ առաւ ու բերաւ միևնոյն վանդակումը դրաւ:

Սրանով Արշակը չըմխիթարւեց, նա շարունակ լաց էր լինում: Մայրն ասեց.

— Արշակ, հոգեակս, ինչո՞ւ ես լաց լինում, այս նոր գնածս նրանից էլ սիրուն է և աւելի լաւ է երգում, էլ ինչ ես ուզում: Ամեն կենդանի մահկանացու է, թռչնակը նոյնպէս:

— Այո, մայրիկ, բայց, բայց, բայց...

Արշակը չըկարողացաւ ասելիքը լրացնել, հեկեկանքը խեղդում էր նրան: Մայրը սիրտ տաւ նրան և ասեց.— Հանդարտւիր, հոգեակս, յետոյ կասես, ինչ որ ուզում ես:

— Ոչ, ոչ, չեմ կարող, չեմ, չեմ, չեմ կարող չասել... ես, ես, ես, սպա, սպա, սպանեցի նրան:

— Ինչպէս, հոգիս...

— Այո, այո, ես նրան սպանեցի: Քո տըւած շաքարը ես նրան չէի տալիս վերջին օրերը, ինքս էի ուտում: Մի կտոր շաքարի համար ես զրկեցի իմ սիրուն Դեղձանիկից: Ես անգութ եմ, ես մահապարտ եմ, ինձ պատժեցէք, մայրիկ:

Մայրիկը մնաց շփոթւած...

— Ես հասկացայ տատիկի միտքը, գոչեց Աշոտը: Նա այդ հէքիաթով ուզում է ցոյց տալ մեզ, որ ազահութիւնը ինչ վատ հետեանքներ է ունենում:

— Ճիշտ այդպէս է, այո, այո, կրկնեցին միւսներն էլ:—

— Ուրեմն և տատիկի խնձորին մենք չենք դիպչիլ, ասեց ամենից փոքրը, չէ՞ որ տատիկը մեզ համար աւելի թանգ արժէքան թէ որեւէ Դեղձանիկ:

— Ի հարկէ, եթէ տատիկը չըլինի, մեզ համար էլ ով այնպիսի լաւ-լաւ հէքիաթներ կասի:

— Այո, այո, ասեցին բոլոր երեխէքը և ընկան տատիկի գիրկը...

— Սպասեցէք, սպասեցէք, երեխէք, ասեց տատիկը.

—որովհետև դուք կատարեցիք ձեր խոստումը, ուշա-
դրութեամբ լսեցիք հէքիաթս, ես էլ պիտի կատարեմ իմ
խոստումս: Ես հիմա իմ խնձորը կը կտրատեմ և ամենքիդ
էլ բաժին կը տամ...

—Ոչ, ոչ, տատիկ, դու կեր, մենակ դու... գոչեցին
երեխէքը, բայց տատիկն ամենքին էլ բաժին տուաւ:

64. Դ Ա Ր Բ Ի Ն

Կըռանը ձեռքին, գնդանն առաջին,
Քիթ-երես մըռտ, դաւբնոցի միջին,
Կաշէ գոգնոցը առաջը կապած,
Լոկիկ կանգնած է մեր Խաչիկ դարբին:

Փուքսը—փոհ—հա—փոհ, փչում է փչում,
Կայծեր ու մոխիր դէս ու դէն փռում,
Երկաթի մի շերտ հնոցը կոխած,
Սաստիկ տաքիցը վառում, կարմրում:

Խաչօն հանում է երկաթի շերտը,
Ձնդանի վրայ կռանով ծեծում,
Շինում նրանից պայտ, մեխ ու կացին,
Եւ իսկոյն ջրի տաշտակը կոխում:

Թշուշում է երկաթը ցուրտ ջրի միջին,
Ամպի պէս փռում տաք-տաք գոլորշին,
Կրկին պնդանում, կրկին փափկանում,
Մինչև պատրաստուած՝ շարքաւում գետին:

65. ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ ՃԱՌԱԳԱՅԹՆԵՐԸ

Պայծառ արևը բարձրացաւ երկինքը և ոսկեփայլ
ճառագայթները տարածեց երկրի վրայ, որ արթնացնէ
բնածններին:

Առաջին ճառագայթն ընկաւ արտուտի վրայ: Ար-

տուտը թրպրտաց, թափ տըլաւ թեւերը, դուրս թռաւ
քնից, բարձրացաւ վեր ու վեր և սկսեց երգել բարձրա-
ձայն.—ճիւ, ճիւ, ճիւ, ճիւի—ւիւի, ճիւի—ւիւի, վուտ—
վուտ—վուտ, ճը՛ռռռ... որ մեր լեզուով կընշանակէ, «ինչ-
քան լաւ է առաւօտը վաղ վերկենալը և ինչքան դուրե-
կան թարմ օդ ծրծելը»:

Երկրորդ ճառագայթը նապաստակի վրայ ընկաւ: Նա-
պաստակն ականջները խլրջացրեց նայեց դէս ու դէն և
ցատկըտելով մտաւ ցօղաթաթախ կանաչկուտը և սկսեց
նախաճաշիկ անել մեղրածոր խոտերով:

Երրորդ ճառագայթը հաւաքունն ընկաւ: Աքաղաղը
թափ տըլաւ թեւերը և կանչեց, ծուղորուղո՛ւ... դո՛ւ—դո՛ւ—
դո՛ւ: Կանչեց աքաղաղը հաւերին, որ ցած իջնեն թառե-
րից և առաւօտայ նախաճաշիկն անեն: Հաւերը ցած
թռան, կըռկռացին և աքաղաղի հրաւերով սկսեցին
քըշուշ անել: Քիչ յետոյ տանտիկինը դուրս եկաւ և շաղ
տըլաւ նրանց առջև գոգնոցն ածած կուտը, որի վրայ
թափւեցին բոլոր հաւերը և իրար բերնից խլելով՝ քու-
չերը լըքքըին ցորենի և գարու հատիկներով:

Չորրորդ ճառագայթը փեթակի վրայ ընկաւ: Մե-
ղունները տաքացան և դուրս ընկնելով՝ դէս ու դէն թռան
տգտգալով՝ որ մեղրածոր ծաղիկներից իրանց սնունդն
ստանան:

Հինգերորդ ճառագայթն ընկաւ մի ծոյլ մանուկի
անկողնու վրայ և սկսեց ուղղակի նրա աչքերը ծակծը-
կել. բայց նա շուռ եկաւ միւս կողքի վրայ և նորից
քնեց:

66. Ա Ր Ե Ի

Արև, արև, դու մեզանից
Երբ հեռացար դէպ հարաւ,
Ձմեռն եկաւ և ամեն ինչ
Յափշտակեց ու տարաւ:

Աստուած սիրես՝ էլ մի գնար,
Մի թողնիր մեզ քեզ կարօտ,
Քեզ կրպատենք, քեզ կրգովենք
Միշտ իրիկուն առաւօտ:

Որքան գոհ ենք, որ դու բերիր
Գարնան անուշ եղանակ,
Ա՛խ երանի՛ գարուն լինի
Տարին բոլոր ժամանակ:

Տես, թէ ինչպէս փրթըթել են
Ծառ ու ծաղիկ, կանաչ խոտ,
Տես թէ ինչպէս տարածւել է
Ամենայն տեղ անուշ հոտ:

Քեզ են գովում թռչնիկները
Իրենց քաղցր դալալով,
Հովիւն իրա մեղմ սրինգով,
Հօտաղն անուշ հօլօլով:

Ձէ, արե ջան, էլ չըգնաս,
Էլ չըթողնես մեզ կարօտ,
Գնա քնիր գիշերները,
Առաւօտը եկ մեզ մօտ:

67. ՏԽՈՒՐ ԵՐԵՆԱՅ

Երբ որ ծագեցաւ պայծառ արեգակ,
Աքլար, աղանի, հաւ ու ծիծեռնակ,
Ձի, ոչխար, գառնուկ, այծ, ուլ, հորթ ու կով,
Գնացին իրանց գործին ըշտապով:

Միայն ծոյլ տղան չըգնաց դպրոց,
Գիրքը չըպրտեց ու փախաւ փողոց.
Իրիկուն դիւին էլ յետ դարձան ուրախ,
Միայն տղան էլ տըտում, գլխակախ:

68. Թ Ռ Չ Ո Ի Ն Ն Ե Ր

Այգումը կային շատ ծառեր, պտուղներ և ծաղիկ-
ներ: Լաւ եղանակ էր. անձրեւ չըկար, արեւ տաք: Որդե-
րը դուրս սողացին հողից և ուրիշ տեղերից և մտան
խնձորների, տանձերի և կեռասների մէջ. լըպըծուկներն
սկսեցին ուտել բանջարեղէնը և տերեւները: Թիթեռները,
բզէզները, ճանճերը, իշամեղուները, կրէտները և մո-
ծակները թռչում էին ծաղիկների և ծառերի շուրջը,
մտնում էին ծաղիկների մէջ, կեղևի տակ և փճացնում
ամբողջ այգին: Այգեպանն սկզբումը նրանց չէր նկա-
տում. նրանք բոլորն էլ, այնքան փոքր են, որ տերեւնե-
րը և ծաղիկները նրանց ամենքին ծածկում են: Նա տե-
սաւ, որ այգին փճանում է. պըտըտում է այգու մէջ և
ուր նայում է, ամեն տեղ տեսնում է բզէզներ, թիթեռ-
ներ և ճըճիներ: Եւ այնքան շատացել էին, որ նրանց
դէմն առնելու ոչ մի հնար չուներ:

Հէնց այդ ժամանակ որտեղից որ էր թռչուններ
եկան և սկսեցին այգումը երգել: Ծառերի վրայ բներ
շինեցին իրանց համար և բնակեցին այնտեղ: Չու ածե-
ցին, ձրւաններից ձագեր դուրս եկան: Փոքրիկ թռչուն-
ները իրանք չէին թռչում կերակուր գտնելու. նրանց
համար ծնողներն էին կերակուր բերում: Սակայն ձա-
գուկներն ուրիշ բան չէին սիրում ուտել, բացի որդերից,
ճըճիներից, ճանճերից և բոլոր փսասակար միջատներից:
Ծեր թռչուններն իրանք էլ նոյնն էին ուտում, ինչ որ
իրանց ձագերին էին տալիս:

Այգեպանը նկատեց, որ հէնց որ այգում բնակեցին
թռչունները և ձագեր հանեցին, խնձորներն աւելի քիչ
էին որդնոտում և ծաղիկներն էլ չէին փճանում: Սրա
համար նա սիրեց թռչուններին և նրանց ներկայութիւնն
օգտակար համարեց այգումը:

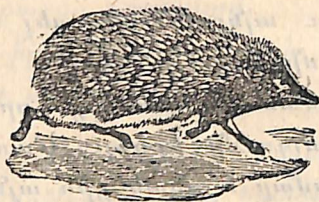
69. ՊԱՀՊԱՆՅԵՔ ԶԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԻՆ

Փրանսիայումը դաշտերի և անտառների մէջ սլաներ
կան տնկած. իսկ նրանց վրայ կպցրած են տախտակ-
ներ, որոնց վրայ գրւած են.—

«Ոգնին կերակրւում է մկներով, խրխունջներով և
որդերով, որոնք շատ ֆրասակար են: Չըսպանէք ոգնի-
ներին:

«Խլուրդը միշտ միջատներով, որդերով ու թրթուր-
ներով է կերակրւում: Նրա ստամոքսում բուսեղէն կերա-
կուր չի գտնւած: Չըսպանէք խլուրդներին:

«Թռչունները չափազանց մեծ քանակութեամբ թրթ-
ուրներ ու միջատներ են ոչնչացնում: Չըւեր ու ձագեր
չըհանէք թռչունների բներից. չաւերէք թռչունների բնե-
րը: Խրատեցէք ձեր զաւակներին որ այդպէս բան չանեն»:

70. ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ

Երբ տեսնում եմ խաղալիս
Անմեղ անհոգ մանուկներ,
Իսկոյն միըտս են գալիս
Իմ մանկութեան քաղցր օրեր:
Օր ու գիշերը անհանգիստ
Խաղում էի անգագար,
Աշխարհային հոգ ու վիշտ
Անյայտ էին ինձ համար:

Իմ ընկերն էր ամեն ինչ—
Թէ շնչաւոր թէ անշունչ,
Չըկար համր և ոչինչ—
Մի բան չըկար անմոռնչ:

Աղբիւրն ինձ հետ խօսելիս՝
Հսում էին քարերը,
Անտառն իր մօտ կանչելիս՝
Թնդում էին ձորերը:

Բարի էին ամենքը,
Չըկար մի հետք չարութեան,
Նոյն իսկ օձն ու կարիճը
Տիպար էին բարութեան:

Քանի անգամ եմ բռնել
Օձի պոչից ու գլխից,
Բայց նա սուս ու փուս անցել
Հեռացել է ինձանից:

Ի՞նչ էր երկիւղ կամ ամօթ—
Չըգիտէի բնաւին,
Ամենքն էին ինձ ծանօթ,
Եւ բարեկամ ամենին:

Իմ առաջին ծանօթը
Մեր կեղծաւոր փիսօն էր,
Շատ անգամ անամօթը
Չեռիս հացը կըխլէր:

Նրան նման չէր Չանգին՝
Մեր իմաստուն մեծ շունը,

Նա իմ դայեակս էր անգին,

Ձեմ մոռանում անունը:

Ինչպէս արթուն պահապան՝

Կշտիցս չէր հեռանալ,

Երբ մօտս էր այդ հսկան,

Ո՞վ կարար ինձ մօտենալ:

Բայց և օտար շները

Ինձ վրայ չէին հաշում,

Մեղաւորն ու անմեղը՝

Շատ լաւ էին ճանաչում:

Ձին ինձ քացի չէր տալիս,

Թէկուզ բռնէի ագին,

Նա, որ մեծին տեսնելիս՝

Պատրաստ ունէր աքացին:

Այսպէս եզն էլ կամ կովը,

Որ շատ էլ չէր հիւրընկալ,

Երբ կանցնէի մօտովը,

Ձէր յանդգնիլ հարու տալ:

Այս երջանիկ վիճակըս

Շուտով անցաւ հեռացաւ,

Վարդանման աշխարհս

Փուշ ու տառասկ փոխեցաւ:

71. Ծ Ի Ծ Ե Ռ Ն Ա Կ Ն Ե Ր

Գիւղումը կար մի տուն ծղնօտածածկ տանիքով,
նրա մէջ կար մի բոյն, ուր ապրում էին ծիծեռնակի
ձագուկները, որոնք դեռ չէին կարողանում թռչել: Հայրն
ու մայրը թռչում էին դաշտը կերակուր գտնելու, բայց
այնտեղ երկար չէին մնում, վերադառնում էին շուտով և
իրանց ձագուկների համար կերակուր էին բերում:

Մի անգամ գիւղացին՝ շտապ-շտապ տուն մտնելիս՝
այնպէս պինդ խփեց դուռը, որ տանիքը շարժւեց և ծի-
ծեռնակի բոյնը վայր ընկաւ ձագուկների հետ: Ծնողներն
այդ ժամանակ դաշտումն էին: Ձագուկները ծըծըրացին,

մրսում էին, բայց բոյնը չէր ջարդւել, տանիքը ցած էր:

Մայրը հեռուից լսեց զաւակների ճիչը և շտապով
թռաւ դէպի տուն, իսկ հայրը տանից հեռու էր: Մայրը
չըզիտէր թէ ինչ անէր ձագուկներին: Նա դէս ու դէն
ընկնելով մի տեղ էր փնտրում, որ ձագուկներին փոխա-
դրի այնտեղ: Յանկարծ մի նոր անբախտութիւն: Կա-
տուն եկաւ, նրա աչքերը փայլում էին կրակի պէս. ու-
զում էր խեղդել թռչնիկներին: Կատուի չար միտքն իմա-
նալով՝ մայր ծիծեռնակը յարձակւեց կատուի վրայ, սուր
կտուցովը բռնեց գլխիցը և թևերովն աշնպիսի հարւած-
ներ հասցրեց, որ կատուն ուշքը կորցրեց: Այդ միջոցին
վրայ հասաւ և ձագուկների հայրիկը: Նա իսկոյն հասկա-
ցաւ բանի էութիւնը, մի բան շըշնջաց մայրիկին, իսկ
ինքը վեր թռաւ և գոչեց, ծիւ—ծիւ—ծիւ... դուլիկ—
դուլիկ... Միւս ծիծեռնակները հասկացան որ այդ նշա-
նակում է, գողերը, գողերը... օգնեցէք:

Երկու ըոպէ չանցած, շատ ծիծեռնակներ եկան
խմբովին: Սկսեցին պատերազմ: Ծըշով, աղմուկով բոլորը
մէկէն յարձակւեցին կատուի վրայ, կտցահարեցին և թևե-
րով հարւածներ տրւին նրան: Կատուն չըզիտէր թէ ուր
գնայ և ինչպէս փախչի, նա մլաւում էր, պաշտպանւում
էր թաթիկներով, բայց անօգուտ. վերջը խորամանկու-
թիւն բանեցրեց, ոտները ձգեց և ձկացաւ մեռած:

Ծիծեռնակները կարծեցին թէ նա սատկեց, թռան
գնացին: Այդ ժամանակ կատուն վեր կացաւ սուս ու
փուս և հեռացաւ ամօթով:

Այդ տեսարանին ներկայ եղող մարդիկը վերցրին
թռչնիկներին, տարան մի ուրիշ դատարկ բոյն: Ծիծեռ-
նակներն ուրախացան և ճըշալով թռան կերակուր բերե-
լու զաւակների համար: Ծնողները յետոյ սովորեցրին
նրանց թռչել, միջատներ բռնել և գոչել՝ ծիւ—ծիւ:
Ութ օրից յետոյ թռչնիկներն արդէն գիտէին այն բոլորը,
ինչ որ նրանց հարկաւոր էր:

72. ԾԻԾԵՌՆԱԿԻ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Ծիծեռնակը բոյն էր շինում,
Եւ շինում էր, և՛ երգում,
Ամեն մի շիւղ կպցնելիս՝
Առաջւան բոյնն էր յիշում:

Մէկ անգամ էր նա բոյն շինել,
Եւ շատ անգամ կարկատել,
Բայց այս անգամ վերադարձին
Բոյնն աւերակ էր գտել:

Այժմ նորից բոյն է շինում,
Եւ շինում էր և՛ երգում,
Ամեն մի շիւղ կպցնելիս՝
Առաջւան բոյնն էր յիշում:

Նա յիշում էր անցած տարին
Իր սնուցած ձագերին,
Որոնց ճանալին յափշտակեց
Արիւնարբու թշնամին:

Բայց նա կրկին բոյն էր շինում,
Եւ շինում էր, և՛ երգում,
Ամեն մի շիւղ կպցնելիս՝
Առաջւան բոյնն էր յիշում:

73. ՄԻ ԱԻԱՆԴՈՒԹԻՒՆ ԾԻԾԵՌՆԱԿԻ ՄԱՍԻՆ

Առաջ, շատ առաջ, երբ աշխարհիս վրայ ջրհեղեղ
եղաւ, և Նոյի տապանն սկսեց լողալ ջրերի վրայ, չար
ոգին մտադրեց խորտակել տապանը և ջրասոյգ անել
նրա մէջ եղողներին: Սրա համար նա մուկ դարձաւ և
տապանի ամենահեռու անկիւնում փայտը կրծելով, բաց
արաւ մի ճեղք, որով ջուրն սկսեց ներս թափուել: Բարե-
բախտաբար օձը ժամանակին նկատեց այդ վտանգը, և

արագ սողալով՝ պոչը կոխեց ճեղքի մէջ: Այդպէս արգե-
լեց նա ջրի մուտքը մինչև վերջը:

Տապանն իջաւ Մասիս սարի վրայ և նրա մէջ եղող-
ներն ազատեցին խեղդելուց:

Այն ժամանակ Աստուծոյ կանչեց օձին և ասեց նրան.

— «Որովհետեւ դու ազատեցիր մարդկային սերունդը,
դրա փոխարէն ես կըտամ քեզ քո սնունդի համար այն
կենդանին, որը կուղենաս դու»:

Օձը պատասխանեց.

— «Տէր, ինձ ժամանակ տուր, որ ես իմանամ թէ
հր կենդանու արիւնն է աւելի համեղ:

Աստուծոյ թոյլ տրւաւ:

Այն ժամանակ օձը մոծակին ուղարկեց այդ բանն
իմանալու:

Մոծակը թռաւ, բոլոր կենդանիների արիւնի համե-
առաւ և տեսաւ, որ ամենից քաղցրը մարդու արիւնն է:

Այսպիսի պատասխանով թռաւ նա դէպի օձը: Բա-
րեբախտաբար, ճանապարհին նրան պատահեց ծիծեռ-
նակը և հարցրեց՝ թէ ուր է գնում:

Մոծակն ասեց.

— «Ես օձի հրամանով գնացի իմանալու, թէ հր կեն-
դանու արիւնն է աւելի քաղցր, և դառայ որ մարդու ա-
րիւնն է ամենից քաղցր»:

Հէնց որ նա ասեց այս խօսքերը, ծիծեռնակը վրայ
թռաւ և պոկեց նրա լեզուն արմատից: Մոծակը այլ ևս
չըկարողացաւ արտասանել ոչ մի խօսք և թռաւ օձի
մօտ:

Երբ որ Աստուծոյ հարցրեց, թէ ում արիւնն է աւելի
քաղցր, մոծակը միայն լրդլրդացրեց և ոչ ոք չըկարողա-
ցաւ հասկանալ, թէ ինչ է ուզում ասել: Այն ժամանակ
մատեցաւ ծիծեռնակը և ասեց.

— «Տէր, մոծակն ասում է, թէ ամենքից քաղցրը գոր-
տի արիւնն է»:

Եւ ասաց աստուծոյ օձին.

— «Ուրեմն, թող գորտը լինի քո մշտական կերա-
կուրը»:

Այնուհետև օձն սկսեց կերակրել զլիաւորապէս գոր-
տերով, բայց իմանալով ծիծեռնակի խորամանկութիւնը,
յարձակեց նրա վրայ և ուզեց խայթել, բայց ծիծեռ-
նակը դուռ պրծաւ ու փախաւ, թողնելով օձի բերա-
նում իր պոչի մէջտեղի մասը:

Այնուհետև ծիծեռնակը մնաց երկճղի պոչով:

Բայց մարդիկ այնուհետև պահպանեցին ծիծեռնա-
կին, ինչպէս իրանց բարեկամին:

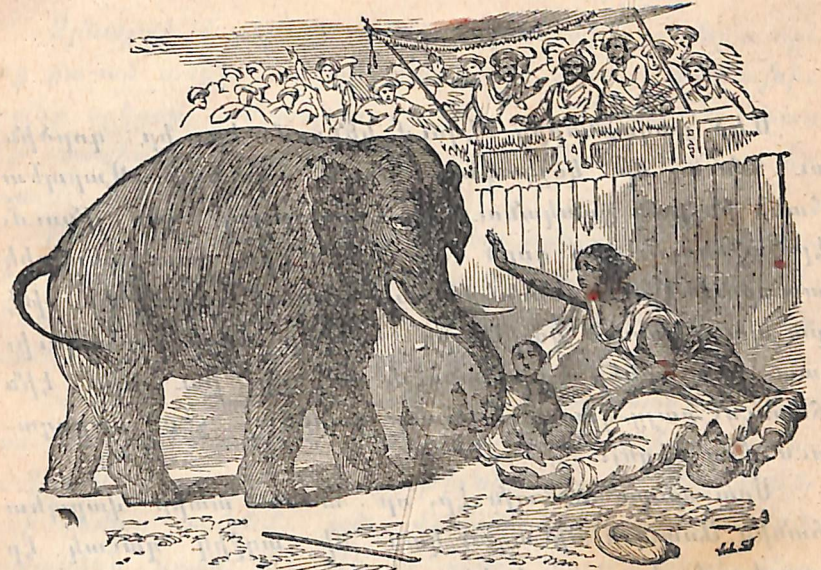

73. ԾԻԾԵՌՆԱԿԻՆ

Մարտն անցաւ, հասաւ ապրիլ գեղեցիկ,
Հեռու աշխարհքից եկաւ ծիծեռնակ,
Դու բարով եկար, գարնան կարապետ,
Բուն շինողներից ամենից վարպետ:

Կռուկը թռաւ, գնաց վերևից,
Սոխակն էլ փախաւ մեր պարտեզներից
Մէկ դու մնացիր ճրնճողուկների հետ,
Սիրուն ծիծեռնակ, գարնան կարապետ:

Պատահանիս մօտ շինէ քո բունը,
Անուշ ճուղով երգէ գարունը:
Ձու ածա, հանէ գեղեցիկ ձագեր
Եւ մնայ մեզ մօտ մինչև սեպտեմբեր:

Մի հնդկաստանցի փղատէր վատ էր պահում իր
փիղը. շատ բանեցնում էր և քիչ կերակրում: Երկար
ժամանակ համբերեց փիղը, իր դժգոհութեան նշանները
շատ անգամ ցոյց տրւաւ, բայց երբ տեսաւ որ տէրն
ուշադրութիւն չի դարձնում, մէկ օր էլ համբերութիւնը
կորցրեց և սաստիկ բարկանալով, ոտի տակը ձգեց,
սպանեց: Տիրոջ կնիկը բոլոր երեխէք հաւաքեց, փղի
առջին ածեց և ասեց լալով. — Դու սպանեցիր սրանց
հօրը, կոտորիք և սրանց, էլ ո՞վ պիտի լինի սրանց պա-
հողը:

Փիղը նայեց երեխաներին, և ամենից մեծ տղային
վեր առաւ կնճիթովը և զգուշութեամբ նստեցրեց իր
վրդին: Սրանով ուզեց ասել. «Ես սրան լաւ կրպակեմ,
թող սա էլ տիրութիւն անէ և լաւ պահէ ինձ»:

Եւ փիղը կատարեց իր խոստումը:

76. ԴԺԻԱՐ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.

Մեծ քաղաքներից մէկում կենում էր իր գործին լաւ հմուտ մի կօշկակար, Օհան անունով: Վարպետ Օհանն ինչքան ցանկանում էր հարստանալ, չէր լինում, չէր յաջողում: Ինչ գործ որ տալիս էին, շատ գեղեցիկ կատարում էր, և գնողները շատ անգամ առում էին, թէ նրա պատրաստած կօշիկները հարիւր տարի կը հագնուի: Շատ պատուէրներ էր ստանում, ամենքը լաւ գին էին վճարում, բայց վարպետ Օհանը դարձեալ չէր կարողանում փող զիգել:

Սրա պատճառն այն էր, որ ամեն տարի վարպետ Օհանին Աստուած մի տղայ կամ մի աղջիկ զաւակ էր պարգևում և բոլոր երեխայքը մեծանում էին առողջ, զրւարթ և խաղում այնպէս, ինչպէս ձկները ջրի մէջ:

Ինչներորդ զաւակից յետոյ վարպետ Օհանի կինը մեռաւ և նա մնաց իր իննը երեխաների հետ ուր: Սա հեշտ բան չէր: Երեխաներից մի քանիսն արդէն դպրոց էին գնում, նա մէկին պէտք է մանգալ սովորեցնէր, միւսին զրկած ման ածէր, մէկէլին կերակրէր իր ձեռքով, չորրորդին մի բանով զբաղեցնէր, հինգերորդի երէսը լըւանար, մի խօսքով—բոլորի համար պիտի հոգս քաշէր, իսկ այս քիչ նեղութիւն չէ: Երբոր անկողինները ձգում էին, ամբողջ սենեակը դառնում էր ննջարան և ամեն տեղ երևում էին մեծ ու փոքր շէկ ու թուխ գլուխները, և խըլպտում էին ձկների նման: Վարպետ Օհանը մինչև կէս գիշեր նստում էր, շինում իր բանը և միևնոյն ժամանակ շտկում էր այս ու այն երեխայի վերմակը, որ բաց չըման, չըմբսեն և շատ անգամ ասում էր ինքն իրան.

—Աստուած ինձ իննը երեխայ է տըւել, փառք Իրան, ես պատճառ չունիմ տրտնջալու: Բոլոր երեխայքս առողջ են, գեղեցիկ են և բարի:

2.

Ձընայած վարպետի խեղճ ապրուստին ու նրա որդոց քաշած ամեն տեսակ զրկանքին, այնու ամենայնիւ նրանք օրէցօր ամրապնդւում էին, ցուրտը նրանց գլուխ չէր տալիս ու ցամաք հացը շատ անուշ պատառ էր թւում:

Բայց ահա Չատիկի թաթխման երեկոյին, երբ վարպետ Օհանը սաստիկ յոգնած՝ տուն էր վերադառնում, տեսաւ խանութներում Չատիկայ համար շատ զանազան ընծաներ շարւած, մի քիչ կանգնեց ու մտածեց.

—Ես էլ պէտք է մի բան առնեմ երեխաներիս համար: Բայց ի՞նչ առնեմ, միթէ բոլոր իննի համար միանգամից: Ո՛չ, այդ իմ կարողութիւնից վեր է. եթէ միայն մէկի համար առնեմ, այն ժամանակ միւսները պիտի նախանձեն նրան: Ո՛չ, թէ որ պիտի զրւարճանան, թող ամենքը միասին զրւարճանան: Ես նրանց մի այնպիսի բան պիտի տամ, որ ոչ ոք նրանցից չըկարողանայ խել, մի լաւ ու թանգագին բան, որ երբէք չըկորցնեն:

Եւ վարպետ Օհանը մտնելով տուն՝ ասեց.

—Երեխէք, ամենքդ էլ տանն էք: Գիտէ՞ք, այսօր Չատիկ է: Այսօր պէտք է զրւարճանանք, չենք բանելու. այս երեկոն պիտի ուրախ անց կացնենք:

Երեխայքը վեր թռան տեղերից և վազեցին մօտը:

—Սպասեցէք, ես ձեզ մի լաւ երգ կըսովորեցնեմ, թող այդ երգը լինի ձեզ համար Չատիկայ ընծայ:

Հէնց որ հայրը վերջացրեց այս խօսքը, երեխայքը նրան շրջապատեցին, փաթաթւեցին վզին, և խնդրեցին, որ երգէ խոստացած երգը:

Վարպետ Օհանը կարգով շարեց մանուկներին, իսկ երկու ամենափոքրիկներին նստեցրեց ծնկների վրայ:

—Դէ, այժմ հանդարտ: Ես կերգեմ, իսկ դուք կըկրկնէք:

Եւ նա մեղմ ձայնով սկսեց երգել Չատիկ երգը:

«Հողմը հնչեց ի հարաւէն,
Ազատւեցան դաշտը ձիւներէն,
Բերկրութիւն է ամեն տողոց,
Քրիստոս յարեալ ի մեռելոց»:

Մեծերը ձայն էին պահում ու հետն ասում, իսկ փոքրերը դժւարանում էին և սխալւում: Վերջապէս երգը բերան արին, և ինչքան ուրախացան, երբ տեսան, որ ամենքը խմբովին կարողանում են կանոնաւոր երգել:

Այսպէս ուրախանում էին նրանք իրանց միակ և անշուք սենեակում, մինչդեռ նոյն միջոցին չարացած էր և տխուր նոյն տանը իննը սենեակում մենակ ապրող մի պարոն:

3.

Ուրախ չէր իննը սենեակում մենակ ապրող աղան: Նա մի սենեակումը նստում էր, երկրորդումը ճաշում, երրորդի մէջ պառկում, չորրորդումը ման էր դալիս, իսկ թէ միւսները ինչո՞ւ համար էին,—Աստուած գիտէ:

Այս երեւոյթին հարուստ աղան ութերորդ սենեակումն էր նստել, և մեծ բանի վրայ էր. նա մտածում էր, թէ ինչո՞ւ նոյն օրւայ կերակուրները տասի տեղ ինն էր, մէկն ինչո՞ւ էր պակաս, և ինչո՞ւ էին անհամ բոլորն էլ. ինչո՞ւ սենեակների ջերմութիւնը սովորականից աւելի կամ պակաս էր մի-երկու աստիճանով: Ահա այս տեսակ մտածմունքների մէջն էր, երբ նրա ականջը հասաւ վարպետ Օհանի երգելու ձայնը: Աղան երկար ականջ դնելուց յետոյ՝ ասեց ինքն իրան.

—Պատճառն ի՞նչ է արդեօք, որ ես այսքան հարուստ եմ և տխուր ու անմխիթար, իսկ աղքատ Օհանը միշտ ուրախ է և զրւարթ: Մէկ գնամ տեսնեմ, դրանք ինչո՞վ են զրւարճանում այդքան:

Այսպէս մտածելուց յետոյ՝ աղան դնաց Օհանի մօտ: Վարպետը նրան պատուով ընդունեց և նրան իր աթոռի վրայ նստեցրեց, որովհետեւ էլ ուրիշ աթոռ չունէր:

—Դձու ես կօշկակար Օհանը, հարցրեց հարուստ աղան:

—Այո, ծառադ եմ: Գուցէ կօշիկ էք ուզում գնել:

—Ո՛չ, ես դրա համար չեմ եկել: Դու շատ որդի ունիս:

—Այո, ծառադ եմ, շատ կան, Աստուած տրւել է, չի խնայել, գոհանամ Աստուծոյ. ահա, ինչպէս տեսնում էք, կան մեծեր էլ, փոքրեր էլ: Եւ այս բոլոր բերանները հաց են ուզում և Աստուած կերակրում է սրանց, փառք Իրան:

—Եւ այդ բոլոր բերանները միա՞նչ են երգում են ուրախ ու զրւարթ, աւելացրեց աղան ժպտալով: Դիտե՛ս ինչ կայ, վարպետ, ես ուզում եմ քո երեխաներից մէկին վեր առնել և բախտաւորեցնել: Ես կը որդեգրեմ նրան և կըկրթեմ իմ հարազատ զաւակի նման, ինձ հետ արտասահման կըտանեմ, հարուստ աղա կըդառնայ և կօգնէ իր միւս եղբայրներին և քոյրերին:

4.

Զարմացաւ վարպետ Օհանը: Իր զաւակներից մէկը կարող է հարուստ մարդ դառնալ, դրանից լաւ բան էլ ի՞նչ կարող է լինել:

—Ընտրիր որին կամենում ես, ասաց աղան:

Վարպետ Օհանն սկսեց ընտրել, ասելով՝

—Սրա անունն Սրամ է: Սրան չեմ տալ. սա գեղեցիկ կարգում է, ժամումը փոխ է ասում, ժամանակին լաւ քահանայ կըդառնայ: Սրանից փոքրը աղջիկ է. աղջիկը ձեզ հարկաւոր չէ: Յետոյ գալիս է Տիգրանը. սա ինձ օգնում է. առանց սրան իմ բանը դժւար կըլինի: Սա էլ իմ Օհանիկս է. իմ անւանակիցս է, չեմ կարող տալ: Հիմա գանք սրան. սա էլ իմ Յովսէփն է. սա իր հանգուցեալ մօր սիրելին էր. եթէ ձեզ տամ, սրա մօր հոգին կըվշտանայ. իսկ այս երկուսը այնքան փոքր են, որ բարի աղային պէտք չեն գալ:

Այսպէս շոկշրկեց Օհանը իր բոլոր որդիքը, բայց

ոչ մէկին չըկարողացաւ ընտրել: Յետոյ դարձաւ երեխաներին և ասեց.

— Երեխէք, ձեզանից մէկն ու մէկը թող ընտրուի. ո՞վ է ցանկանում աղա դառնալ, կառքերով պտըտել. դէ, ասեցէք, ինչո՞ւ էք լուռ, ով ուզում է, թող ասէ:

Որդիքը պատասխանի տեղ փաթաթւեցին իրանց հօրը և պինդ կպան. որը ձեռքը բռնեց, որ գոգնոցը, որը ոտը, որը թաք կացաւ փեշերի տակին, որ ոչ ոք չըփախցնէ: Օհանը գրկեց ամենքին և ջերմ արաստուքները անձրևի պէս թափեց ամենի գլխին, լաց եղան և բոլոր երեխաները և ուրուր տեսած հաւի ձագերի նման մտան իրանց ծնողի գիրկը:

— Ո՛չ, ագնիւ պարոն, շնորհակալ եմ քո բարեսրտութեան համար: Տեսնում ես ահա, որ ոչ ես և ոչ իմ զաւակներս յօժար չենք այդ բանին:

— Տեսնում եմ, տեսնում, պատասխանեց հարուստը: Դէ որ այդպէս է, գոնէ մի երգ երգեցէք խմբովին, և ահա դրա համար ձեզ մի հազար ոսկի:

5.

Վարպետ Օհանը իր կեանքում «հազար ոսկու» միայն անունն էր լսել, բայց աչքով տեսած չէր, իսկ այժմ իր ձեռքի տակին ունէր «հազար ոսկի»: Երբ որ հարուստ աղան տուն գնաց, վարպետը անաղեց ոսկիքը և ահ ու գողով թաքցրեց պահարանում: Այնուհետև նա լռեց, լռեցին և որդիքը, էլ չըկարողացան երգել: Մեծ երեխաները լուռ ու մունջ նստեցին և փոքրերին էլ շուտ-շուտ ասում էին, որ էլ կարելի չէ երգել, հարուստ աղան կըլսէ և կընեղանայ: Ինքը վարպետն էլ սկսեց տխրել և երբ հանգուցեալ կնոջ սիրելին խնդրեց, որ կրկնէ երգը, նա հրելով ասեց. «չըպիտի երգենք»:

— Ինչո՞ւ, հայրիկ, ինչո՞ւ չըպիտի երգենք, հարցրեց երեխան...

Անմեղ երեխայի այս հարցմունքը վարպետ Օհանի աչքը կարծես բնած տեղից բաց արաւ: «Ի՞նչ, ինչո՞ւ

չըպիտի երգենք, ի՞նչ եմ անում այս ոսկիքը, եթէ սա պիտի մեր ուրախութեանը վերջ տայ, և ո՞վ գիտէ ի՞նչ փորձանքի մէջ պիտի ձգէ ինձ»: Այսպէս մտածելուց յետոյ՝ շուտով վերկացաւ տեղիցը, վեր առաւ ոսկիքը և վազեց աղայի մօտ:

— Ագնիւ պարոն, ասեց Օհանը, խնդրեմ՝ ձեր փողերը յետ վերցնէք, որ ես կարողանամ երգել իմ ուզած ժամանակը: Իմ երեխաների ուրախութիւնն ինձ համար աւելի թանգ արժէ:

Այս ասելով՝ ոսկու քսակը դրաւ աղայի սեղանի վրայ և շուտով վերադարձաւ տուն այնպէս ուրախ, ինչպէս մի մեծ պարտքից կամ գերութիւնից ազատւած: Եւ այնուհետև երգի ձայնը կրկին բարձրացրին խմբովին:

77. ԵՐԿՈՒ ՔՈՅՐ

Մեզնից շատ առաջ կար մի թագաւոր,

Հոգով դեռ արի, գլխով ալեւոր.

Մեծ ծով էր պատել նրա աշխարհը.

«Ոսկի» ասացին գիտունք այն դարը:

Ունէր նա երկու մատաղհաս աղջիկ,

Մինը խիստ տգեղ, միւսը գեղեցիկ:

Մի օր տգեղը ասաց գեղեցիկին.

«Երթանք ծովի ափ, քոյրիկ, միասին»:

Սիրունը գնաց առաջից տրտում,

Տգեղը հետքից ոխ պահած սրտում.

Հազիւ թէ ծովի ափին էր հասած,

Իր սիրուն քրոջ գլուխը նա ցած:

Կանչեց կիսամեռ սիրունը ջրից.

«Քոյրիկ, իմ քոյրիկ, փրկէ ինձ մահից.

«Ես ունիմ տանը գեղեցիկ մանեակ,

Ա. ու էն քեզ լինի, պարգևէ ինձ կեանք...»

— Էն առանց քեզ էլ կարող եմ ստանալ,

Ինձնից փրկութիւն դու բնաւ մի յուսալ:

«Քոյրիկ, թէ այդ էլ քեզ չէ բաւական,
«Կըտամ քեզ ոսկի պսակ պատւական»:
— Էն առանց քեզ էլ կարող եմ ստանալ,
Ինձնից փրկութիւն դու բնաւ մի յուսալ:
«Քոյրիկ, մի թողնիլ դու ինձ անտէրունչ,
Քեզ սիրուն փեսաս կըտամ անտրտունջ»:
Տգեղի սիրտը դառել էր լեռ քար,
Բըրոջ խնդիրքը թողեց անկատար:

Ձկնորսը ծովը ձգեց մեծ ուռկան,
Բռնեց մարմինը սիրուն աղջրկան:
Ջրիցը հանեց, դրեց ափի մօտ,
Շատ ծաղիկ ցանեց վրան ու շատ խոտ:
Մի աշուղ անցաւ, տեսաւ աղջրկան,
Հացեց ու առաւ, դրեց ուսի վրան:
Տարաւ իրա տուն այդ անգին գիւտը,
Չորացրեց նորա մարմնու ողջ հիւթը.
Գեղեցիկ տաւիղ շինեց ոսկրերից,
Քաղցրաձայն լարեր հիւսեց մագերից:
Երբ որ ամեն բան պատրաստեց կարգին,
Գնաց պալատը տաւիղը ձեռքին.
Երբ մտաւ դահլիճ շքեղ զարդարած,
Տեսաւ տգեղին փեսի մօտ կանգնած.
Բացեց բերանը, լարերին խփեց,
Հիւրերի առջև քաղցրաձայն երգեց.

«Հնչէ, իմ տաւիղ, հնչէ համարձակ,
«Հարազատ քոյրըս խլեց իմ պսակ.
«Հա՛, իմ ծնող, լսէ սիրական,
«Հարազատ քոյրըս խլեց իմ փեսան:
«Հա՛, ժողովուրդ, լսէ անխռով,
«Հարազատ քոյրըս գլորեց ինձ ծով»:

Միւս օրը դահլիճը խարոյկ շինեցին,
Մահապարտ քըրոջ մէջը գլորեցին.
Հուրը պըլպըլաց, աղջիկը կանչեց.
«Իմ մեղքի համար Աստուած ինձ պատժեց»:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ, ԶՐՈՅՅՆԵՐ ԵՒ ԱՌԱԿՆԵՐ

78. ԳԱՌՆԻԿ ԱԽՊԷՐ

1.

Մայրիկը մեռաւ, հայրիկը մեռաւ,
Մանուկն ու Մանուշ անտէր մնացին.
Մարդիկ անկշտում, մարդիկ անիրաւ,
Փոքրիկ որբերին չըպահպանեցին:
Ելան, բռնեցին իրարու ձեռքից,
Անծանօթ ճամպով, տկլոր ու սոված,
Հեռացան, կորան էն չար աշխարհից:

Երկու որբեր, քուր ու ախպէր, կորած գնում են հե-
ռու. արևը վառ, ճամպէն երկար, ոչ աղբիւր կայ, ոչ
առու:

Քոյրը մեծ էր. ոնց որ լինէր՝ կըհամբերէր արևին,
բայց աղպէրը փոքրիկ էր դեռ, չէր զիմանում ծարաւին:
Գնում են, գնում, տեսնում են ճամպին կովի ոտ-
նատեղ, մէջը լիքը ջուր:

«Քուրիկ ջան, քուրիկ, ես շատ եմ ծարաւ, ինչ
կըլի թողնես, խմեմ մի պուճուր»:

— Ձէ, ախպէր ջան, չէ, դու կով կըդառնաս. կովի

կճղակի տեղից մի խրմի, մի քիչ էլ կացի... քիչ էլ որ կենաս, առաջներիս պաղ աղբիւր կայ հիմի:

Երկու որբեր քուր ու ախպէր՝ գնում են, գնում են հեռու, արևը վառ, ճամպէն երկար, ոչ աղբիւր կայ, ոչ առու:

Գնում են գնում, տեսնում են ճամպին ձիու ոտնատեղ, մէջը լիքը ջուր:

«Քուրիկ ջան, քուրիկ, ես շատ եմ ծարաւ, ի՞նչ կըլի թողնես՝ խմեմ մի պուճուր»:

— Զէ, ախպէր ջան, չէ, դու ձի կըդառնաս, ձիու սմբակի տեղից մի խրմի, մի քիչ էլ կացի, քիչ էլ որ կենաս, մօտիկ մի գուլալ աղբիւր կայ հիմի:

Երկու որբեր, քուր ու ախպէր, գնում են, գնում են հեռու, արևը վառ, ճամպէն երկար, ոչ աղբիւր կայ ոչ առու:

Գնում են, գնում, տեսնում են ճամպին գառան ոտնատեղ, մէջը լիքը ջուր. փոքրիկ ախպէրը էլ չի համբերում, քրոջից թաքուն խմում է պուճուր:

Քոյրը մին էլ ետ է նայում, որ մի գառը մըղկրտալի իր ետևից տխուր մայում ու մայելով վազ է տալի:

— Ա՛խ, իմ Մանուկ, որք ու անտէր, իմ անլեզու գառնիկ ախպէր, էլ հնց անեմ, ի՞նչ անեմ ես...

Կանչում է խեղճ Մանուկն էսպէս, վայ է տալիս, լալիս, լալիս, բայց էլ ի՞նչ անէր, բայց էլ հնց անէր...

Երկու որբեր, քուր ու ախպէր, գառն ու աղջիկ մոլորած, հեռու հանդում, տխուր-տրտում գնում, գնում են կորած:

2.

Սոված ու ծարաւ գնում են, գնում,

Գնում են գնում, չըգիտեն թէ ուր.

Վերջապէս մի հով անտառ են մտնում,

Անտառի միջին մի զանգակ աղբիւր:

Կուշտ-կուշտ խմում են էն սառը ջրից,

Յետոյ Մանուկը ծառն է բարձրանում,

Գառնիկ ախպէրն էլ ծառերի տակին,
Մուշ-մուշ արածում, արոճ է անում:

Իրիկան պահին խրխինջ ու քրքիջ...

Լցում է յանկարծ անտառն աղմուկով.

Մօտիկ են գալի ձայները քիչ-քիչ...

Լըսում են նըրանք վրդոված հոգով...

Եւ անա ոսկի սանձերից բռնած,

Բերում են ջրեն ձիանքն արքայի:

Ամեհի ձիանքն աղբիւրից խրանած,

Ծառ-ծառն են կանգնում ու մօտ չեն գալի:

Մօտիկ են տալի ծառայքը մէկ էլ,

Որ սիրուն մի ցոլք ջրի մէջն ընկել,

Որ ջուրը քանի ալիք է տալի,

Նա էլ ջրի հետ գնում է գալի:

Նայում են վերեւ Ի՞նչ տեսան, Աստած.

Մի հուր-հրեղէն, մի շարմաղ աղջիկ,

Ծառի ձիւղերին նազելի նստած,

Նայում է ներքեւ լըռիկ ու մնչիկ:

Մի սիրուն աղջիկ արմանք ու զարմանք:

Զարմանք է պատում խեղճ ծառաներին:

Տէր Աստած, արդեօք ի՞նչ հրաշք է սա,

Վայրի անտառում ի՞շած էս ծառին:

— Ո՞վ ես, չքնաղ, տեսիլք ես դու, թէ հողեղէն արարած. թէ տեսիլք ես՝ կաց մի քիչ էլ, թէ աղջիկ ես՝ արի ցած: Յած եկ, տեսնենք, էդ հնց էլաւ, որ ծագեցիր դու մեզ մօտ. ո՞ր երջանիկ հողմը բերաւ քեզ մեր անտառն անծանօթ:

«Մեզ որբութեան ցաւն է բերել ձեր աշխարհքը հեռուոր,— պատասխանեց մեր Մանուկը, հառաչելով գլխիկոր:— Մենք տուն չունինք, ոչ ապաւէն էս լայն արծակ աշխարհքում, մուկն էլ հիմի շուտով կընկնի, վախենում ենք անտառում: Ես ձեզ համար աղօթք կանեմ, եթէ անէք օգնութիւն, էս վայրենի խոր անտառից եթէ տանէք մեզ մի տուն»:

Ու ծառաները գառն ու աղջկան
Առնում են բերում պալատն արքայի:
«Ո՛վ ես դու, սիրուն,—հարցնում է արքան,
Անբան գառան հետ ի՞նչ ես ման գալիս»:

Կանգնում է աղջիկն էստեղ նորից նոր
Պատմում է, ինչ որ պատմեցի ես ձեզ
Թէ՛ ապրած կենաս, ահեղ թագաւոր,
Մեր բանը՝ հապա, էսպէ՛ս ու էսպէ՛ս...

Թագաւորն երբ որ լսում է մինմին՝
Եւ շատ ցաւում է, և շատ հաւանում,
Կարգում է նրան իրեն թագունին,
Եօթն օր, եօթ գիշեր հարսանիք անում:

Ու փառքի միջում, շրքեղ դահլիճում,
Հիքն ու երջանիկ ապրում է Մանուշ,
Գառնիկ ախպէրն էլ ճոխ պարտէզներում
Արօտ է անում ու խաղում անուշ:

3.

Պալատումը կար նախանձոտ ու չար
Մի պառաւ կնիկ, հնուց աղախին:
Նախանձում է սա, թէ Դնց պիտի գայ
Մի որբ՝ թագունի դառնայ մեր գլխին:

Մի օր էլ գալի, գլուխ է տալի,
Առաջը կանգնում, կեղծաւոր գովում.
—Արի, քեզ տանեմ, սիրուն թագունի,
Ձրփ-չրփ լողացնեմ շարմաղ էս ծովում:

Խաբում է, տանում, գցում ծովի մէջ,
Շորերը առնում, ետ բերում քաղաք.
Հագցնում իր սև խափշիկ աղջրկան,
Պալատ ուղարկում թագունու տեղակ:

Երեսը ծածկած թանձր շղարշով,
Պալատ է մտնում էն սուտ թագունին,
Ու թագաւորն էլ կասկած չի տանում,
Թէ ով է եկել բազմել իր գահին:

Բայց ինչ անում են, ինչ որ չեն անում,
Չեն կորում էլ տուն բերեն գառնիկին.
Բըղղում, էս ափից էն ափն է վազում,
Բըղղում, էն ափից ետ գալի կրկին:

Ի՞նչ օնենք սրան, Դնց անենք սրան,
Աղջիկն ու մայրը շատ են միտք անում,
Վերջը գալիս է դարձաւոր թագունին,
Անկողին մտնում, հիւանդ ձկանում:

—Վայ, աման, մեռայ... հայ հարայ, մեռայ...
«Ո՛րտեղդ է ցաւում, սիրուն թագունիս,
Ի՞նչ կուզես, ասա»,—խնդրում է արքան,
Խնդրում, գլխովը պտոյտ է գալիս:

—Ախորժակ չունիմ... ես բան չեմ ուզում...
Գառնիկի մսից որ լինի, կուտեմ...
Եւ թագաւորը քնում է սառած,
Սառած, շրւարած, կանգնած կնոջ դէմ:

«Բայց չէ որ, Մանուշ, քո եղբայրն է նա,
Ո՞նց ես նրա միսն ուզում դու հիմա»...
—Ի՞նչ անեմ, ինձնից նա ազիզ հօ չի.
Ես որ մեռնում եմ, թող նա էլ կորչի...
Վայ, հարայ, մեռայ... հայ, հարայ աման...
Ու թագաւորը տալիս է հրաման.—

«Կրակ վառեցէք, դանակ սրեցէք, բերէք մորթեցէք
Ախպէր գառնուկին, թող նա զոհ լինի իրա քոյրիկին:

Թագաւորն էսպէս պատէր է տալի,
Պատէր է տալի ու դուրս է գալի,
Գնում է ծովափ սաստիկ սրտնեղած,
Թէ որքան Մանուշ անգութ է եղած:

4.

Մայում է, լալիս խեղճ Գառնիկ-Ախպէր,
Եւ լացացնում ծովի ժէռ ափեր,

Մի ափից բռնած միւս ափն է թռչում,

Մարդկային լեզուով քրոջը կանչում։—

—Քուրիկ ջան, քուրիկ, կրակ էն վառում, կրակ էն վառում, դանակ են սրում։ Քուրիկ ջան, քուրիկ, լսիր անդունդից, սպանում են ինձ։

Լսում է արքան՝ տեղը քար կտրած, և ալիքների միջիցը յանկարծ շատ ծանօթ մի ձայն հեռու, խոնկ ու խոնկ կանչում է քնքուշ, կանչում է անգոր։

«Ախպէր ջան, ախպէր, անհէր ու անմէր, անքուր ու անտէր, իմ Գառնիկ Ախպէր։ Կատաղի ծովի պաղ գերին եմ ես, փրփրած ալիքը պահապան վրէս։ Դժար է տեղս, ձէնս չեն լսում, ձէնս չեն լսում, ձեռքս չի հասնում։ Ախ, չար պառաւը սև արաւ օրըս, այժմ էլ կըսպանի Գառնիկ-Ախպօրս։

Լսում է արքան, պալատն է վազում,

Պատուում է քօղը թագուհու դէմքի,

Պատուում է, տեսնում... բայց ի՞նչ է տեսնում,

Ով է իր գահին եղել թագուհի...

—Եկէք, ձկնորսներ, ուռկան ձգեցէք

Հանեցէք ծովից մեր լաւ Մանուշին,

Եկէք, դահլճներ, ծովը ձգեցէք,

Կախարդ պառաւին ու էս հրէշին։

Ախպէս բարկացած գոռում է արքան,

Ժողովուրդն ամեն թնդում է ցաւից,

Գալիս է կանգնում, ձգում է ուռկան,

Անմեղ Մանուշին հանում է ծովից։

Հանում է ծովից, գահին բազմեցնում,

Յաղթում է այսպէս անմեղը կրկին,

Գառնիկ-Ախպէրն էլ անչափ խնդումից,

Պատուում է իրեն ոչխարի մորթին,

Դուրս գալի, կանգնում սիրուն աղամարդ,

Ճակատը պայծառ, աչքերը վառ-վառ,

Ոչխարի տկար մայիւնի տեղակ,

Պօսում է լեզուով ազատ ու ճարտար։

Իսկ չար պառաւին ու իր աղջըկան,
Որ խաբել էին աշխարհ բովանդակ,
Վրդներից կապում ջաղացի քարեր,
Ձգում են ծովի անդունդն անյատակ։

Երկու որբեր՝ քուր ու ախպէր՝

Առած պատիւ, դահ ու թագ,

Աշխարհքն էլի խաղաղ ու լի,

Չարը թաղւած ծովի տակ...

79. Յ Ա Խ Ա Ի Ե Լ

Շատ հին ժամանակ մի թագաւոր կար,
Ջօրեղ, իմաստուն ու շատ էլ արդար։
Դա որ ծերացաւ, մօտեցաւ մահւան։
Չրգիտէր, թէ ո՞վ կըյաջորդէր իրան։
Թէպէտ նա ունէր տասներկու որդի,
Բայց չէր իմանում թէ ո՞րին ընտրի։
Մեծը ուժով էր, բայց անգութ ու չար,
Նըրանից փոքրը՝ թոյլ ու ցաւագար,
Երրորդը՝ անհոգ ու խելքից պակաս,
Չորրորդը՝ անմիտ, թէև անվնաս,
Այսպէս՝ ոչ մէկը հօր սրտովը չէր,
Ոչ մէկը իրա բնոյթը չունէր։
Միայն մի քիչ յոյս կըտեսերն էր տալիս,
Բայց նա էլ հօր մօտ չէր գնում, գալիս,
Այդ պատճառով էլ հայրը չըզիտէր։
Թէ արդեօք նա ի՞նչ շնորհքի տէր էր։
Թագաւորն այսպէս շատ որ մտածեց,
Հանելուկի պէս մի բան հնարեց.
Մի թարմ ցախաւել իր առջև դրած՝
Որդոցը կանչեց և նրանց ասաց.
«Միրելիք, այսօր ես ձեզ կանչել եմ,
Որ վերջին կամքս ամենքիդ յայտնեմ.
Ինչպէս տեսնում էք, ես ծերացել եմ,

Եւ բաւական է որքան ապրել եմ.
 Շուտով իմ նախնեաց ճամպովը կերթամ,
 Նրանց պէս ես էլ սև հող կը դառնամ.
 Բայց քանի ողջ եմ, շունչս բերնումըս,
 Կուզեմ ձեզ յայտնել՝ ինչ կայ մտքումըս:
 Ահա ձեր առջև մի նոր ցախաւել,
 Որ ես հէնց այսօր կապել եմ տըւել.
 Ձեզանից ով որ կը կոտորէ սըրան,
 Իմ թագն ու գահը ես նըրան կը տամ.
 Դէհ, առաջ եկէք, ուժերդ փորձեցէք
 Տեսնեմ ձեզանից որքա՞ն կը կոտորէք»...

— Հայր, ես կը կոտորեմ, ասաց մեծ որդին,
 Եւ վստահութեամբ մօտեցաւ աւլին.
 Վերցրեց աւելն ու ծունկը կալաւ,
 Քաշեց, քաշքշեց, ոչինչ չի եղաւ.
 Շատ քրտինք թափեց ու շատ չարչարեց.
 Դեղնեց, սփրթնեց, վերջը յետ քաշեց:
 Յետոյ երկրորդը եկաւ, վեր առաւ,
 Նա էլ իր եղբօր դռնն օրին հասաւ.
 Երրորդն էլ եկաւ, իր ուժը փորձեց,
 Բաւական տանջանք չորրորդն էլ կրեց.
 Միւսներն էլ իրանց բախտը փորձեցին,
 Բայց ցախաւելը չի էլ ծռեցին:
 Ամենից վերջը փոքրը մօտեցաւ
 Եւ իր հօր առջև աշապէս խօսեցաւ:

— Հայր, ես չեմ ուզում իմ ուժը փորձել,
 Իմ եղբարց նման իզուր չարչարել,
 Ես երեխայ չեմ, որ ձեռքս մեկնեմ
 Դէպի լուսինը, որ նրան բռնեմ.
 Ձուրը կը խեղդէ, կը ահա կայրէ,
 Ով այս չըզիտէ՝ թող ինքը փորձէ:

Ես ոյժ տեսնում եմ ամենայն բանում,
 Թէ երկրիս վրայ և թէ երկնքում:
 Առ մի բարակ ծեղ, մի մազ կամ մի թել,
 Մեծ ուժ կը գտնես ամենի մէջ էլ.
 Թէ փոքրիկ միջատ, թէ ուղտ ահագին,
 Ամենքն էլ ուժից մէկ բաժին ունին:
 Կայ և խելքի ուժ, ինչպէս և սրտի,
 Աչքի, ախանջի, ձեռքի ու ոտքի,
 Ուսերն ու մէջքն էլ պակաս ուժով չեն,
 Բայց դրանք թոյլ են, թէ միացած չեն.
 Ուժով չի լինիլ ոչ մի առարկայ,
 Եթէ մասններում միութիւն չը կայ.
 Մասներն իրար հետ երբ սերտ կապ ունին,
 Այդպիսով միայն ուժով կը լինին.
 Այսպէս շատ անհատ երբ որ միանան,
 Մեծ և չափազանց մեծ ոյժ կը ստանան:
 Մեզ լաւ օրինակ մը ջիմն ու մեղուն,
 Թէ նրանք խմբով ինչեր են անում,
 Նրանց պէս եթէ մարդիկ միանան,
 Լեռներ կը շրջեն՝ եթէ կամենան.
 Եւ ինչքան լճեր, ինչքան ջրանցքներ
 Միացած ուժով կարող են շինել:
 Ես քո տէրութեան ցրած ուժերը,
 Ինչպէս ցախաւելի ճկուն ճղները,
 Ամուր կապերով կապած կը պահեմ.
 Այս է քո միաբերդ, ես ինչպէս գիտեմ.
 Բայց որ առա՞ծըս լաւ հասկացնեմ,
 Տեսէք՝ աւելը ինչպէս կը կոտորեմ»:
 Եւ այս ասելով՝ նա վեր է առնում,
 Աւելի կապերը քանդում, արձակում.
 Ճկուն ճղները վերցնում է հատ-հատ,
 Ամենի առջև կոտորտում, ջարդում:

— Ապրիս, իմ որդի ասում է հայրը.
 Քեզ է արժանի իմ թագն ու գահը»:

Գրկում է որդուն, ճակատից պաշում,
Եւ թագն իր ձեռքով գլխին է դնում:
«Տեսէք, ասում է միւս եղբայրներին,
Դուք չընախանձիք ձեր եղբոր փառքին:
Եթէ սրա հետ սերտ սիրով մնաք,
Աւելի մեծ ուժ և փառք կըստանաք:
Իսկ եթէ զատւիք և ջոկ-ջոկ լինիք,
Քանզւած աւելի պէս շուտ կըկորտատւիք:
— Մենք հնազանդ ենք, ասում են նրանք՝
Տալով եղբորը պատիւ և յարգանք:
Իմաստուն որդին հասաւ մուրազին,
Դուք նոյնպէս հասնիք ձեր մուրազներին:

80. ՅԱՆԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ժամանակով կար մի քարհատ, որ ամեն օր մեծ
ժայռերից քարեր էր կտորտում ու հանում շինութեան
համար: Նա օրը մինչև երեկոյ կիզիչ ճառագայթների
տակ աշխատելուց յետոյ, երեկոները պառկում էր
իր կոշտ ու խեղճուկ անկողնի վրայ, ամեն օր նա հառա-
չում էր և գանգատում իր դրութիւնից: Մի օր էլ, երբ
նա աղաղակեց.

— Օհ, ինչպէս կըցանկայի ունենալ մի փափուկ
անկողին,—հրեշտակն իջաւ երկնքից և ասեց նրան.

— Թող քո ցանկութիւնը կատարւի: Նա հարստացաւ
և պառկում էր փափուկ ու մետաքսապատ վերմակով
անկողնի մէջ:

Մի օր թագաւորը իր թիկնապահներով, ամենափա-
ռաւոր կերպով զարդարած՝ անցնում էր, ամեն ոք գլուխ
էր խոնարհեցնում նրան, և նա վեհափառօրէն անցնում
էր ժողովրդի միջից. քարհատը ցանկացաւ լինել թագա-
ւոր, և աղաղակեց.

— Ահ, եթէ ես կարողանայի թագաւոր լինել...
Հրեշտակը, երկնքից իջնելով՝ ասեց.

— Թող քո ցանկութիւնը կատարւի:

Նա թագաւոր եղաւ, և պտտում էր՝ ունենալով մի
խումբ ասպետներ առջևից, մի խումբ ետևից և մի ոս-
կեպատ ամպնովանի էլ գլխին:

Այդ միջոցին արեգակը բարձրացաւ և փայլեց, այն-
պէս ջերմացրեց երկիրը, որ խոտերը չորացան:

Թագաւորը հառաչեց տաքութեան համար և ցան-
կութիւն յայտնեց լինել արեգակ:

Հրեշտակը կատարեց նրա ցանկութիւնը:

Նա փոխեց արեգակի և վեհափառօրէն ու պար-
ծենկոտութեամբ նայում էր երկրի վրայ և տարածում
էր իր ճառագայթները երկրի ամեն կողմը, բայց ահա
եկաւ մի ամպ օդի մէջ և ծածկեց նրա գէմքը. նա կա-
տաղեց՝ տեսնելով իր կարողութեան այսպէս խորտա-
կումը, ցանկացաւ ամպի փոխելի, և հրեշտակը կատա-
րեց նրա կամքը. նա ծածկեց արեգակի լոյսը և սկսեց
առատօրէն անձրն տեղալ երկրի վրայ, կարծելով, որ
ոչ մի բան չի դիմանալ իր անձրևի ոյժին: Եւ իրաւ,
քանդակեցին տներ, արմատախիլ եղան ծառեր, խեղդւում
էին մարդիկ, ընկղմւում էին նաւեր, բայց մի ժայռ մի-
միայն անդդուելի էր. ամպը որոտաց, աւելի ուժգնա-
ցրեց իր հեղեղը, կենտրոնացրեց ոյժը և ընկաւ ժայռի
վրայ, բայց տեսաւ, որ ոչ մի բան չազդեց նրա վրայ,
հառաչեց և գոչեց.

— Այս ժայռը ինձնից ուժեղ է, կըցանկայի այս
ժայռը լինել:

Նրա ցանկացածը դարձեալ կատարւեց: Նա փոխ-
ւեց ժայռի, և ոչ արևի տաքութիւնը, ոչ անձրևի
սաստիկութիւնը, ոչ մոնչիւններ, արտասուք ու պա-
ղատանք նրան չէին ներգործում: Նա կանգնած էր այն-
տեղ ինչպէս մի բռնաւոր և արհամարհանքով էր նայում
իր ազգակից փոքր քարերին, բայց ահա եկաւ մի քար-
հատ, բարձրացրեց իր կռանը և սկսեց կտոր կտոր սնել
նրան: Ժայռը մոնչեց, փոշի հանեց, քարի կտորներ
ցայտեցրեց քարհատի երեսին, բայց սա ծածկեց իր

դէմքը մի կաշիով և շարունակեց նրան ջարդելը, իսկ
ժայռը տեսնելով իր յաղթելը, զոչեց.

— Այս քարհատը աւելի կարող է քան ես, կրցան-
կայի այս քարհատը լինել:

Վերջին անգամ իջաւ երկնքից հրեշտակը՝

— Թող կամքդ լինի, ասեց և անհետացաւ...

Եւ խեղճ մարդը, այնքան անգամ ձեակերպւած,
կրկին դարձաւ առաջւան անբախտ քարհատը:

1

81. Ո Ս Կ Ի Ձ Կ Ն Ի Կ

Մի ծերուկ ձկնորս և իր պառաւ կին
Բընակում էին Մեծ ծովի ափին,
Ծերը գնում էր ձուկ բռնում ծովից,
Պառաւն էլ տանը թել մանում բըրդից.
Այսպէս միասին՝ մի հին գետնատան,
Երեսուն երեք տարի ապրեցան:

Ահա մէկ օր էլ ծերը գնաց ծով,
Որ ձուկը արսայ իր մաշւած ցանցով.
Նա ուրախ-ուրախ ցանցը ծով ձգեց,
Առաջին անգամ միայն տիղմ հանեց:
Երկրորդ անգամը ցանցը ձգեց ծով,
Ցանցը դուրս եկաւ ծովային խոտով:
Իսկ երրորդ անգամ որ ցանցը ձգեց,
Ո՞վ կարէ ասել, թէ ինչ դուրս հանեց:
Նա բերաւ իր հետ մի ոսկի ձկնիկ՝
Ձկանց արքայի դուստրը գեղեցիկ,
Ծերի ցանցն ընկաւ, իբրեւ խեղճ գերի,
Ոսկի աղջիկը ձուկ-թագաւորի:

Խեղճ ոսկի ձկնիկ, ինչպէս է խնդրում,
Մարդկային լեզուով ծերին աղաչում.
«Թող ինձ, ծերուկ, թող, թող ինձ անվտանգ,
Քեզ կըվճարեմ թանգագին փրկանք,

Ինչ սիրտդ ուզի, ինչ որ կամենաս,
Ուղիղն եմ ասում, ինձնից կըստանաս»:

Վախեցաւ ծերը, մնաց դարմացած.
Նա այնքան տարի ձկնորս էր եղած,
Բայց ձկան մասին երբէք չէր լսել,
Թէ նա մարդու պէս կարող է խօսել:
«Գնա, Տէր ընդ քեզ, ասեց ծերունին,
Ինձ չէ հարկաւոր փրկանք թանգագին.
Գնա քեզ համար դու ծիրանի ծով,
Ու այնտեղ ապրիր ազատ, ապահով»:

2

Այս դէպքից յետոյ ծերը տուն դարձաւ,
Պատմեց պառաւին՝ թէ ինչ բան տեսաւ.
«Այսօր ես ծովից, գիտե՛ս ինչ, ա՛ կնիկ,
Բռնեցի յանկարծ մի ոսկի ձկնիկ,
Ոսկի եմ ասում և ոչ բո գիտցած,
Այսպիսի հրաշք ոչով չի տեսած:
Նա խօսել գիտէր ուղիղ մեր լեզուով,
Աղաչանք արաւ, որ յետ ձգեմ ծով.
«Թող, ասաց, խնդրեմ, թող ինձ անվտանգ,
Քեզ կըվճարեմ թանգագին փրկանք».
Բայց ես ոչ մի բան չըպահանջեցի,
Ոչինչ չեմ ուզում, գնա, ասացի.
Գնա քեզ համար դու ծիրանի ծով
Ու այնտեղ ապրիր ազատ, ապահով»...

Պառաւը երբ որ այս բանը լսեց,
Խեղճ արևորին շատ յանդիմանեց,
Թէ ինչո՞ւ ձկնից փրկանք չի ուզել,
Ու այնպէս ձրի յետ ծովն է ձգել:
«Ա՛յ, յիմար անմիտ, հայհոյեց ծերին,
Գոնէ կասէիր դու ոսկի ձրկին՝
Մի նոր տաշտակ տուր՝ տանեմ իմ կնկան,
Ծերը կոտրած է, էլ չէ պէտքական»...

Դարձաւ ծերունին ծովի ափ գնաց.
 (Տեսաւ նա ծովը մեղմիկ ծածանւած).
 Ըսկսեց կանչել ոսկի ձկնիկին.
 Ձուկը լողալով՝ մօտեցաւ ծերին.
 «Ի՞նչ ես կամենում, ծերուկ», հարցրեց.
 Ծերը գլուխ տըլաւ ու պատասխանեց.
 «Ողորմած լինիս, Թագուհի-Ձկնիկ,
 Ինձ նախատում է իմ պառաւ կնիկ,
 Հանգիստ չի թողում խեղճ ալեորիս,
 Վերաս մըթմըթում, ուշունց է տալիս.
 Մի նոր տաշտակ է հարկաւոր իրան,
 Մերը կոտրած է, էլ չէ պէտքական»:
 Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց,
 «Գնա, Տէր ընդ քեզ, մի տխրիլ, ասաց.
 Թող քո պառաւը շատ չընեղանայ,
 Այսօր նա մի նոր տաշտակ կունենայ»...

3

Յետ դարձաւ ծերը դէպի իր տնակ,
 Տեսաւ կնկայ մօտ մի սիրուն տաշտակ.
 Բայց կինը գոհ չէր. նա այս անգամ էլ
 Ըսկսեց ծերին սաստիկ նախատել.
 «Գնացիր, անխելք, տաշտակ ուզեցիր,
 Ինչո՞ւ մի ուրիշ բան չըխնդրեցիր,
 Յետ գնա շուտով, անմիտ անասուն,
 Գլուխ տուր նորան և ուզիր մէկ տուն»...
 Ծերունին դարձաւ ծովի ափ գնաց,
 (Սյս անգամ տեսաւ ծովը պղտորւած).
 Ըսկսեց կանչել ոսկի ձկնիկին.
 Ձուկը լողալով՝ մօտեցաւ ծերին.
 «Ի՞նչ ես կամենում, ծերուկ» հարցրեց,
 Ծերը գլուխ տըլաւ ու պատասխանեց.
 «Ողորմած լինիս, Թագուհի-Ձկնիկ,
 Ինձ շատ նախատեց իմ պառաւ կնիկ.

Քեզ ալեորիս հանգիստ չի թողում,
 Հիմա էլ կատղել՝ մէկ տուն է ուզում»...
 Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց,
 «Գնա, Տէր ընդ քեզ, մի տխրիլ, ասաց.
 Թող լինի այնպէս՝ ինչպէս կամենաք,
 Դուք ձեր ցանկացած տունն էլ կունենաք»...
 Ծերը ետ դարձաւ կրկին դէպի տուն՝
 էլ նա չըգտաւ իր հին գետնատուն.
 Մի նոր տուն տեսաւ լուսամուտներով.
 Կըտուրից հանած ծըխահաններով.
 Պատ ու վառարան մաքուր սըւաղած,
 Կրով ու կաւճով սիպտակացրած.
 Վարպետի տաշած, կաղնի տախտակից,
 Մեծ դուռն էր կախած լայն բակի կողմից:
 Պատուհանի տակ կինն ուռած նստել՝
 Իր չարութիւնից ուզում է տրաքել.
 Ինչ անէ՞ք ասեա աշխարհքիս տակին՝
 Բոլորն էլ թափեց խեղճ մարդի գլխին,
 Վերջը, երբ փոքր ինչ բարկութիւնն իջաւ,
 Մոռեթ կախած՝ ծերունուն դարձաւ.
 «Անշնորհք ծերուկ, տնակ ուզեցիր,
 Երևի քո մէջ մեծ բան կարծեցիր.
 Յետ դարձիր, անխելք, յետ դարձիր գնա,
 Ոսկի ձկնիկին իմ կողմից ասա,
 Որ էլ չեմ ուզում մնալ գեղջուկ կին,
 Ուզում եմ լինել գերագնիւ տիկին»...

4.

Ծերունին դարձեալ ծովի ափ գնաց,
 (Սյս անգամ տեսաւ ծովը վրդովւած),
 Ըսկսեց կանչել ոսկի ձկնիկին,
 Ձուկը լողալով մօտեցաւ ծերին,
 «Ի՞նչ ես կամենում, ծերուկ» հարցրեց.
 Ծերը գլուխ տըլաւ ու պատասխանեց.
 «Ողորմած լինիս, Թագուհի-Ձկնիկ,

Հանգիստ չի տալիս ինձ իմ հար կնիկ,
էլ չի կամենում մնալ գեղջուկ կին,
Ուզում է լինել գերագնիւ տիկին.
Չը գիտեմ՝ գլուխն ի՞նչ քամի մտաւ,
Որ գեղջկութիւնից յանկարծ ձանձրացաւ»...

Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց,
«Գնա՛, Տէր ընդ քեզ, մի տխրիլ, ասաց,
Թող քո պառաւը հէնց այսօրեանից
Ազատ համարւի իր գեղջկութիւնից»...

Յետ դարձաւ ծերը, և ի՞նչ է տեսնում,
(Կարծեց ցնորք է աչքին երևում),
Մի տուն հոյակապ, վերնասրահում
Պառաւն է կանգնած ինչպէս նոր խանում,
Հագին սամուրէ բաճկոնակ սիրուն,
Գլխին դիպակէ հարդաթ գոյնզգոյն,
Վիզը դարդարած մարգարիտներով,
Մատերին մատնիք անգին քարերով,
Մաշիկներն ինչպէս կառ-կարմիր որդան,
Միւս հագուստներն էլ մետաքս պատաական:
Ծառաներ ունի մի քանի տասնեակ,
Բոլորն էլ իրան հըլու հպատակ:

Մարդուն որ տեսաւ՝ պառաւը կատղեց,
Խեղճ ծառաներին ծեծել ըսկսեց.
(Երևի ուզեց ցոյց տալ ծերուկին,
Որ հիմա ինքն է գերագնիւ տիկին).
Հայհոյանք թափեց ամենքի վրայ,
Տեղի անտեղի քօթկեց անխնայ.

Մէկի մագերից բռնեց քաշքըշեց,
Միւսին էլ մի լաւ ապտակներ զարկեց:

Ծերը մօտեցաւ դող դող քայլերով՝
Ասաց պառաւին՝ խոր գլուխ տալով՝
«Բարո՛վ գերագնիւ խանում-խաթունիս,
Հիմա խօս գո՛հ ես, հանգիստ կըլինիս»...

Պառաւ տիկինը այնպէս բղաւեց,
Որ խեղճ ծերունու լեզին պատառեց:

Նըրան հրամայեց, որ իսկոյն գնայ
Գոմն աւլէ, քերէ ու այնտեղ մնայ:

5.

Մէկ-երկու շաբաթ հաղիւ անց կացաւ,
Պառաւ խանումը նորից կատղեցաւ,
«Շուտ կանես կերթաս, ասում է մարդին,
Ու իմ կողմանէ կասես ձկնիկին,
Որ էլ չեմ ուզում տիկնութիւն անել,
Ուզում եմ ազատ թագունի լինել»...

Այս խօսքի վրայ ծերունին սոսկաց,
Եւ աղաչելով պառաւին ասաց.
«Գո՛ւմ ես, ա՛ կնիկ, ես չեմ հասկանում,
Արդեօք դու գիտե՞ս՝ ի՞նչ ես ցանկանում,
Մէկ նայիր վրադ, շէնք ու շնորհքիդ,
Հըբլբբան լեզւիդ, ծուռումուռ քայլքիդ,
Սխըր ի՞նչ ունիս թագունու վայել,
Որ խելքիդ այդպէս բամի է փչել.
Սրի լսիր ինձ, մի անիլ այդպէս,
Ամբողջ աշխարհքին կըծիծաղեցնես»...

Էլ չըհամբերեց մեր պառաւ տատը,
Որ վերջացնէր մարդն իր խրատը,
Նա այնպէս գոռաց, այնպէս որոտաց,
Որ ամբողջ տունը հիմնովին թնդաց.
«Ի՞նչպէս թէ այդպէս, յանդուգն ըստահակ»,
Գոչեց ու զարկեց մի ուժգին ապտակ,
«Համարձակում ես, գռեհիկ անգէտ,
Վիճել ինձ նման ազնիւ տիկնոջ հետ.
Քեզ հրամայում են պատաւաւոր խօսքով,
Որ իսկոյն գնաս քո յօժար կամքով,
Եթէ ոչ՝ անա ժողոված կշտիւ,
Սրանք կըտանեն՝ խփելով վզիդ»:

Ծերունին դարձեալ ծովի ափ գնաց.
(Այս անգամ տեսաւ ծովը սևացած),

Ըսկսեց կանչել ոսկի ձկնիկին
Ձուկը լողալով մօտեցաւ ծերին.
«Ինչ ես կամենում, ծերո՞ւկ», հարցրեց.
Ծերը գլուխ տըւաւ ու պատասխանեց.
«Ողորմած լինիս, Թագունի-Ձկնիկ,
էլի է կուում իմ պառաւ կնիկ.
Ներիւր ինձ, խնդրեմ, ես ամաչում եմ,
Որ չար պառաւիս նոր ուղածն ասեմ.
Բայց ո՞ր ջուրն ընկնիմ, հանգիստ չի թողում.
Կրակն է գցել, այրում, խորովում.
Գնա՛, ասում է,— ա՛խ, նզովեալ կին—
Շուտ զնա ասա՛ ոսկի ձկնիկին,
Որ էլ չեմ ուզում տիկնուլիւն անել,
Ուզում եմ ազատ Թագունի լինել»...
Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց.
«Գնա՛, Տէր ընդ քեզ, մի տխրիլ, ասաց.
Թող քո պառաւի ուղածը լինի,
Թող զնայ դառնայ ազատ Թագունի»:

6.

Ո՞վ կարէ պատմել թէ ծերն ինչ տեսաւ,
Երբ ձկան մօտից տուն վերադարձաւ.
Էլ ինչ տուն, ինչ բան... դու արքայական
Ապարանք ասա, կամ հսկայական
Մեծ մեծ պալատներ շարիշար կանգնած՝
Բարձր բուրգերով չորս կողմը պատած.
Շքեղ դահլիճներ, անթիւ սենեակներ,
Մարդ կը շրջկէր, եթէ մէջն ընկնէր.
Ծերը բարձրացաւ մարմար սանդուխքով.
Մի դահլիճ մտաւ խիստ պատկառանքով,
Առջը բացեց մի նոր տեսարան,
Երբ այնտեղ գտաւ իր պառաւ կնկան.
Նա հիմա ազատ Թագունի դառած՝
Առօք ու փառօք ճաշի է նստած.
Մեծ-մեծ իշխաններ, խաներ ու բէգեր,

Ոտքի են կանգնած որպէս ծառաներ,
Թագունու համար գինի են ածում
Եւ անուղղով աչք-ունքին նայում.
Շէմքում կանգնել են անեղ զինւորներ,
Ուսերին բռնած կացնաձև սրեր,
Մենակ պառաւն էր սեղանին բազմել,
Ո՞վ կը յանդգնէր նրա հետ նստել.
Բայց կերակուրներն այնքան շատ էին,
Որ հարկւր հոգի կը կշտացնէին.
Եւ քանի՜ տեսակ անծանօթ բաներ,
Ի՞նչ անուշեղէն, ի՞նչ տապականեր...
Պառաւն ուտում էր մեծ ախորժակով.
Գինին դատարկում լիւր բաժակով.
Վերջն էլ մեղրահաց կերաւ բաւական,
Որ քաղցրացնէ շրթունք ու բերան.
Ծերն այս տեսներով մնաց շփոթւած,
Ընկաւ պառաւի ոտքերն ու ասաց.
«Բարո՞վ, քեզ, բարո՞վ, անեղ Թագունի,
Քո մեծութիւնը յաւիտեան լինի»:
Այս խօսքից յետոյ կամաց շրջնեց,
Ու փոփսալով պառաւին հարցրեց.
«Հիմա որ բախտի վերին ծայրումն ես,
Խօս բաւական ես, ա՛ կնիկ, ի՞նչ կասես...
Թագունի դառած պառաւն այս անգամ
Մարդի երեսին չընայեց անգամ.
Հրաման մումուաց նա քթի տակին,
Որ դուրս վրձնդեն մեր անկոշ հիւրին:
Հէնց որ լուեցաւ Թագունու հրաման,
Հնազանդ երևաւ ամենքն ուղեցան.
Մեծ-մեծ իշխաններ, խաներ ու բէգեր,
Ինչպէս որսորդի արնախում ճներ,
Խփելով ծերի շնքակոթին՝
Շքեղ դահլիճից դուրս վռնդեցին.
Շէմքումը կանգնած պահապաններն էլ
Գիշատիչ ճանկերն էին պատրաստել,
Վրայ վազեցին ամենքը մէկէն,

Ու քիչ քնաց որ՝ խեղճին պլոկեն:

Ինչպէս որ եղաւ, մի կերպ դուրս պրծաւ,
Դուրսն էլ ամբոխի ծաղրի տակն ընկաւ,
Որ կարծես նրան լինէր սպասում
Անձրեւի տակին ցեխոտ փողոցում:

— «Այ թէ լաւ արին, ծերուկ դու անգէտ,
Ո՞ւմ հետ ես մեկնում անճոռնի ոտներդ,
Թող այդ քեզ համար լինի լաւ խրատ,
Որ էլ չըցանես մանդր կտաւհատ»...

7

Այս դէպքից յետոյ շատ օրեր չանցան,
Պառաւի այծերն էլի մօտ եկան.
Ուղարկում է նա իր իշխաններին,
Որ գտնեն բերեն արտաքսած ծերին:
Եկաւ ծերունին: Պառան սկսեց.

«Դու պէտք է գնաս ձկան մօտ, ասեց
Կերթաս, խոր գլուխ կըտաս դու նրան
Ու իմ փափազը կը յայտնես իրան.
Կասես՝ չեմ ուզում մնալ թագունի,
Ուզում եմ լինել ծովի տիրունի.
Ուզում եմ Ովկեան ծովումը կենալ,
Ոսկի ձկնիկին ծառայ ունենալ,
Որ իմ հրամանին միշտ պատրաստ լինի,
Ու ինչ ուզենամ, իսկոյն կատարի»...

Պառաւին լսեց ծերը լուռ ու մունջ,
Առանց յայտնելու որ և է տրտունջ:
Ծերունին դարձեալ ծովի ափ գնաց,
(Այս անգամ ծովը խիստ էր փոթորկեալ,
Փրփրած ալիքներ սարեր դառնալով՝
Իրար են զարկում անեղ գոռալով).
Ողբաձայն կանչեց ոսկի ձկնիկին,
Ձուկը լողալով՝ մօտեցաւ ծերին.
«Ի՞նչ ես կամենում, ծերուկ, հարցրեց,
Ծերը գլուխ տըւաւ ու պատասխանեց,
«Ողորմած լինիս, Թագունի-Ձկնիկ,

Իսպառ գժեւել է իմ պառաւ կնիկ.

Ինչ անեմ արդեօք այդ նզովեալին,
Մինչև երբ տանջւիմ քաւթառի ձեռին.

էլ չի կամենում թագունի լինել,

Այլ տես՝ անիծածն ինչ է միտք արել՝
Իշխել է ուզում բոլոր ջրերին

Ու իշխանունի դառնալ ծովերին,

Ուզում է Ովկեան ծովումը կենալ,

Ոսկի ձկանը ծառայ ունենալ,

Որ իր հրամանին միշտ պատրաստ կենաս

Ու ինչ ուզենայ, շուտ կատարում տաս»...

Ոսկի ձկնիկը լուռ ու մունջ լսեց,

Բայց էլ ծերունուն չըպատասխանեց.

Ջրի երեսին շրմփեց պոչով,

Ու անցաւ, գնաց դէպի խորին ծով...

Շատ քնաց ծերը և շատ նայեցաւ,

Բայց ոսկի ձկնիկն էլ չերևեցաւ.

Դարձաւ գլխակոր որ յայտնէ կնկան,

Թէ ինչ փորձանքի մէջ գցեց իրան.

Եւ գնաց տեսաւ. (բայց ինչ տեսնի լաւ,

Որ արդար լինի և ոչ անիրաւ),

Հին խուղի շէմքում պառաւը նստած,

Կտրած տաշտակը առաջին ընկած...

ՏԶ. ԽԵԼՔՆ ՈՒ ԲԱԽԱՐ

Խելքն ու Բախար վէճի բռնեցին. բախտն ասում էր.— Մարդիկն ինձանով են մարդ. Խելքն ասում էր.— Ինձանով: Թէպէտ դատաւորի չըդիմեցին, բայց իրանց մէջ պայման դրին, որ մէկը միւսի արածին չըխառնուի: Եւ իրանց փորձը կատարեցին մի գիւղացու վրայ:

Գիւղացին արօրը լծեց և գնաց տափը վարելու: Խուփը դէմ սուաւ մի պինդ բանի և կանգ առաւ ափսի մէջ: Մարդը տեսաւ որ անհմի գողգում կայ հողում, վերցրեց տեսաւ, որ մէջը ոսկով լիքն է:

— «Այս ի՞նչ լաւ եղաւ, մտածեց մարդը,— այսուհետեւ էլ ոչ մի նեղութիւն չեմ քաշիլ, ես էլ կընկնիմ հարուստ մարդոց կարգը, ինչե՞ր, ինչե՞ր չեմ անիլ, գիւղի համար աղբիւր հանել կըտամ, եկեղեցի կըշինեմ, աղքատներին առատ ողորմութիւն կըտամ... մէկ էլ յանկարծ փոխեց մտածելու եղանակը և ասեց.

— Վայ թէ գողերն իմանան ու կէս գիշերին գան յափշտակելու և առաջ ինձ սպանեն, յետոյ իրանց կողոպուտն սկսեն: Զէ, սրա շառը շատ է, քանց խէրը:

Այս մտածութեան մէջ՝ տեսաւ որ իրանց դատաւորն անցնում էր մօտովը:— Այս լաւ եղաւ, ասեց.— եկ ոսկիքը տամ սրան, իսկ ես հանգիստ իմ գործիս նայեմ: Վագում է, կանչում դատաւորին:

Բայց դատաւորը որ գալիս է, մարդի խելքն էլ գլուխն է հաւաքում. ոսկին ծածկում է և ասում.— Աղա, դու դատաւոր մարդ եմ, գիտուն ես, ասա ինձ, խընդրեմ, իմ այս ջուխտ եզներից որի՞ն ես լաւ համարում:

Սրա վրայ դատաւորը նեղանում է, բարկանում, և թողում հեռանում է: Խելքն էլ մարդի գլխիցն է հեռանում և նա մտածում է, թէ ինչո՞ւ ոսկիքը չըտըւաւ, ինչ պիտի անի, ո՞ւր պիտի պահի: Մինչև երեկոյ անգործ է մնում և շարունակ սրա վրայ է մտածում: Մինչև այդ՝ դատաւորը գնում է գիւղը և յետ դառնում, մարդն էլի գնում է առաջը կտրում, աղաչում, որ էլի մէկ անգամ գայ վարածին նայի ու երթայ: Դատաւորն զգում է, որ մի բան պէտք է լինի, գնում է: Հէնց այդ ըոպէին մարդի խելքը գլուխն է գալիս՝ և ասում է.

— Աղաչում եմ, չընեղանաք, բարի դատաւոր, եթէ ձեզ մի բան հարցնեմ.— Ինչպէ՞ս էք նկատում, երեկայ վարածս է շատ, թէ այսօրւան. դուք գիտուն մարդ էք, լաւ կըգիտենաք այդ բանը:

Դատաւորը խենթի տեղ է գնում մարդին և ծիծաղելով հեռանում է: Մարդի խելքն էլ է հեռանում և ցէլի մի կողմը նստում: Մարդը ծեծում է գլուխն ու ասում.— Հիմա ի՞նչ անեմ, ինչպէս անեմ, այս անիծած ոսկիքն ո՞ւր տանեմ, որտեղ պահեմ: Վերջը գուգումը փաթաթում է

հացի մէզարումը և շալակում, գնում տուն և ասում կնկանը.

— Այ կնիկ, եզինքը կապոտիր, խոտ տուր, արօրը տար ներս, ես պիտի երթամ դատաւորի մօտ, բան ունիմ:

Կնիկը տեսնում է, որ մէզարը մարդի շալակին է և մէջումն էլ բան կայ, բայց վայր չի դնում, մտածում է որ մի նոր բան պիտի լինի, ասում է մարդուն.

— Եզներ կապելն իմ ի՞նչ գործն է, ի՞նչ կայ այդպէս շտապելու, դատաւորը հօ չի փախչում. բեռդ ցած դիր, եզներըդ տեղաւորիր, յետոյ ուր ուզումես՝ գնա:

Մարդը ցած է դնում բեռը, եզները ներս է անում և մինչև կապոտելն ու դուրս գալը՝ կնիկը մէզարը բաց է անում, գուգումով ոսկին վերցնում և նրա չափին մի քար է դնում մէզարումը: Մարդը վերցնում է մէզարը և տանում դնում դատաւորի առջև և ասում.— Առ այս, քեզ ընծայ եմ բերել: Բաց են անում տեսնում— քար... Մարդն էլ է զարմանում: Դատաւորը բարկանում է և մարդին բանտարկելով՝ վրան հսկելու համար երկու պահապան է դնում, որ տեսնեն ինչ է անում և ի՞նչ խօսում, և գան իմաց տան:

Մարդն ինչ որ մտքումն ասում է, նոյն մտքով ձեռքերն էլ է շարժում,— գուգումն այսքան էր, բերանն այսքան, փորն այսքան, տակն այսքան, ու միջի ոսկիքը այսքան:

Նայողները պատմում են դատաւորին, թէ՛ երկու ձեռքով բան է չափում, բայց ոչինչ չի խօսում:— Կանչեցէք, ասում է դատաւորը:

Մարդին կանչում են և դատաւորը հարցնում է նրան, թէ ինչ բան էիր չափում ձեռներովդ: Մարդի խելքը գլուխն է գալիս, և պատասխան է տալիս, թէ՛ «Ես քեզ էի չափում և ասում՝ քո գլուխն այսքան է, քո վիզն այսքան, քո փորն այսքան, քո մօրուքն այսքան, ու ասում էի, թէ արդեօք դու ես մեծ, թէ՛ մեր այծը:

Սաստիկ բարկանում է դատաւորը և հրամայում է, որ տանեն կախեն: Տանում են որ պարանը ձիւր ձգեն, ասում է. «Ինձ մի կախէք, ես կերթամ ուղիղը կասեմ»:

Դատաւորը հրամայում է, որ ճշմարիտն ասէ, թէ ինչ էր չափում բանաւումը:

Մարդն ասում է.—Ես ոչ այս գիտեմ և ոչ այն, հաւատացէք, որ եթէ ճօպանը իմ ճըտից չը հանէիք, ես հիմա խեղդեած կըլինէի, ահա ձեզ ճշմարիտը:

Սրա վրայ ծիծաղում է դատաւորը և ազատում մարդուն: Մարդը գնում է տուն, ուր նրա Բախտն ու խելը ասում են միմեանց.—Ոչ մէկս չըյաղթեցինք. երևում է, որ բախտն ու խելը յաջողութեան և ընդունակութեան պէս միմեանցից անբաժան պէտք է լինին, և Բախտը խելքով ու խելքն էլ Բախտով կարող են մարդին մարդ շինել:

83. ԲԱԽՏԻ ՍՊԱՍՈՂԸ

I

Մակարը տնանկ, աղքատ էր ու ծոյլ
Նա գործատեաց էր, դանդաղկոտ ու թոյլ:
Երբ առաւօտեան արևը պայծառ
Ոսկեզօծում էր դաշտերը դալար,
Ջանասէր մեղւին ծաղկոց հրաւիրում,
Շինականներին հանդը դուրս բերում—
Մակարը քաղցած՝ պառկած էր թախտին,
Պարապ ու սարապ ըսպասում Բախտին.
«Ո՞րտեղ ես, այ Բախտ, արի, դուռըս բաց,
Մեռնում եմ, ժ, եկ, տո՛ւր մի պատառ հաց»...

II

Տանջւում էր Մակար՝ քաղցած ու կարօտ,
Երբ մի մեծատուն մտաւ նրա մօտ.
«Տեսնում եմ, Մակար, աղքատ ես, սոված,
Ոչ ոք չի տալիս քեզ մի կտոր հաց.
Վեր կաց, միասին մեր արտը գնանք.
Աշխատենք անտեղ, անենք վար ու ցանք.

Եւ օգնութեանը փոխարէն ես քեզ՝
Իբրև ջանքիդ վարձ՝ կըտամ մի գոյգ եզ.
Այնուհետ ինքդ կըվարես հողը
Ու միշտ կաշխատես ապրուստիդ փողը»:

III

Յօրանջեց Մակար, ասաց հեղգաբար.
«Քո գոյգ եզները պահիր քեզ համար,
Տըւած խորհուրդդդ կաշի քո գլխին—
Կարօտ չեմ ես քո ոչ մի բարիքին...
Երբ բախտս բացւի—կըհարստանամ,
Քեզ պէս անւանի մեծ մարդ կըդառնամ:
Թէ որ բախտ ունիս—տեղդդ հանգիստ կաց,
Բախտը անպատճառ կըբերի քեզ հաց.
Թէ որ բախտ չունիս—աշխատիր հազար՝
Կըմնաս, ինչպէս մի աղքատ Ղազար»...

IV

Եւ մեր Մակարը ըսպասեց երկար,
Բայց նրա բախտը չըկար ու չկար...
Առաջւայ նման՝ նա դարձեալ քաղցած,
Պարապ ու անգործ խրճիթում պառկած,
Անէծք էր թափում կոյր բախտի գլխին,
Իր թշուառ կեանքը ողբում դառնագին:
Էլ անկարող է մնալ նա տանը.
Բախտը չի գալիս—բո՛ւրդ է իր բանը...
Եթէ նա գլխին շուտ մի ճար չանի,
Քաղցածութիւնը հոգին կըհանի...

V

Եւ նա յուսահատ, ուժասպառ, յոգնած՝
Դուրս եկաւ տանից, արօտը գնաց:
Դալար ու չքեղ լեռների լանջում,
Որտեղ առուն էր անուշ մըմնջում,
Որտեղ փչում էր քամին գովարար—
Արածում էին հօտեր անհամար:

Մի փոքր հեռու, ծաղկաբոյր հովտում,
Ձիերի ջուկն էր հանգիստ արածում:
Այնտեղ էլ կուրծքը կաթնով լի կովեր,
Պարարտ գոմէշներ, երինջ ու հորթեր:

VI

Եւ մեր Մակարը՝ չորս դին նայելով՝
Դէպ՝ առաջ գնաց կամացուկ քայլով
Իր շուրջը նայեց, աչք ածեց երկար,
Բայց ոչ պահապան, ոչ էլ հովիւ կար:
Միայն մի ամպ էր լողում վերեւում,
Հսկայ լեռների կատարին փարւում:
Մակարը կանգնեց, գլուխը քաշ գցեց—
Մի սև մտածմունք նըրան պաշարեց:
Մտաւանջ նայեց հօտին ու ջոկին,
Եւ յանկարծ խնդաց նրա ծոյլ հողին...

VII

«Ա՛յ յարմար բոպէ, ա՛յ յաջողակ բան,—
Հրճելով ասաց Մակարն ինքն իրան.—
Հարուստ մեծատան բարիքներն անթիւ
Այստեղ են ահա... Ձրկայ ոչ հովիւ,
Ո՛չ էլ պահապան. փորս էլ զրդուում,
Կպչելով մէջքիս՝ վեց-վեց է անում...
Եթէ խաշներին այստեղից տանեմ,
Ծախեմ քաղաքում, ապրուստս հանեմ—
Իմ գողութիւնը ո՞վ կըհաստատի,
Ո՞վ կապացուցի, կենթարկի դատի»...

VIII

Հէնց որ Մակարը մօտեցաւ հօտին,
Կարծես՝ խփեցին շնքակոթին—
Երկիրը թնդաց, որոտ, աղաղակ,
Շարժեցին յանկարծ անտառ ու պուրակ...
Լեռների լանջում հօտը սողոսկաց,
Առապարներով իջաւ զէպի ցած:

Կայտառ ձիերը պինդ խրխնջացին
Եւ կովերի հետ մի տեղ խմբւեցին...
Մակարը դողաց ու լեղապատառ՝
Մնաց տեղնուտեղ, որպէս շանթահար:

IX

Սթափւեց Մակար և ինչ է տեսնում—
(Մեղմյ Գեղ, Աստուծո, ինչէր ես ստեղծում).
Տեսնում է յանկարծ իր առաջ կանգնած
Մի տարօրինակ թզուկ արարած.
Երեսը փայլուն, պայծառ, լուսաւոր,
Աչքերը հրեղէն, դաժան, ահաւոր...
Հսկում էր բոլոր ոչխարի հօտին,
Երինջ ու կովի, ձիերի ջոկին.
Կանգնած էր խրոխտ, իբրև արթուն դէտ,
Խոժոռած նայում Մակարին խէթ-խէթ:

X

Հորթերը կայտառ նըրա չորս կողմով
Տրտինգ են տալիս ուրախ խնդումով.
Մերթ մկրկում են այծերը զըւարթ,
Մերթ կանգնում, նայում հայեացքով անթարթ.
Նախշուն գառները սըտով խնդաղին,
Շըջապատելով թզուկ էակին,
Ձեռքը լիզում են, դնով փայփայում
Եւ բռնն սիրով փաղաքշում, մայում...
Բոլորը տեսնում, տեսնում է Մակար,
Բայց չի հասկանում իր խելքը տկար:

XI

«Աստ ինձ, ո՞վ ես, մարդկային էմի,
Լեռնային ոգի՞, թէ՞ երկնի հրեշտակ»:
— Ես նա եմ, որից զրկւած է շատ մարդ—
Թէ ծոյլ աւազակ, թէ աղքատ հպարտ.
Ես նա եմ, որ միշտ այս բոլոր բարիք:
Պահում է, խնամում, որ չըզայ չարիք:

Այս բարեքներն տիրոջ բախտն եմ ես...
«Իսկ ո՞ւր է իմը, ապա, թէ գիտես»:
— Կերթաս այս ձորով, կըմտնես անտառ,
Այնտեղ կըգտնես բախտըդ անպատճառ...

XII

Ասաց թողուկը և անհետացաւ:
Մակար սրտատրոփ ուղևորեցաւ.
Յանկարծ ոտները քաշ տալով զօռով,
Հասաւ անտառը ցոյց տւած ձորով:
Որոնեց, կանչեց, ձայնեց նա երկար,
Բայց կորած բախտը չըկա՛ր ու չըկա՛ր...
Կասկածը, վախը և վիշտը սրտում՝
Թափառեց երկար՝ տխուր ու տրտում,
Մինչև որ արդէն պայծառ արևը
Աշխարհին տըլաւ վերջին բարևը:

XIII

Արդէն գիշեր էր: Մակարը յոգնած՝
Թաւշեայ խոտերում պառկած է, քնած:
Լո՛ւն է անտառը, լո՛ւն են սար ու ձոր,
Առուն է միայն երգում իր օրօր:
Իսկ գեղածիծաղ լուսինը պայծառ
Շողբերը վերից թափել էր աշխարհ,
Ծառեր ու թփեր արծաթաջրել,
Նըրանց սուերով գետինը նախշել.
Նայում են, նայում աստղերը վերից,
Բայց չեն կշտանում շքեղ անտառից:

XIV

Երբ առաւօտը, որպէս կարմիր ծով,
Երկնի կամարը բռնկեց բոցով—
Մակարը զարթնեց, նայեց իր չորս գին,
Եւ լսեց մի ձայն դառը, ողբազին:
Եւ դէպի ձայնը քայլելով գնաց,
Եւ յանկարծ կանգնեց, ինչպէս քարացած.

Եւ ինչ է տեսնում— վտիտ, այլանդակ,
Մի կմաղքացած զազրելի էակ
Խոտերի միջին՝ յոգնած, ուժասպառ՝
Լալիս է պառկած, ողբում վշտահար...

XV

«Դարչելի՛, գծո՛ւծ, զազի՛ր արարած,—
Թքեց ու գոչեց Մակարը զգլած.—
Ես էլ կարծեցի՛ թէ մարդ է լալիս,
Ինձ նման՝ թշուա գլխին վայ տալիս...
Ասա ինձ, ո՞վ ես, նողկալի էակ,
Ինչո՞ւ ես շնթուել դու այդ թփի տակ,
Ագռաւի նման՝ կռոււմ անդադար,
Անճոռնի ձայնով թնդացնում անտառ...
— «Բո՛ւ Բախտն եմ, Մակա՛ր, քո Բախտը կորած»...
Մակարը ցնցւեց, մնաց քարացած:

XVI

«Օ՛, կոյր, դաւաճան, դու Բախտ անպիտան,
Թողել ես անտէր ինձ, անտիրական,
Քաղցած ու սոված այսքան ժամանակ
Ու եկել այստեղ, պառկե՛լ թփի տակ...
Ս.չքս ջուր կտրեց քեզ սպասելով,
Լեզուս չորացաւ անունըդ տալով,
Ինչո՞ւ ես քնել, ինչո՞ւ չեմ գալիս՝
Բո՛ւ թշուա տիրոջ բարեքներ տալիս:
Դէ՛, կանգնիր, յիմար, վեր կաց, բանիդ կաց.
Սոված մեռնում եմ, վեր կաց, տո՛ւր ինձ հաց»...

XVII

— «Դու ինքդ կանգնիր, ես էլ կըկանգնեմ,
Դու ինքդ զարթիր, ես էլ կըզարթնեմ.
Երբ աշխատում ես, ես կեանք եմ առնում,
Երբ ծուլանում ես, ինձ մահ է սպառնում:
Պարապ ու սարապ պառկում ես թախտին
Եւ իզուր տեղը կանչում քո Բախտին:

Բախտըդ ոչ կոյր է, ոչ էլ դաւաճան,
Նա աշխատանքիդ մէջ է, Մակար ջան,
Աշխատիր,—կըզամ ու բարիք կըտամ.
Քրտինքիդ մէջ եմ ես ամենայն ժամ...

84. ՎԱՅՐԵՆԻ ԵՒ ՏԱՆՈՒ ԹՈՉՈՒՆԸ

Բազէն ընտելացել էր տիրոջ հետ և միշտ թռչում էր մօտը, երբ որ կանչում էր. աքաղաղը փախուստ էր տալիս տիրոջից և ճըղաւում էր, երբ մօտենում էին իրան: Մէկ անգամ Բազէն հարցնում է աքաղաղին.

—Դուք, աքաղաղ, երախտագէտ չէք. իսկոյն երևում է, որ գռռիկ և ստրուկ ցեղից էք: Մենք բազէներս թէ ուժեղ ենք և թէ արագաթռիչ և այսու ամենայնիւ մենք չենք փախչում մարդկանցից, այլ ինքներս ենք դիմում նրանց ձեռներին, երբ կանչում են մեզ: Մենք չենք մոռանում, որ նրանք են կերակրում մեզ:

Աքաղաղը պատասխանում է նրան:

—Դուք չէք փախչում մարդկանցից նրա համար, որ երբէք չէք տեսած և ոչ լսած, որ մարդիկ երբեք խորոված լինին Բազէներին, իսկ մենք ամեն քայլափոխում տեսնում ենք խորոված աքաղաղներ:

85. ԳԻՒՂԱՅԻՆ ԵՒ ՁԻՆ

Կուր տարի էր. մարդիկ փախչում էին թշնամիներից: Գիւղացու ձին արածում էր դաշտումը. տէրը զնաց մօտը և ասաց.

—Շուտ արա՛ հետս եկ, եթէ ոչ՝ թշնամիքը կըզան և քեզ կըտանեն:

—Ինձ ի՞նչ կանեն որ տանեն, հարցրեց ձին:

—Քեզ կըբանեցնեն, պատասխանեց տէրը,—եթէ չըլսես, կըծեծեն:

—Միթէ դու էլ միկնոյնը չես անում, թէ քեզ հաւատարիմ եմ ծառայում: Միկնոյն չէ՞ ինձ համար, թէ ով պիտի լինի իմ տէրը, դու թէ մի ուրիշը: Ուրեմն էլ ինչո՞ւ պիտի վախենամ ես թշնամուց:

86. ԱՐԾԻԻԸ ԵՒ ՄԵՂՈՒՆ

—Նախանձելի չէ քո վիճակը,—ասաց Արծիւը Մեղին,—բոլոր կեանքումդ աշխատում ես. բայց ոչ որ քեզ չի ճանաչում, որովհետեւ դուք մեղուներդ հազար հոգով էք աշխատում մէկ խորիսի շինելու համար: Ո՞վ կարող է որոշել, թէ ո՞րտեղ է քու շինածը:

—Ի՞նչ կարիք կայ որոշելու, պատասխանեց Մեղուն: —Ի՞նչ վնաս նրանից, որ ինձ չեն ճանաչիլ: Բաւական է և այն, որ կըճանաչեն և կսիրեն մեր շինած մեղը, և ես ինձ բախտաւոր եմ զգում նրանով, որ խորիսիների մէջ կայ և իմ շինած մեղրի կաթիլը:

—Ուրեմն քեզ թըւալի չէ՞ իմ և քո վիճակի տարբերութիւնը,—ասաց արծիւը:—Չէնց որ վեր եմ բարձրանում և պըտըտում կապոյտ երկնակամարի տակ, գետնի երեսից՝ ինձ է նայում և ճանաչում ամեն արարած. թէ զազաններ և թէ թռչուններ՝ իրանք թագնւած՝ աչքերը ինձանից չեն հեռացնում: Ահա թէ ինչպէս են ճանաչում ինձ մեծերից սկսած մինչև փոքրերը:

—Ճանաչում են, այո, ճանաչում, որովհետեւ վախում են քեզանից, ասաց մեղուն:—Ես երբէք չէի ցանկանալ, որ ինձ այդպէս ճանաչէին:

87. ՆԱՊԱՍՏԱԿՆԵՐՆ ՈՒ ԳՈՐՏԵՐԸ

Մէկ անգամ բոլոր նապաստակները հաւաքեցին մէկ տեղ և սկսեցին ողբալ իրանց վիճակի վրայ:

—Այս ի՞նչ կեանք է մեր կեանքը,—ասում էին: Ով

ասես՝ մեզ է կոտորում, ոչ չնչացնում: Էլ մարդ ասես,
թէ շուն, էլ գազան ասես թէ թռչուն, բոլորն էլ մեզ
վրայ են յարձակում: Միթէ մահն աւելի լաւ չէ, քան
թէ մեզ նման միշտ երկիւղի մէջ ապրելու: Ինչից ասես,
որ մենք չենք դողում, սարսափում:

— Գնանք, գնանք, — գոչում են միաբերան ամենքը, —
գնանք ջուրը դառնանք, կոտորւենք մէկ անգամ, պրծնենք:

Եւ սկսեցին վազել դէպի մօտակայ լիճը: Նապաս-
տակների ոտի ձայնը որ լսեցին ջրափում եղած գորտե-
րը, բոլորն էլ սարսափելով՝ թափւեցին ջուրը:

Այս որ տեսան նապաստակները, նրանց գլխաւորը,
որ ամենի առջևն էր գնում, կանչեց:

— Կանգնեցէք, աղէք, կանգնեցէք, ջուրը չըթափ-
ւենք: Նայեցէք ահա, մեզանից վատ կեանք ունեցողներ
էլ կան: Մենք հօ մի բան չարինք գորտերին, բայց նը-
րանք մեզանից վախենալով՝ բոլորն էլ ջուրը թափւեցին:

88. Ա Ր Ա Գ Ի Լ Ն Ե Ր

Փոքրիկ քաղաքի ծայրում, պատրաստւել էր արագիւի
բոյնը: Նրա մէջ նստել էր մարին՝ իր չորս ճուտի հետ,
որոնք բնից դուրս էին հանել իրանց փոքրիկ, սև կտուց-
ները: — Դեռ նրանց կտուցները չէին կարծել: Բնի մօտ,
կտուրի ամենաբարձր տեղը լարի նման ձգւած և մի ոտը
վեր ծալած՝ կանգնած էր որձակը. անգործ չըկանգնելու
համար էր նա իր ոտը ծալել: Նա այնքան անշարժ էր
կանգնած, որ կարելի էր կարծել թէ փայտից է շինած:

Մի խումբ մանուկներ խաղում էին փողոցում.
տեսնելով արագիւին՝ նրանցից ամենաքաջն ըսկսեց երգել
արագիւների մասին հին երգը, որպէս գիտէր և որքան
յիշում էր. նրան ձայնակցեցին մնացած մանուկները.

«Այ արագիւ, ճերմակ փետուր,

Ինչի՞ ողջ օր կանգնել ես

Մի հատ ոտով այգպէս լուռ.

Պահապան ես դու, ի՞նչ ես:

Թէ՞ ուզում ես պահպանել

Ձագուկներդ անվտանգ.

Մի հոգա դուր տեղը,

Մենք նրանց կրկողանանք:

Մէկին ծառից քաշ կըտանք,

Մէկին լիճը կընետենք.

Միւսին կըծակծրկենք,

Փոքրիկին էլ ողջ-կենդանի

Թէ՛ բոցի մէջ կընետենք.

Քեզ էլ իսկի մենք չենք նայի,

Ասես քեզ էլ հարցնենք»:

— Լսիր, տես ինչ են երգում մանուկները, — ասե-
ցին ձագերը, — նրանք ասում են թէ մեզ կըկախեն կամ
ջուրը կըծկեն:

— Պէտք չէ ուշադրութիւն դարձնել նրանց վրայ, —
ասեց մայրը: — Մի լսէք և ոչինչ չի լինիլ:

Բայց չարաճճի մանուկները չէին հանդարտւում, եր-
գում և ծաղրում էին արագիւներին. նրանցից միան մէ-
կը, Պետի անունով, չէր ուզում միանալ ընկերներին և
ասում էր, թէ անասուններին ծաղրելը, անհանգստացնե-
լը մեղք է:

Իսկ մայրը մխիթարում էր ձագուկներին:

— Ուշադրութիւն մի դարձնէք, — ասում էր նա: —
Տեսէք, ինչպէս հանգիստ կանգնել է ձեր հայրը, այն էլ
մի ոտի վրայ:

— Բայց մենք սարսափում ենք, — ասեցին ճուտերը
և գլխիկները թաքցրին բնի մէջ:

Միւս օրը մանուկները կրկին փողոց վազեցին, արա-
գիւներին տեսան և կրկին սկսեցին երգել՝

«Մէկին ծառից քաշ կըտանք,

Մէկին լիճը կընետենք»...

— Ուրեմն մեզ կըկախեն կամ ջուրը կըզցեն, — կրկին
հարցրին ճուտերը:

— Ձեզ ասում են, թէ ոչ, ոչ. — պատասխանեց մայրը:

Այ, մենք շուտով վարժութիւնները կըսկսենք: Դուք պէտք է թռչել սովորէք: Իսկ երբ կըսովորէք, մենք մարգագետինը հիւր կըգնանք գորտերին: Նրանք մեր դէմը, ջրի մէջ, նստած կերգեն: «Եռփ—Եռփ—Եռփ»... Իսկ մենք կուտենք նրանց, այ ուրախութիւն կլինի:

— Իսկ յետոյ,—հարցրին ճուտերը:

— Յետոյ մենք, բոլոր արագիւններս, կըհաւաքուենք աշնան զօրահանդէսին: Ահա այդ ժամանակը պէտք է արդէն լաւ թռչել իմանալ: Դա շատ կարեւոր է: Ո՛վ վատ թռչէ, նրան զօրապետը կըծակէ իր սուր կտուցով: Այդպէս ուրեմն, երբ վարժութիւնները սկսեն, աշխատեցէք, որքան ձեր ուժերը ներում են:

— Բայց և այնպէս մեզ կըծակծկեն մանուկները, ինչպէս ասացին նրանք: Լսիր, էլի երգում են:

— Ինձ լսիր և ոչ թէ նրանց,—ասաց մայրը:—Զօրահանգիսից յետոյ մենք այստեղից կըթռչենք հեռու, հեռու, դէպի բարձր սարերի, միին անտառների այն կողմի տաք երկիրները, դէպի Եգիպտոս: Այնտեղ քարէ եռանկիւնի տներ կան, որոնց գագաթները յենւած են ամպերին. դրանց բուրգեր են անւանում: Նրանք շատ հին ժամանակներում են շինւած, այնքան հին, որ ոչ մի արագիւ չի կարող իրան երեւակայել: Այնտեղ նոյնպէս գետակ*) կայ, որը վարարում և ափերից դուրս է գալիս. այն ժամանակ շրջակայքը ծածկւում են տիղմով: Տիղմի մէջ քեզ համար ման ես գալիս և գորտեր ես անուշ անում:

— Օ՛—բացականչեցին ձագերը:

— Այո, շատ հրապուրիչ է: Այնտեղ ամեն Աստծու օր բանըդ, գործդ ուտելն է: Հէնց այն ժամանակ, երբ այնտեղ մենք երջանիկ պիտի գգանք մեզ, այստեղ ծառերի վրայ մի հատիկ տերեւ անգամ չի մնալու, այնպէս ցուրտ է լինելու, որ ամպերը սառելու են և կտոր-կտոր թափւելու են գետնի վրայ սպիտակ կտորտանքներով:

Նա ուզում էր ձիւնի մասին պատմել նրանց, բայց չըկարողացաւ լաւ բացատրել:

*) Նեղոս մեծ գետն է, որ արագիւններին թռում է, թէ գետակ է:

— Իսկ այդ վատ երեխաները նոյնպէս կըսանո՞ւ կտոր-կտոր,—հարցրին ձագերը:

— Ո՛չ, ուղղակի կտոր-կտոր չեն սառիլ նրանք, բայց սաստիկ կըմրսեն: Մութ սենեակում երկար նստելուց կըծանձրանան և չեն համարձակւիլ նոյն իսկ քթները դուրս հանել փողոց: Իսկ դուք այդ ժամանակ պէտք է արձակ-համարձակ թռչէք օտար երկրներում, ուր ծաղկում եծաղիկները, և պայծառ փայլում է տաք արեգակը:

Բաւական ժամանակ անցաւ. ճուտերը բաւական մեծացան և կարողանում էին արդէն կանգնել բնի մէջ և իրանց շուրջը նայել:

Որձակ-արագիւր նրանց համար ամեն օր փառաւոր գորտեր և ուրիշ ամեն տեսակ անուշ-անուշ բաներ էր բերում. ի հարկէ, ինչ որ կարողանում էր ջգտնել: Իսկ ինչպէս զւարճացնում էր նա իր ձագերին զանազան ծիծաղելի բաներով: Գլուխը տանում, հասցնում էր պոչին, կտուցով այնպէս էր չըրթ—չըրթացնում, որ կարծես նրա բլի մէջ ճոճոտն լինէր, նրանց պատմում էր ճահիճների մասին զանազան պատմութիւններ:

— Դէհ, հիմա արդէն վարժութիւնները սկսելու ժամանակն է,—ասեց մայրը մի գեղեցիկ օր, և ձագերը ամենքը դուրս եկան բնից և մի կերպով կանգնեցին կտուրի վրայ: Տէր Աստուծո, ինչպէս նրանք տատանւում, ժաժ էին գալիս. թևերով աշխատում էին հաւասարակշռութիւնը պահպանել, բայց և այնպէս քիչ էր մնում, որ վայր ընկնէին:

— Ինձ վրայ նայեցէք,—ասեց մայրը: Գլուխներդ, այ, այսպէս պահեցէք, ոտներդ՝ այսպէս: Մէկ-երկու: Այ ինչը կօգնէ մեզ՝ կեանքի մէջ ճանապարհ հարթելու:— Եւ նա իր թևերով մի քանի արագ շարժումներ արաւ: Ճուտերը անշնորհ կերպով դէպի վեր թռան, բայց—թրամփ, վայր ընկան: Ամենքն էլ այնպէս մեկնւեցին, որ... Նրանց թևերը դեռ թոյլ էին:

— Ես չեմ ուզում վարժւել,—ասեց ճուտերից մէկը և մազլցելով բարձրացաւ, մտաւ բոյնը,—Ես իսկի չեմ էլ ուզում թռչել, գալ տաք երկիրները:

— Ուրեմն դու ուզում ես ձմեռը այստեղ սառիլ: Ուզում ես, որ անպիտան աղաները գան և կախեն, ջրերը գցեն կամ այրեն բեղ: Սպասիր, այս րոպէիս կըկանչեմ նրանց:

— Վհւյ—վհւյ—վհւյ,—ասեց արագիլի ճուտը և կրկին բնից դուրս ցատկեց:

Երրորդ օրը նրանք արդէն շատից-քչից թռչկոտում էին և երեկայում էին, թէ արդէն կարող են տարածած թևերով օդի մէջ կանգնել, բայց... Իսկոյն շրմփացին կտուրի վրայ: Պէտք էր թևերով դեռ էլի աշխատել:

Այդ միջոցին մանուկները հաւաքւեցին և սկսեցին երգել.

«Մ.յ արագիլ, ձերմակ-փետուր»...

— Թռչենք—գնանք և նրանց աչքերը կտուցով հանենք,—հարցրին արագիլի ձագերը:

— Ո՛չ, հարկաւոր չէ,—ասեց մայրը.—Սւելի լաւ է, ինձ լսեցէք, սա շատ հարկաւոր գործ է: Մէկ—երկու—երեք: Հիմա դէպի աջ թռչենք: Մէկ—երկու—երեք: Հիմա դէպի ձախ, ծխնելոյղի շուրջը: Շատ լաւ: Ձեր թևերի վերջին շարժածքը այնպէս հրաշալի աջողւեց, որ ես թոյլ եմ տալիս ձեզ՝ վաղը ինձ հետ միասին ճանապարհ ընկնել դէպի ճահիճը: Այնտեղ կըժողովեն շատ ուրիշ սիրունիկ ընտանիքներ իրանց երեխաներով, պէտք է ձեզ ցոյց տաք: Ես ուզում եմ որ դուք ամենից աւելի աչքի ընկնէք: Գլուխներդ բարձր պահեցէք. այդպէս աւելի գեղեցիկ և աւելի ազդու է:

— Բայց մի՞թէ մենք չըպիտի վրէժ առնենք այդ անպիտան երեխաներից, հարցրին ձագերը:

— Թո՛ղ նրանք կոկորդիսները պատռեն, որքան ուզում են: Իսկ դուք թռչք դէպի ամպերը. մենք կըգնանք բուրգերի երկիրը, իսկ նրանք այստեղ ձմեռ ժամանակ կըսառչին, ո՛չ մի կանաչ տերևիկ կամ անուշ խնձորիկ չեն տեսնիլ:

— Բայց և այնպէս մենք նրանց հախիցը կըգանք, շշնջացին արագիլի ձագերը և շարունակեցին վարժութիւնները:

Ամենքից աւելի կուսասէրը ամենափոքր մանուկն էր, նա, որ առաջինը սկսեց երգել արագիւնների մասին: Նա վեց տարեկանից աւելի չէր լինիլ, թէև արագիւնի ճուտերը կարծում էին, թէ հարիւր տարեկան է.—չէ՞ որ նա իրանց հօրից ու մօրից շատ մեծ էր, և ի՞նչ էին հասկանում թռչունները մանուկների և հասակաւոր մարդկանց տարիքի մասին: Եւ անհաճութեան ամբողջ վրէժը պիտի թափւէր այդ մանուկի վրայ, որ ծաղրածու մանուկներից ամենից խռովարարը, անհանգիստը և անզուսպն էր: Զագերը սաստիկ բարկացած էին նրա վրայ և որքան մեծանում էին, այնքան աւելի քիչ էին ուզում նրա վիրաւորանքը տանել: Վերջիվերջոյ մայրը խոստացաւ մի կերպով վրէժ առնել անպիտան մանուկից, բայց յետոյ, դէպի տաք երկիրները ճանապարհւելուց առաջ:

—Տեսնենք սկզբից, ի՞նչպէս պիտի պահէք ձեզ գըլխաւոր զօրահանդիսի ժամանակ: Եթէ գործերդ վատ գընան, և զօրապետը իր կողմիցով ծակէ ձեր կուրծքը, չէ՞ որ մանուկները իրաւացի կըլինին: Այ, տեսնենք:

Կըտեսնես,—ասացին ճուտերը և եռանդով սկսեցին վարժել: Օրէցօր գործը աւելի և աւելի լաւ էր գնում և, վերջապէս, նրանք սկսեցին այնպէս թեթեւ ու գեղեցիկ թռչել, որ նայելուց մարդ չէր կշտանում:

Հասաւ աշնան զօրահանդէսը. արագիւններն սկսեցին պատրաստուել, որ թռչեն դէպի տաք երկիրներ:

Նրանք անտառների և լճերի վրայով յետ ու առաջ էին թռչում, փորձում էին իրանց ուժերը. չէ՞ որ անագին ճանապարհորդութիւն կար առաջները: Մեր ճուտերը քննութիւնից լաւ դուրս եկան և ստացան ո՛չ թէ պոչով զրօ, այլ տասներկու՝ գորտի հետ միասին: Նրանց համար այդ թռանշանից աւելի չէր կարող լինել.—չէ՞ որ գորտին կարելի էր ուտել, ինչպէս և արին նրանք:

—Հիմա պէտք է վրէժ առնենք,—ասացին նրանք:
—Հաւ,—ասեց մայրը:—Այ, ինչ եմ մտածել ես,—դա ամենից լաւը կըլինի:—Ես գիտեմ թէ որտեղ է գըտնըւում այն լճակը, որի մէջ նստում են փոքրիկ մանուկները, մինչև որ արագիւր վերցնում, տանում է նրանց

տուն: Փոքրիկ, չքնաղ մանկիկները ննջում են և հրաշալի երազներ են տեսնում, որոնց նմանը յետոյ այլ ևս չըպիտի տեսնեն երբէք: Ամեն ծնող շատ է ուզում այդպիսի մանկիկ ունենալ, իսկ մանուկները ուզում են այդպիսի փոքրիկ եղբայր կամ քոյրիկ ունենալ: Թռչենք, գնանք լճակի մօտը, վերցնենք այնտեղից մանուկներին և տանենք այն տները, որոնց մանուկները չեն ծաղրել և չարչարել արագիւններին. իսկ վատ ծաղրածուները ոչինչ չեն ստանալ:

—Իսկ այն չար մանկանը, որ առաջինը սկսեց մեզ ծաղրել, նրան ի՞նչ պիտի տանք.—հարցրին մատղաշ արագիւնները:

—Լճակի մէջ մի մեռած երեխայ է ընկած. նա այնքան քնել է, որ մեռել է.—հէնց նրան տանենք և տանք այն չար մանուկին: Թող լայ, որ իր համար մեռած եղբայր ենք բերել: Իսկ այն բարի մանուկի համար—յուսով եմ, որ դուք չէք մոռացել նրան—որ ասեց թէ անասուններին չարչարելը մեղք է, միանգամից բերենք թէ եղբայր և թէ քոյրիկ: Նրա անունը Պետի է. թող մենք էլ, ի պատիւ նրան, Պետրոսն եր կոչւենք:

Ինչպէս ասացին, այնպէս էլ արին:

89. ՍԱՐԴՆ ՈՒ ՇԵՐԱՄԸ

Շերամը մետաքս էր շինում և գոյնզգոյն կոկոնները կախկախում կաղնու թարմ ոստերից կապած խուրձի վրայ, իսկ սարդը տան մի անկիւնը քաշւած՝ իր ցանցն էր հիւսում և ծիծաղում շերամի վրայ, ասելով.

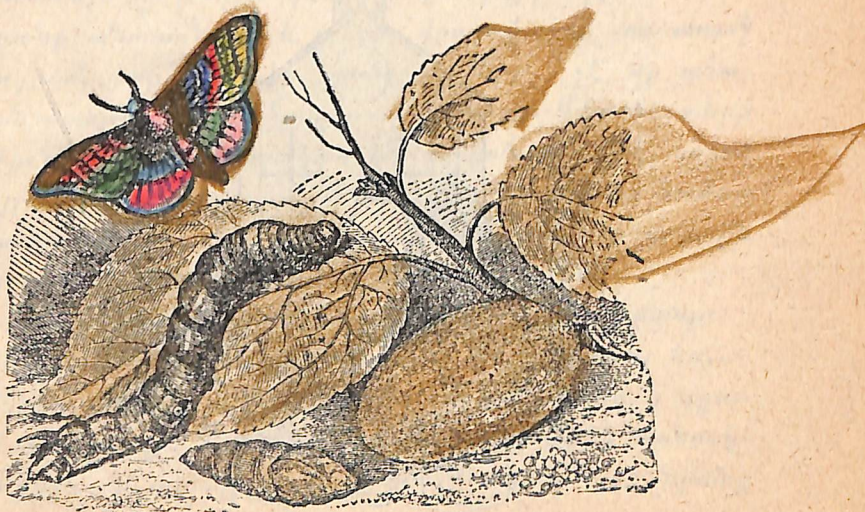
— Շերամ եղբայր, դու շատ դանդաղ ես տանում քո գործը և շինածըդ էլ մի բանի նման չէ. բայց ես, նայի՛ր, տես ինչ գեղեցիկ բան եմ շինել, և տես ինչքա՛ն երկար են իմ թելերը:

Շերամը պատասխանեց. — Սարդ եղբայր, դու գիտե՞ս ինչ կընշանակէ բարութիւն:

— Ո՛չ, չըգիտեմ:

— Այդ նրանիցն է, որ դու չար ես, քո գործն էլ չարութեան գործ է: Դու քո երկայն թելերով մի թակարդ ես ցանցում, որ անմիտ ճանճերին որսաս և ծծես նրանց արիւնը, իսկ իմ գործը բոլորովին ուրիշ բան է, սարդի բնութիւնից և խելքից վեր է:

Շերամն ու մեղուն են բարութեան նշան,
Իսկ սարդն ու բրէտը նշան չարութեան.
Քնքոյշ շերամի պէս եղիր՝ անարատ,
Թէկուզ չար սարդերը ծիծաղին վըրադ:

90. ԱՐՋԸ ԵՒ ՄԵՂՈՒՆ

Անտառի խորքում մեղուն իր համար մի փուչ ծառի մէջ՝ ինչպէս փեթակում, մի բոյն էր շինել, մէջը ձագ հանել և անուշ մեղրով բճիճը լցրել:

Ձըգիտեմ ինչպէս, մի օր արջուկը առաւ այդ մեղրի անուշիկ հոտը. մըրթմըրթաց, փընթփընթաց, ծառնի վեր կանգնեց և թանթուլները ծառի մէջ կոխեց:

Մեղուն տղտղաց, տղտղացին ձագերը, արջը չըքաշեց իր բրդոտ թաթերը, ողջ բունը քանդեց, ձագերը ջարդեց, խորխտը հանեց, լափեց, լափըրփեց:

Մեղուն որ տեսաւ իր ձագուկները այս անգութ արջի ոտքի տակ ճգմած, դռաց, դրդռաց, խայթեց արջի աչք, և ինքն էլ, անշունչ ընկաւ ծառի տակ:

91. ԱՂԻԷՄՆ ՈՒ ԱՂԱԽՆԻՆ

Աղւէսը մի աղանի տեսաւ ծառի վրայ, գնաց ծառի տակը և դունչը վեր ցըցելով՝ ասեց.

— Բարե քեզ, իմ աղանեակ, իմ սրտակից բարեկամ. ի՞նչպէս ես, լաւ ես, առո՞ղջ ես. ի՞նչպէս են ձերոնք, լաւ են, ինչո՞ւ ես մենակ մնացել: Ձայնդ հեռւից լսեցի, իսկոյն իմացայ որ դու ես, ասացի՝ մէկ գնամ տեսնեմ բարեկամիս, շատ ժամանակ է չեմ տեսել»:

Աղանին պատասխանեց. — Շնորհակալ եմ, աղւէս պարոն, որ ինձ չես մոռացել, թէպէտ իմ միտս չէ, թէ մենք երբ ենք բարեկամ եղել. շատ ժամանակ է էլ այս կողմերում չէիր երևում, ես հէնց իմացայ, թէ դու սատկել ես արդէն»:

Աղւէսն այնպէս ձևացաւ, որ իբր թէ չի լսում աղանու ասածը, և ասեց նրան. — Ի՞նչ ես ասում, հոգիս, ձայնդ ականջս չի հասնում, չեմ իմանում: Ինչո՞ւ չես ցած գալիս: Եկ այս սիրուն կանաչկոտ տեղը մենք կզբօս-

նենք, եթէ ոչ՝ դու ծառի վրայ, ես գետնին, ի՞նչպէս իմանանք մէկմէկու:

Աղաւնին պատասխանեց.— Ձեմ կարող իջնել, վախենում եմ, թռչունների համար գետնի վրայ ման գալը երկիւղալի է:

— Զրլինի՛ թէ ինձնից ես վախենում. ա՛խ, ի՞նչ եմ տեսնում ես էլ, այդ ինչպէս կարելի է:

— Ո՛չ, միայն դու խօսւմ չես, մի՞թէ ուրիշ գազաններ քիչ կան:

— Ժշմարիտ է, կան, բայց հիմա հրաման է դուրս եկել, որ այսուհետեւ ոչ մէկը միւսին մի փառ չըտայ: Հիմա գազանները էլ իրաւունք չունին չարութիւն անելու, և չեն անում:

Մի—թէ... այդ ի՞նչ լաւ է եղել: Ես էլ զարմացայ, թէ այս ինչիցն է, որ մեր աղէսը էլ չի վախենում շներից, որ ահա գալիս են վագելով:

Շների անունը որ լսեց աղէսը, ջանք դող ընկաւ. պոչը ներս քաշեց, ականջները սրեց և փախչելու պատրաստեց: Աղաւնին այս բանը նկատելով՝ ասեց. «Ինչո՞ւ ես շտապում, բարեկամ, սպասիր, դեռ խօսում ենք. փառք Աստուծոյ, հիմա խօսմ հրաման կայ, շներիցն էլ ահ չունին»:

Է՛հ, ով գիտէ, կարելի է թէ շները դեռ չեն լսել որ հրաման է դուրս եկել, որ էլ շնութիւն չանեն, ասեց աղէսն ու շուտով փախաւ, որ շների ճանկը չընկնի:

92. ԱՐՁԸ ԵՒ ԳԱՅԼԸ

Գայլը մի գառը յափշտակած տանում էր ուրախ ուրախ, որ մի ապահով տեղ նախաճաշիկ անէ:

Որտեղից որ էր, հանդիպեց նրան արջը և ճանկերիցը խլեց գառը:

Գայլը մի կողմ քաշեց և արջից բաւական հեռու կանգնելով՝ սկսեց աղիողորմ օգնալ ու կոնձկոնձալ, դունչը դէպի երկինք ցրցած:

— Այդ ի՞նչ ես աղաղակում, մէկ թարգմանիր ինձ, ասաց արջը, որովհետեւ գայլն արջերէն զիտէր, իսկ արջը չըգիտէր գայլերէն:

Գայլը պատասխանեց.

— Ես դէպի երկինք եմ աղաղակում և ասում, որ ուժեղները թոյլերից ոչ վախում են և ոչ ամաչում, այս ի՞նչ օրէնք է:

— Ինչո՞ւ այդ մասին դժգոհ չէիր գառը յափշտակելիս, — պատասխանեց արջը, և դրանով արդարացրեց իրան:

93. ԼՈՒՍՆԱՆՁ

— Հայրիկ, ինչո՞ւ մեր Բօղարը Միշտ հաչում է լուսնի վըրան, Մի՞թէ պայծառ լուսնեակը Մէկ փառ է տալիս նըրան:

— «Ո՛չ, որդեակ իմ, ոչ թէ փառ, Այլ լոյս, միայն լոյս է տալիս, Իսկ շանն — իբրեւ գայլի ցեղի — Լոյս գիշերը դուր չի գալիս: Բայց լուսինը խօս չըգիտէ Որ իր վրայ հաչողներ կան, Նա լուռ ու մունջ, բաւ բոլորած, Շարունակում է իր ճամպան, Մենք էլ, որդեակ, լուսնի նման Պէտք է լոյս տանք մութ աշխարհին, Եւ համարենք, թէ չենք լսում Մեզ վրայ զուր հաչողներին»:

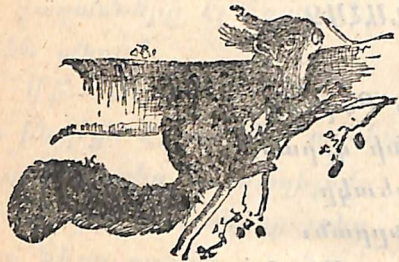
94. ԳԱՅԼ ԵՒ ՍԿԻԻՌ

Սկիւռը, ծառի վրայ թռչկոտելիս, յանկարծ վայր ընկաւ մի գայլի վրայ, որ քնած էր ծառի տակին:

Գայլը վեր թռաւ, բռնեց սկիւռին և ուզեց ուտել։ Սկիւռն աղաչանք արաւ, որ իրան բաց թողնէ։ «Թող ինձ, ասաց, գայլ եղբայր, ինչ ուզեցես, քեզ կըտամ։»

Գայլն ասեց.—Շատ լաւ, քեզ կըթողնեմ, եթէ ինձ կասես, թէ պատճառն ի՞նչ է, որ ես միշտ տխուր եմ, միշտ դարձող, իսկ դուք, սկիւռներդ, միշտ ուրախ եք, միշտ զըլարթ, և շարունակ թռչկոտում եք ծառերի վրայ և խաղում։

Սկիւռն ասեց.—Առաջ թող ինձ եղնեմ ծառը, այնտեղից կըտամ քո պատասխանը։

Գայլը բաց թողեց։ Սկիւռը վեր ելաւ ծառը և այնտեղից ասեց գայլին.—Քո տխրութիւնըդ նրանից է, որ դու չար ես, չարերն ուրախութիւն չունին։ Իսկ մենք ուրախ ենք նրա համար, որ բարի ենք. ոչ ոքի վատութիւն չենք անում։

Գայլը շատ բարկացաւ և չարութիւնից ուզում էր կատաղել. բայց էլ ի՞նչ կարող էր անել. սկիւռը ծառի վրայ էր և գայլից շատ բարձր։

95. ԳԱՌՆ ՈՒ ԳԱՅԼԸ

Հնուց մնացած մի լաւ առակ կայ, և շատ ուղիղ է, Աստուած է վկայ, որ հզօրի գէմ, թէև մեղաւոր, անզօր արգարն է լինում յանցաւոր։

Այսպէս՝ մէկ անգամ շողից նեղացած, հօտից մոլոր-

աած, մի ծարաւ գառնուկ խայտալով վազեց գէպի առաւելը, որ քիչ ջուր խմի, ծարաւը կոտորի, փոքր ինչ գովանայ, վազէ տուն գնայ։

Այս իսկ բոպէին, որտեղից որտեղ, մի գայլ դուրս պրծաւ և կամաց կամաց, սուս փուս, գողի պէս, շան կերպարանքով, գառին մօտեցաւ։ Ի՞նչ ասել կուզի, թէ ինչո՞ւ համար. քաղցած գազան, փափիլիկ գառնուկ, կառնէր կըտանէր և անուշ կանէր։

Բայց մէկէնիմէկ նա այգպէս չարաւ, իսկոյն չըտարաւ։ Չըգիտեմ որտեղ, մեր ծաղկաթաւալն ուսում էր առել, օրէնք սովորել. որպէս զի չասեն, թէ գառն արգար էր, գայլը՝ մեղաւոր, ուզեց իր գործը խեղճ գառնուկի հետ օրէնքով տեսնել։ Բայց ինչ էլ լինէր, դարձեալ գազան էր, կոպիտ բաւական, հետք չըկար վրան ուսման, կրթութեան, ինչպէս կըտեսնէք նրա խօսքերից, վարւելու ձևից։

—Այ դու անպիտան, կենդանի անբան,—ասում է գառին գայլն ուսումնական,—ինչ իրաւունքով և ո՞ր օրէնքով համարձակել ես իմ մաքուր ջուրըս, պարզ խմելիքըս քո պիղծ բերանով այսպէս պղտորել աւազով, ցելխով և հազար տեսակ աղբ ու զիբելով։ Քո այդ յանդուգն չարութեան համար գիտե՞ս ինչպիսի պատիժ կայ գրւած։

—Վսեմափայլ տէր, ասում է գառը, ես գիր չըգիտեմ, բայց թէ թոյլ կըտաս, այսքանը կասեմ, որ ջուրը ցածից վերև չի գնալ, դու էլ կիմանաս։

—Ի՞նչ ես դուրս տալիս, ես չեմ հասկանում. ջուրը ներքեից վերև չի գնալ, այդ ո՞վ չըգիտէ, էլ ասելդ ի՞նչ է։

—Իմ ասելն այն է, վսեմափայլ տէր, որ դու վերեից եկար գէպի ինձ։ Այդ էլ որ չասենք, հէնց ջրին նայենք, շատ լաւ կըտեսնենք, թէ ինչքան պարզ է, ինչքան մաքուր է։ Չուր է, ճշմարիտ, քո բարկութիւնը։

—Տեսէք, մէկ տեսէք այս ըստահակին, սրա ասածին։ Համարձակում ես, կենդանի անբան, տալ ինձ պատասխան։ Քո խելքով՝ ուրեմն ես սո՞ւտ եմ խօսում, շո՞ւ եմ հնարում։ Ես լաւ եմ յիշում և չեմ մոռացել, որ մէկէլ

տարին էլի դու էիր, որ յանդգնեցար, ինձ ընդդիմացար,
և հայհոյելով՝ այստեղից փախար, ձեռքիցըս պրծար:

—Ախ, ի՞նչ ես ասում, տէր իմ պատւական, դեռ
ևս չըկամ ես մի տարեկան:

—Ուրեմն եղբայրդ էր. էլ ո՞վ կըլինէր այնքան քեզ
նման, քեզ պէս անպիտան:

—Ողորմած տէր իմ, ես եղբայր չունիմ:

—Ինձ համար մէկ է, ով կուզի լինի. միթէ դու
չունի՞ս քաւոր, խնամի: Մէկ խօսքով նա ձեր յիմար ցե-
ղիցն էր: Դուք, ձեր շները, ձեր հովիւները, ինձ չըսիրե-
լով, իմ չարն ուզելով, երբ որ կարենաք, միշտ փնաս
կըտաք: Այդ մեղքի համար, ես հիմա գիտեմ, թէ քեզ
ինչ կանեմ:

—Ախ, Աստուած իմ, Աստուած. —գառն աղաղակեց—
ի՞նչ է իմ մեղքըս, սա չըհաստատեց.... Վսեմափայլ տէր,
ողորմած եղիր, ես մեղաւոր չեմ...

—Լո՛ր, անպիտան, ոչխարի լակոտ. իմ բան ու
գործըս խօսմ չի՞ կտրւել, որ քո մեղքերդ ըսկսեմ քննել:
Նկ գնանք անտառ, ես այնտեղ կանեմ քո դատաստանը—
ասեց գազանը, և մեր գառնուկին դրաւ շալակին...

96. ԲԱԶԷՆ ԵՒ ԱՂԱԽԻՆ

Գիշատիչ բազէն իր սուր ճանկերում
Բըռնած՝ աղաւնուն պատառոտում էր.
Հը՛, ճանկըս ընկար. զուր ես աշխատում
Պըծնիլ իմ ձեռքից, զուր այդ հնարքներ:
Խաբեբայ, ես ձեզ լաւ եմ ճանաչում,
Հայհոյիչներ էք, խորամանկ օձեր.
Ձեր ցեղը միշտ մեր արիւնն է խմում,
Դուք էք մշտական մեր թշնամիներ:
Բայց կան աստուածներ վրէժխնդրութեան,
Նրանք ամենքին կանեն դատաստան:
—Ախ, ո՛ւր էր, ո՛ւր էր, թէ այդպէս լինէր՝

Չարագործներին խստութեամբ պատժէր».
Հազիւ հառաչեց աղաւնին մարած,
Սուր-սուր ճանկերում սաստիկ սխմըւած,
«Ի՞նչպէս, ի՞նչպէս, այդ ի՞նչ ասացիր,
Ախ դու ուրացող, մի մէկ էլ կըլինիր,
Դու չես հաւատում հա՛, աստուածներին,
Նախախնամութեան այն հօր ուժին:
Է՛հ, ուզում էի ազատել ես քեզ,
Բայց չէ՛, տեսնում եմ, դու արժանի չես,
Ուրեմն մեռիր, զուր է փրկութիւն,
Անաստուածներին չըկայ թողութիւն»:

97. ԽՈԶՆ ԵՒ ԿԱՂՆԻՆ

Խոզը հաստարմատ կաղնու տակ կանգնած,
Կերաւ կաղինը՝ գլուխը կախած
Մինչև կոկորդը կերաւ ու լըցւեց,
Ապա կաղնու տակ ձգւեց, մրափեց:
Յետոյ զարթնելով՝ բացեց աչքերը,
Նւ բութ կնձիթով սկսեց փորել
Այն կաղնի ծառի հաստ արմատները,
Որից այդ ժամին սնունդ էր առել:
—Էդ ի՞նչ ես անում, է՛յ խոզ անիրաւ,—
Կանչում է ծառից մի խելօք ագռաւ,—
«Ծառն արմատով է, որ ծառ է ու կայ,
«Առանց արմատի նա կըչորանայ:
—Իսկ ինձ ի՞նչ փնաս, թէ կըչորանայ,
Յածից ասում է նրան խոզն ագռա՛.
«Ես դրա մասին բնաւ չեմ ցաւում,
«Կաղինն է իմըս, նա է գիրացնում:
Իսկ ծառը բարձրից՝ «Ապերախտ, ասաց,
«Ինձնից են թափւում կաղինները ցած,
«Թէ վերև նայել, դու կարենայիր,
«Կոյր աչքերովդ լաւ կըտեսնէիր»:

98. ԾԱՌԵՐՆ ՈՒ ԿԱՅԻՆԸ

Ծառերն անտառում շատ որ նեղացան կացնի ձեռիցը և էլ չիմացան ինչ անեն, որ իրանց գլուխը պահեն, խորհուրդ արին, որ մի հնար գտնեն:—Կացինն ինչ է որ՝ մեզ կարողանայ զօռ անել, յաղթել, ինչ մեծ բան է նա.—այսպէս ձայն տրւաւ ծառերից մէկը:—Մենք որ կոթ չըտանք, կացինն ինչ է որ յանդգնի անել մեզ կտոր-կտոր:

Թող իմացողն իմանայ և իզուր տեղը կացնից չընեղանայ: Ով որ կոթ կըտայ պողլատէ կացնին, թող երկու ձեռքով խփէ իր գլխին:

99. ՕՏԱՐՆ ՈՒ ՀԱՐԱԶԱՏԸ

Մուրճի զգուշաւոր, դանդաղ զարկերով,
Վարպետը չոքած՝ ոսկի էր կոփում,
Իսկ նրա ընկերը մի ուրիշ մուրճով
Նոյն զգուշութեամբ արծաթ էր ծեծում:

Հարւածների տակ ոսկին նազելի
Հառաչում էր մեղմ, գանգատում ցաւից,
Արծաթը ձայնով՝ հազիւ լսելի՝
Հալիս էր, խնդրում գթութիւն մուրճից:

Անցորդը թողեց ոսկին ու արծաթ
Նւ շարունակեց իրա ճանապարհ,
Երբ յանկարծ լսեց բարձրաձայն գանգատ,
Կաց ու աղաղակ, հառաչ ու հարայ...

Ջրոտ ձեռքերով մօտիկ դարբնոցում
Մարդիկ երկաթ էին խիստ դարբնում,
Երկաթը կռում ծանր մուրճերով,
Անխնայ ջարդում, տափակացնում...

Անցորդը կանգնեց դարբնոցի դիմաց,
Դարձաւ հեգնանքով երկաթին ասաց:

—«Ինչ ես հաւաքել աշխարհը գլխիդ,
Անճոռնի մետաղ, գռեհիկ, կոպիտ.

Նայիր՝ թէ ինչպէս արծաթն ու ոսկին
Դիմանում են քաջ մուրճի զարկերին.
Իսկ դու այնպիսի գոռոց ես հանում,
Կարծես նրանցից աւել ես տանջում»...

—«Այո, ով անցորդ, ճիշտ ես նկատել,
Ես ցաւ եմ ըզգում շատ ու շատ աւել.
Նրանց հարւածներ օտարն է տալիս,
Իսկ ինձ... հարտգատ մուրճը երկաթից»...

100. ԱՆՄԻՏ ԵԶՆԵՐ

Երեք եղբ միասին դաշտումն արածում էին: Եզնե-
րից մէկն սպիտակ էր, մէկը կարմիր և մէկը սև:

Մէկ օր մի քաղցած գայլ մօտեցաւ սրանց և ու-
զում էր մէկին կամ միւսին վիրաւորել, բայց եզները
քամակ քամակի տըւին, ցոյց տըւին գայլին իրանց սրա-
ծայր պոզերը: Գայլը տեսաւ որ եզներին ոչ մի փա-
չի կարող տալ, քանի որ նրանց մէջ միութիւն կայ,
մտածեց երկպառակութիւն ձգել մէջները, միմեանցից
բաժանել, որ կարողանայ ամեն մէկին ջոկ յաղթել:

—Բարով ձեզ, բարեկամներ, ասաց գայլը, ես չեմ
եկել ձեզ մի փառ տալու, ձեր պոզերն ինչո՞ւ էք իմ դէմ
բռնում: Ես էլ ձեզ պէս չորս ոտն ունիմ, երկու ալանջ,
երկու աչք, մի պոչ, մի բերան, մի գլուխ. մի՞թէ կարե-
լի բան է, որ նմանը նմանին մի փառ տայ: Բացի սրա-
նից, դուք սուր սուր պոզեր ունիք, ես չունիմ. ձեզանից
ամեն մէկը մի դէ է ահաղին, իսկ ես ձեր հորթի չափ
էլ չըկամ: Համարեցէք թէ ես ձեր պահապան շունն եմ,
թողէք ձեզ մօտ կենամ, ձեզ հետ արածեմ. երեք չըլի-
նինք՝ չորս լինինք, ինչ փառ ունի:

Գայլի այս խօսքերի վրայ եզները միամտեցին և
մի քիչ էլ փքեցին իրանց պոզերովը, մանաւանդ երբ

տեսան, որ գայն էլ է արածում: Բայց գայլի փորը ցա-
ւում էր, նրա համար էր արածում, և այն էլ ոչ թէ ա-
րածում էր, այլ խոտերը պոկում էր, էլ ետ վեր էր ա-
ծում, և եզներին խաբելու համար ցոյց էր տալիս, որ
իր բթն նրանց նման արածում է:

Վերջը՝ երբ սպիտակ եզը մի կողմ քաշեց և սեն
ու կարմիրը միւս կողմը, գայլը մօտեցաւ ջուխտ եզնե-
րին և փսփսաց նրանց ականջին.— Բարեկամներ, դուք
երկար չէք կարող այս կանաչ խոտումն արածել. սպի-
տակ եզն իր գոյնովը ձեզ փորձանքի մէջ կը ձգէ: Դուք
ձեր գոյնովը ցերեկն էլ չէք երևում, իսկ սպիտակը գի-
շերն էլ է լոյս տալիս ճրագի նման: Ծաղկակոխները
(ուզում է ասել գայլերը) շուտ կը տեսնեն նրան և կը-
զան: Նրա պատճառով դուք էլ կը նկնիք փորձանքի մէջ
և կը պատժւիք:

— Բժ—բժ—բւ—բւ, գոչեցին եզները, միաբերան,
որով ուզում էին ասել մի թէ ճշմարիտ ես ասում:

— Ի հարկէ, ասեց գայլը, ես ինչ օգուտ ունիմ սուտ
ասելու, ես ձեր լաւութիւնն եմ ուզում:

— Մւ—մւ, —մս—մս, ասացին եզները. այսինքն
ի՞նչ անենք ուրեմն, որ ազատւինք այդ փորձանքից:

— Ոչինչ հարկաւոր չէ, ասեց գայլը, դուք ձեզ հա-
մար արածեցէք այստեղ, ես կազատեմ ձեզ նրանցից:

Եզները կամք տրւին, և գայլը գնաց սպիտակի
բկիցը բռնեց: Սպիտակն իր օրհասական գոռոցով և
բզբզոցով միւսներին օգնութեան կանչեց, թէ եկէք, եղ-
բայրք, օգնեցէք, սա գայլ է, մէկ օր էլ ձեր բկին կը չո-
քի, իսկ սև ու կարմիրը նրան չօգնեցին, այլ ուրախանա-
լով ասացին.— Քո հախն է, անպիտան, ինչո՞ւ դու սպի-
տակ ես և ոչ մեզ պէս կարմիր կամ սև. դու քո անպի-
տան գոյնով մեզ էլ պիտի կրակի մէջ գցէիր:

Գայլը երբ որ հատացրեց Սպիտակի միսը և նորից
քաղցեց, մէկ օր էլ մօտեցաւ Սևին և փսփսաց ականջին.
— Գիտես ի՞նչ կայ. ես անցեալ անգամ քեզ ոչինչ չասա-
ցի, որովհետև Կարմիրը մօտըդ էր. բայց հիմա պարտք

եմ համարում ասել, որ կարմիր գոյնը նոյնքան փասա-
կար է, ինչքան և սպիտակը: Միայն քո գոյնն է շահա-
ւէտ, որ ոչ ցերեկն է երևում և ոչ գիշերը: Եկ ինձ լսիր
և թող կարմիրցն ազատեմ քեզ: Այնուհետև դու մենակ
կարածես, նրա բաժին խոտն էլ քեզ կը մնայ:

Սևուկը կամք տրւաւ. գայլը գնաց Կարմրի բկիցը
բռնեց: Կարմիրն ազազակեց և Սևուկին օգնութեան
կանչեց՝ ասելով.

— Արի, օգնիր ինձ, սպանենք այս կեղծաւորին. թէ
չէ՝ մէկ օր էլ քո բկին կը չոքի:

Սևուկը հեռու կանգնած, փորն ուռցրած, պոզերը
չարդախ արած, տեսնում էր իր ընկերոջ մահը և ուրա-
խանալով ասում.— Քո հախն է. ինչո՞ւ դու էլ ինձ պէս
սև չես. քո անպիտան կարմիր գոյնովդ ինձ էլ պիտի
կրակի մէջ գցէիր: Այնուհետև քո բաժին խոտն էլ ինձ
կը մնայ, ես մենակ կուտեմ և աւելի կը գիրանամ:

Մի քանի օրից յետոյ անկուշտ գայլը Կարմրի միսը
հատացրել էր և կրկին քաղցել: Մօտեցաւ Սևուկին և
ասաց.

— Բարեկամ, ախորժակս բացւել է. էլի միս է ու-
զում սիրտըս: Ասում են՝ եթէ ատամներդ սև եղան կաշ-
ւին քսես, իսկոյն կը կշտանաս, էլ քո օրումը չես քաղ-
ցիլ: Մտածեցի որ սրանից լաւ բան էլ ի՞նչ կըլինի:
Կերթամ, ասացի, ատամներս մեր Սևուկի կաշւին կը-
քսեմ և կը կշտանամ, նա էլ այնուհետև էլ երկիւղ չի ու-
նենալ ինձանից, և մենք աւելի սիրով կ'ապրենք:

— Բժ, հժ—հժ, ասեց Սևուկը, որ կը նշանակէ, թէ
— այդ ի՞նչ լաւ բան են ասել. ճշմարիտ որ միշտ կ'ա-
կածով եմ նայում քեզ վրայ, բայց որ կուշտ կըլինիս,
ինչ ասել կուզի, որ էլ ինձ փաս չես տալ: Ահա իմ
կաշին, ատամներդ վրան քսիր, ինչքան կ'ամենում ես:

— Շնորհակալ եմ, բարեկամ, շատ շնորհակալ, որ
այդքան բարի ես. միայն խնդրեմ որ մի ըռպէ աչքերըդ
փակես, եթէ ոչ՝ կաշիդ չի ազդիլ ատամներիս վրայ.
այսպէս են ասում, ես ինքս էլ չը գիտեմ թէ ինչու:

Սևուկն աչքերը փակեց. էն փակւելն էր որ փակւեց
և մինչև այսօր էլ դեռ փակւած են:

101. ՀՆԱՐԱԳԵՏ ԶՈՒԼՀԱԿԸ

1.

Շահ-Աբասի ժամանակ հեռու աշխարհից դէրւիշի
հագուստով մի մարդ է գալիս Սպահան քաղաքը: Քաղա-
քի ընդարձակ հրապարակի մէջ այդ դէրւիշը մի մեծ շըր-
ջան է քաշում փայտով, ինքն էլ կշտին նստում լուռ ու
մունջ: Անց ու դարձ անողները նայում են և զարմանա-
լով հարցնում, թէ դու ո՞վ ես, այս ի՞նչ բան է որ դու
քաշել ես. արդեօք մի թալիսման չէ՞ սա, և մեզ համար
բարի, թէ՞ չար թալիսման է... Դէրւիշը բնաւ չի խօ-
սում: Ամբողջ քաղաքը վարանման մէջ է ընկնում, թէ
սա ինչ կընշանակէ արդեօք: Վերջը իմաց են տալիս
Շահ-Աբասին, թէ այսպէս մի դէրւիշ է եկել...

Շահ-Աբասը իր գիտնականներին մէկին ուղարկում
է, որ տեսնէ ի՞նչ բան է, ի՞նչ է դէրւիշի ուզածը, ինչո՞ւ
է ժողովրդին սարսափի մէջ գցել:

Գիտնականը գնում է և ասում դէրւիշին.

— Ով մարդ, ես հասկանում եմ քո միտքը: Քո շրջա-
նը նշանակում է, որ դու ուզում ես երկինքը կապել, որ
ոչ մի ամպ չըլինի այնտեղ, որ էլ անձրև չըգայ, սով
ընկնի մեր աշխարհը: Գիտեմ, գիտեմ, որ դու կարող ես
այդ բոլորն անել. բայց խղճա՞ մեզ, այդպէս բան մի ա-
նիր, ինչ-որ ուզես, քեզ կըտայ թագաւորը...

Դէրւիշը բնաւ չըխօսեց և գիտնականի երեսին ան-
գամ չընայեց: Բայց ժողովուրդը լսելով գիտնականի բա-
ցատրութիւնը, աւելի մեծ երկիւղի մէջ ընկաւ: Էլ չէին
ասում, թէ գուցէ սխալ էր գիտնականի բացատրութիւ-
նը, այլ դրա հակառակ՝ լուռ ուղտ շինելով, պատմում
էին իրար, թէ՛ «Բա չէ՞ք ասիլ, դէրւիշը մի ամենազօր
մարդ է, այս ինչ երկրում հեղեղ և կարկուտ է թափել,
բոլոր բնակիչներին կոտորել. այն ինչ տեղ եօթը տարի
շարունակ կապւել է երկինքը, ոչ մի կաթիլ անձրև չի

եկել, սով է ընկել երկիրը, բոլորեքեանք կերել են մի-
մեանց»... Միւս օրը Շահ-Աբասն ուղարկեց մի ուրիշին:

— Գիտեմ, գիտեմ, ով ես դու, մարդդ Աստուծոյ,
ասում է գիտնականը: Քո շրջանը նշանակում է երկիրս:
Դատարկ է մէջը: Դրանով ուզում ես ասել, որ ժան-
տախտով պիտի դատարկես մեր երկիրը: Խնայիր մեզ.
խնայիր, ի սէր Ամենակալին, այդպէս բան մի անիր:

Դէրւիշը դարձեալ մնաց լուռ: Աւելի ևս սաստկա-
ցաւ ժողովրդի երկիւղը և նորանոր առասպելներ տա-
րածւեցին քաղաքի մէջ:

Բոլոր գիտնականները յաջորդաբար գնացին դէրւի-
շի մօտ և բոլորն էլ ունքը շինելու տեղ աչքն էլ հանե-
ցին՝ փոխանակ ժողովրդի կասկածը փարատելու, նրան
աւելի երկիւղի ու անհաւատութեան մէջ գցեցին:

2.

Թագաւորը կարծում էր, որ դէրւիշի արածը մի հա-
սարակ հանելուկ պիտի լինի, և իրան համար շատ ա-
մօթ էր համարում, որ այդ հասարակ հանելուկը լուծող
մի գիտնական չունի: Այսպիսի մտատանջութիւնով նա
մէկ օր ծպտած ման էր գալիս Սպահանի Հայոց թա-
ղումը, ուր հանդիպեց մի տարօրինակ բանի: Մի տա-
նիքի վրայ ցորեն կար փռած աղունի համար. ոչ ոք չը-
կար մօտը, բայց մի երկայն եղէգ կար ցցւած, որ ինքն
իրան անդադար տարուբերւելով քշում էր ճնճղուկնե-
րին:— Այս հրաշքի գաղտնիքը պէտք է տան մէջը փրնտ-
րել, ասաց թագաւորն ու ներս գնաց տուն, և այնտեղ
տեսաւ մի ջուհլակ, որ կտաւ էր գործում:

Երբ որ թագաւորը ներս մտաւ, ողջունեց ջուհա-
կին. ջուհակը նայեց նրա վրայ, իսկոյն ոտքի կանգնեց,
խոր գլուխ տալով պատասխանեց նրա ողջունին, յետոյ
սկսեց շարունակել իր գործը: Զուհլակի աջ ու ձախ
կողմին մի-մի օրօրոց կար դրած: Երբ որ նա սկսեց
գործել, օրօրոցներն էլ սկսեցին օրօրիւ տանիքի ինք-
նաշարժ եղէգնի պէս: Օրօրոցում եղած երեխաները ծե-

ըրունու թոռներն էին, որոնց մայրերը տան մի անկիւնում նստած՝ ճախարակով բամբակ էին մանում կտաւի համար։ Իր հարսներին գործից չըզգելու համար հնարագէտ ջուլհակը տանիքի եղէգից մի թել էր կապել, թելի մէկ ծայրը փաթաթել կտաւի սանդղին, որ իր տարուբերւելովը շարժում էր եղէգը։ Օրօրոցներից նմանապէս թելեր ունէր կապած, որոնց հակառակ ծայրերը իր աջ ու ձախ մատներին էր փաթաթել։ Այլ ձեռքով մաքուրը նետելիս, աջ կողմի օրօրոցն էր օրօրում, ձախով նետելիս, ձախ կողմինը։ Այսպիսով նա մէկ անգամից երեք գործ էր կատարում։

Թագաւորն այդ ամենը նկատեց և գովեց իր մտքումը նրա հնարագիտութիւնը, միայն նրա ոտքի կանգնելով խոր գլուխ տալը թագաւորի մէջ կասկած ձգեց, թէ չըլինի իրան ճանաչեց։ Այս բանն ստուգելու համար, թագաւորը մի մութ հարցմունք արաւ նրան.

— Զըլինիմ, չըլինիմ...

— Մի՞թէ, մի՞թէ... պատասխանեց ջուլհակը։

Թագաւորը «չըլինիմ, չըլինիմ» ասելով, ուղեց ասել ծերունուն. «եթէ ինձ ճանաչեցիր, չըլինի թէ երեցնես այդ բանը, թող մեր մէջը մնայ»։ Իսկ ծերունին պատասխանեց «մի՞թէ, մի՞թէ». այսինքն՝ «մի՞թէ ես յիմար եմ և այդքանը չըգիտեմ»։

— Քանիսի՞ մէջն ես, վարպետ, յետոյ հարցրեց թագաւորը։

— Երկուսը լրացել, երեքի մէջն եմ մտել, պատասխանեց ջուլհակը։

Թագաւորի այս հարցմունքը ջուլհակի հասակին էր վերաբերում։ Ջուլհակը պատասխանեց, որ երկու ոտքով ման գալն արդէն վերջացրել է, հիմա գաւազան է գործածում, իբրեւ երրորդ ոտք, մէկ խօսքով ծերացել է։

Թագաւորն այսպիսի շատ մութ հարցմունքներ արաւ և բոլորի պատասխանն էլ ստացաւ դարձեալ մութ կերպով։ Տեսաւ որ ծերունի հայը մի հնարագէտ և հանձարի տէր մարդ է թէ գործով և թէ խօսքով, մտածեց, որ միայն սա կարող է գէլըիշի պատասխանը տալ։

— Դու որ այդչափ հնարագէտ ես, ասաց թագաւորը, եթէ մի քանի սագ ուղարկեմ քեզ մօտ, կարո՞ղ ես փետրել նրանց։

— Դրա բաջ վարպետն եմ ես, ասեց ջուլհակը։

3.

Այս պատասխանն ստանալուց յետոյ թագաւորը դրնաց։ Շատ չանցաւ, ջուլհակի մօտ եկան թագաւորի գիտնական նէզիր-վէզիրները։

«Ահա եկան թագաւորի սագերը. իրաւ որ լաւ փետրելու թռչուններ են», ասաց ջուլհակը ինքն իրան։

Թագաւորը տուն գնալով սաստիկ բարկացել էր գիտնականների վրայ և սպառնացել էր, որ եթէ դոնէ մի մարդ չըգտնեն, որ գէլըիշին պատասխան տայ, նրանց բոլորին էլ կաքսորէ։ Այսպէս նեղի գալով՝ որոշեցին դիմել հնարագէտ ջուլհակին, որի համբաւը նրանցից մէկը լսել էր։

— Վարպետ եղբայր, կարող չե՞ս արդեօք մի պատասխան տալ մեր տարօրինակ հիւրին, որ ժողովրդի վրայ սարսափ է տարածել, ասացին գիտնականները և պատմեցին գէլըիշի գէպը։

— Ինչո՞ւ չէ... կարող եմ... բայց մեծ ծախք կը պահանջի դրա համար։ Պէտք է ձեռք բերել մի կախարդական գաւազան, մի անմահական սխտոր և մի ոսկի ձուածող հաւ։

Գիտնականները մնացին ապշած։

— Դրա ծախքը մենք կը վճարենք, ասացին նրանք ուշքի գալով, միայն մենք չենք կարող գտնել այդ բաները, ինչ-որ դու ես ասում։

— Երեք բան է իմ ուզածը, և ես ինքս կը գտնեմ, միայն ամեն բանի համար մի մի գլխարկ լիքը ոսկի է պէտք։ Դուք երեք հոգի էք, ամենքդ ձեր գլխարկովը մէկ ոսկի կը բերէք, ես էլ կը գամ գէլըիշին պատասխան կը տամ։

Գիտնականները ճարահատած համաձայնեցին։ Գնացին երեք երեք գլխարկ ոսկի բերին տըլին ջուլհակին։ Այսպէս փետրելով նրանց, ինչպէս պատւիրել էր թագաւորը,

ւորը, վերկացաւ առաւ իր հոնի գաւազանը, մի գլուխ հոտած սխտոր, ոտի մէկը կոտորած մի հաւ, և գնաց սարսափ տարածող դէրւիշի մօտ:

Հաւաքւեցին բոլոր քաղաքացիք, ներկայ էր և թագաւորը իր բոլոր իշխաններով:

Ջուհակը չըխօսեց դէրւիշի հետ. նա լուռ ու մունջ իր գաւազանի ծայրով մի խոր աւօս քաշեց շրջանի մէջ տեղով ծայրէ ի ծայր. այսպիսով դէրւիշի շրջանը երկու հաւասար մասի բաժանեց և նստեց նրա դէմ լանդիման:

Դէրւիշը երկար մտածեց, գլուխը թափ տըւաւ. վերջը մի գլուխ սոխ հանեց դրաւ առջևը:

Ջուհակն, առանց երկար մտածելու, իսկոյն իր սըխտորը հանեց դրաւ իր առջևը:

Բարկացաւ դէրւիշը և իր ջէբից հանեց մի բուռ կորեկ և շաղ տըւաւ ամբողջ շրջանի մէջ:

Ջուհակը փեշի տակից հանեց իր հաւը, որ իսկոյն կըտկըտալով կերաւ բոլոր կորեկը:

Դէրւիշն էլ մինչև վերջը չըսպասեց, իսկոյն վեր կացաւ և մոմռալով հեռացաւ գնաց...

Թագաւորը մօտեցաւ Ջուհակին և խնդրեց, որ բացատրէ այդ հանելուկի նշանակութիւնը:

— Ողջ լինի թագաւորը, ասաց Ջուհակը: Այս մարդը մի խելագար դէրւիշ է: Երևակայել է, որ ինքը մի շատ զօրեղ իմաստուն մարդ է և կարող է մեր ամբողջ աշխարհքին տիրել: Իր քաշած շրջանով ուղղում էր մեզ հասկացնել, թէ իրանն է բոլոր մեր երկիրը: Ես չուզեցայ հասկացնել նրան, որ այդ խելագարութիւն է, այլ կէս արի մէջ տեղից, որով ուզեցայ ասել, թէ կէսն էլ իմն է: Նա բարկացաւ և իր սոխով ինձ պատերազմ յայտնեց, կամ ուզեց ասել, մեր մէջ դառնութիւն կըծագի, կռիւ կըլինի: Ես էլ իմ սխտորով հասկացրի նրան, որ ես փախչող չեմ, թէկուզ կուից էլ վատթար բան պատահի: Նա կորեկով ինձ սպառնաց, որ իր զօրքերն անհամար էն: Ես էլ իմ հաւով ցոյց տըւի, որ անա այսպէս կը ջարդեմ ես քո անհամար զօրքը: Դրա վրայ նա

տեսաւ, որ էլ չի կարող մեզ վախեցնել, փախաւ գնաց...

Քաղաքացիք շատ ուրախացան, որ վերջապէս ազատւեցին դէրւիշի տալիք երևակայական սովից ու մահից և ամենքը միաբերան գոչեցին՝ «Կեցցէ Ջուհակը»:

Շահ-Աբասը որ շատ արհեստասէր թագաւոր էր, գովեց Ջուհակին և յետոյ հարցրեց.

— Ի՞նչ արիւր իմ սագերին, լաւ փետրեցի՞ր թէ ոչ...

— Ողջ լինի թագաւորը, այո, լաւ փետրեցի, անհրաժեշտ փետուրները, ասաց Ջուհակը և թագաւորի առջև դրաւ մի պարկ ոսկի:

— Քեզ են արժանի այդ ոսկիքը, ասաց թագաւորը, դու աւելի օգտակար գործադրութիւն կըզանես դրանց համար: Մի այդքան էլ իմ գանձարանից ստացիր և մի մեծ գործարան բաց արա. թող ծաղկի քո արհեստը իմ երկրիս մէջ: Այսուհետեւ իմ պալատի դռները միշտ բաց են քեզ համար, թող իմ հովանաւորութիւնը լիովի տարածւի քո իմաստուն ժառանգների և քո ազգի վրայ:

102. ԳԻՒՂԱՅԻՆ ԵՒ ՕՁԸ

Մի օր օձը սողալով մի գիւղացու մօտ եկաւ և իր անուշ լեզուով խօսել սկսաւ.

— Բարի գրացի. գիտե՞ս ինչ, արի, ապրենք եղբօր պէս, կամ եթէ կուզես, եկ ընկերանանք, էլ ոչ դու ինձնից և ոչ ես քեզնից էլ չըվախենանք: Ես իմ հին խորիւր հէնց այս ամառըս դէն շրպուտեցի, գնա, ասացի ինձնից հեռացիր, ես այսուհետեւ ծուռ ու մուռ ճանալով չպիտի սողամ, վնաս ոչոքի էլ չըպիտի տամ:

Բայց գիւղացին օձի խօսքին չըհաւատաց, ձեռքն առաւ հաստ մահակը ու ասաց. — «Թէպէտ նոր է քո կաշիք, բայց միենոյն է հոգիդ», և մէկ հարւածով գլորեց գետնին խարդախ դրացու անկենդան մարմինը:

103. ՀԵՏԱՔՐԻՐ

Բարի եկար, հազար բարի, բարեկամ, ուր էիր տեսնամ:

— Թանգարանիցն է գալս. չորս ժամ եղաւ ման գալըս, ամեն կողմ պտըտեցի, պրպըտացի, բոլորը տեսայ, ոչինչ չըթողի: Աշխարհումս ինչ ասես որ չեն եղել, որ կողմը նայես, արմանք զարմանք, հրաշալիք, որն էլ գիտես՝ մէկը միւսից գեղեցիկ: Ի՞նչ գազաններ, ի՞նչ թռչուններ, թիթեռնիկներ, բզեզներ, ինչ գատիկներ, ի՞նչ կերպ ճանճեր, որքան ոսկի եզնակներ. որը կանաչ զըմբուխտի պէս, որը կարմիր բուստի պէս. հապա մանրիկ բոտոտները՝, հաւատան, գնդասեղի գլխից էլ շատ փոքրը կայ:

— Հապա փղին ի՞նչ ասիր, ի՞նչ անագին վիթխարի: Անշուշտ այնպէս կարծեցիր, թէ մէկ լեռն է սոսկալի:

— Մի՞թէ փղին այնտեղ էր:

— Ի հարկէ, մի՞թէ չըտեսար.

— Ափսոս, այդ ի՞նչպէս է եղել, որ փղին աչքովս չի բնկել:

104. ՓԻՂՆ ՈՒ ՉԸՍՏԻԿԸ

Փղին է հսկայ մի կենդանի,
Չորս ուղտի չափ հեշտ կըլինի.
Ինքն ըզգայուն
Եւ իմաստուն,

Վրան կաննէ մի ամբողջ տուն:
Թէ ինչպէս է տեսքովն էլ նա,
Պատկերի մէջ լաւ կերեայ.—
Գլուխը հաստ՝ մի ծառաբուն,
Գլխից երկայն՝ հոթը կանգուն.
Միւս կողմերն էլ սրանց նման
Կոշտ ու կոպիտ, հսկայական:

Այսպէս մի փիղ ժամանակով
Անց էր կենում մեծ քաղաքով.
Հէնց որ տեսան այդ կենդանին,
Ուղտն ու էջը, ձին ու ջորին,
Եզն ու գոմէշ, շունն ու կատուն,
Սարսափելով փախան իսկոյն.
Չըվախեցաւ միայն մի շուն.—
Աւելի ճիշտ՝ փոքրիկ շնիկ,

Փոքրիկ շնիկ,
Բայց շատ ճարպիկ,
Պստիկ,—

Չըստիկ:

Չըստիկն աղմուկ բարձրացրեց,
Եւ հաշելով հասկացրեց
Մեծ շներին,
Բողալներին,

Թէ՛ «փախչիլը ամօթ բան է,
Փղին ինչ է որ՝ մեզ ըսպանէ».
Այս ասելով՝ վրայ վազեց,
Փղի ոտքից մի պինդ կըծեց.

Փղին այդ ըզգաց,
Բայց լուռ մնաց:

Երբ Չըստիկը մէկ էլ խածեց,
Փղը արագ պտոյտ գործեց,
Որ շներին բռնէ շուտով,
Կամ մի զարկ տայ երկայն քթով:
Պստիկ-Չըստիկն այդ իմացաւ,

Ճարպիկութեամբ մի կողմ անցաւ,
Կրկին աղմուկ բարձրացրեց,
Մեծ շներին խրախուսեց:
Հաւաքւեցին մեծ շները,
Ձանգին, Ձրանգին և միւսները,
Հարայ-հրոց բարձրացրին,
Եւ բլրաշափ զըռփի փրղին
Վախեցրին
Ու փախցրին:

Ճըշմարիտ է, մեր Չըստիկին
Հին ժամանակ տնազ արին,
Մեղադրեցին
Ու ասացին,

Տեսէք՝ ինչքան յանդուգն է նա
Որ հաչել է Փղի վրայ,—
Բայց երբ խելքով հասունացան,
Գլխի ընկան
Եւ իմացան,

Որ մեծերն են լինում վախկոտ,
Իսկ փոքրերը՝ քաջ ու սրտոտ:
Թէ՛ այս բանը բնական է,
Իսկ պատճառը—պատմական է:

Բայց դուք, փոքրեր, երբ մեծանաք,
Ոչ մի բանից չըվախենաք.
Թող լինի փիղ, արջ ու վարազ,
Գայլ ու առիւծ, վագր ու յովազ,
Յարձակեցէք անաս սրտով՝
Եւ անխըռով,
Թէ միայնակ
Եւ թէ խմբով...

105. ՋՐՎԷԺ ԵՒ ՎՏԱԿ

Լեռան տակից մի փտակիկ կըվազէր, բայց ջուրն
այնքան նըւազ էր, որ անցնող դարձողի աչքին հազիւ
կերևար, միայն թէ շատ անւանի էր նրա ջուրն առող-
ջարար:

Վտակին մօտիկ՝ բարձր ժայռերից՝ փրփրած, կատա-
ղի մի ջրվէժ կիջնէր: Սա հպարտ-հպարտ, վերից վար
նայեց, վտակին ասեց.—Տես, ինչ կասեմ քեզ, դու խեղճ
ջրիկ ես, բայց ինչո՞ւ այնքան քեզ հիւրեր կըգան: Ինձ
մօտ եթէ գան, զարմանալի չէ, իմ տեսքն է աննրման,
Իսկ քեզ մօտ ինչո՞ւ կըգան, դու ի՞նչ ունիս պատուական:
Վտակն ասեց ամօթով, հեղիկ ու քաղցր ձայնով.

Գիտե՞ս ինչու—

Բժշկւելով:

106. ՀՈՎԻԻՆ ՈՒ ՄՈԾԱԿԸ

Մի քաջ հովիւ՝ յոյսը դրած շներին, սուերի մէջ
հանգիստ, անուշ քուն մտաւ: Մի օձ պառկած, թփերի
մէջ գալարւած, տեսաւ հեռից, ծածուկ սողաց, մօտ ե-
կաւ, պիտի խայթէր, մեռցընէր: Մոծակն այս որ տեսաւ,
խղճաց վրան, թռաւ հասաւ, բոլոր ուժովը կըծեց, հովին
քնից զարթեցրեց:

Հովիւը զարթեց, օձին սպանեց, բայց դրանից ա-
ռաջ կէս քուն, կէս արթուն խեղճ մօծակին էլ խըփեց.
աըրորեց:

107. ՄՈՒՐՃՆ ՈՒ ԻՐ ԱՐՁԱԳԱՆԳԸ

Լեռան խորշի մէջ, մի մեծ քարայրում,
Քարհատը մուրճով խիճ էր փորփրում,
Եւ մուրճի ձայնը՝ աննշան, անմեղ,
Տալիս էր իսկոյն արձագանգ անեղ...

— «Եղբայր Արձագանգ», Մուրճն ասեց մի օր,
«Քո ձայնն ինչո՞ւ է իմից զօրաւոր».

Իմ շնչիւնը շինու՞մ ես գոռոց,

Փոքրիկ թիկոցս անեղ գոռգըռոց,

Գործողը ես եմ, գոռացողը դու,

Այն էլ այնքան թունդ, այնքան անարկու»...

— «Ապերանխա Մուրճիկ, անմիտ, անիմաց»...

Շատ նեղանալով՝ Արձագանգն աւաց:

«Ես որ չըլինիմ, էլ ո՞վ կիմանայ,

Որ այս ձորի մէջ մի ինչ որ մուրճ կայ.

Ես քո շունչը շինու՞մ եմ բոմբիւն,

Թեթեւ թիկոցըդ մի զօրեղ գանգիւն,

Որ կարծւի՝ թէ դու չես մուրճիկ չնչին,

Այլ մի վիթխարի կռան անագին»...

Առակիս նման

Շատ շատերը կան,

Որ չնչին մուրճին

Շինու՞մ են կռան:

108. ԵՐԿՈՒ ԹՈՉՈՒՆ

Հարուստ մեծատան ընդունարանում

Երկու թըռչուններ ջուկ-ջուկ վանդակում՝

Իրանց երգերով զմայլեցնում էին

Յարգոյ մեծատան փալուռն հիւրերին:

Միակերպ էին երկուսի երգն էլ,

Նոյն հընչիւնները անհասկանալի...

Եւ ո՞ւմ մըտքիցը կարող է անցնել,

Որ մէկի երգը սուգ էր թախծալի:

— Ես չեմ հասկանում— ասաց մի անգամ,

Ջահիլ թըռչունը ծեր հարեանին—

Այդ անվերջ սուգը, գիտե՞ս, բարեկամ,

Վիրաւորանք է տիրոջ հասցէին:

Ի՞նչ է խընայում տէրը մեզանից,

Ջուրըդ անպակաս, կորեկըդ համեղ

Հեռու ձմեռւան ցրտիցը անեղ...

Եւ դարձեալ դու միշտ դժգոհ ես կեանքից:

— Օ, որդեակ, պարզ է, որ չես հասկանար

Իմ դժոխային վիշտը անփարատ...

Դու այդ վանդակում ըստրո՞ւկ ծընւեցար,

Իսկ ես, որդեակ իմ... ծընւել եմ ազատ...

109. ԱՌԻԻԾԻ ԲԱԺԻՆԸ

Առիւծն ու Ուշխարը որսի գնացին, իրենց հետ վերց-
քին մի քանի գաղան: Առիւծն երդու՞մ էր, որ վերա-
դարձին՝ փոյթ չէ, թէ ոմանք շատ կամ քիչ որսան, նա
պիտի բաժին անէ հաւասար ամենի համար:

Եղջերուն ընկաւ Ուշխարի թակարդ, որ իսկոյն յայտ-
նի եղաւ Առիւծին, նա էլ մօտ վազեց, ձանկեց որպէս
սարդ, և եղջերւին արաւ չորս բաժին, և վերցնելով
այն, ամենի զիմաց նա այնպէս ասաց.—

— Առաջին մասը պատկանում է ինձ, քանի որ ինքս
առիւծ եմ կոչու՞մ. Ծ, ես անվախ եմ, համարձակ ձեզ-
նից, այդ երկրորդ մասն էլ ինձ է վայելում: Երրորդ մասն
էլ դուք պիտի ինձ զիջէք, քանի որ ձեր մէջ ամենից
քաջն եմ. իսկ չորրորդ մասին եթէ որ զիպէք... Այդ
մէկ փորձեցէք, յետոյ կըտեսնէք...

110. ԳԱՌԸ ԳԱՅԼԻ ՄՈՐԹՈՎ

Մի օր մէկ գառը—չըգիտեմ ի՞նչ էր, խելքին ի՞նչ
տեսակ քամի էր փչել,—մի գայլի մորթի գցեց քամակին
ու գնաց խառնւեց ոչխարի հօտին: Բայց երբ շների աչ-
քովըն ընկաւ, ասին՝ անտառից անա գայլ եկաւ, գոռում
գոչումով վրայ վազեցին, բերաններն առան ու զըզըզե-
ցին: Լաւ էր որ չուտով հովիւը տեսաւ՝ երկայն մա-

հակով նոյն տեղը հասաւ, ու խեղճ գառնուկը կատղած շների սուր ատամներից հազիւ փրկւեցաւ:

Եւ մեր գառը հազիւ հազ:
Արիւնթաթախ ու նըւազ,
Թոյլ ոտները քաշ տալով,
Հասաւ գոմը մի կերպով:

111. ԵՐԿՈՒ ԸՆԿԵՐ

Երկու ընկերներ իրիկնապահին
Հրացան առած՝ անտառ գնացին:

Որ մէկ բան որսան,

Շուտով յետ դառնան:

Յանկարծ անտառից մի արջ դուրս պրծաւ

Ու կատաղութեամբ նրանց վրայ վազեց.

Մէկն շտապելով ծառը բաձրացաւ,

Միւսն անձաբացած գետնի վրայ պառկեց.

Շուռնչն իրան քաշեց

Ու անշարժ մնաց,

Որ արջը կարծէ,

Թէ նա մեռած է:

Արջը մըռուալով մօտեցաւ նըրան,

Ականջը կամաց դրաւ բերնի վրան,

Ականջ դրաւ

Հոտ առաւ:

Վերջապէս նրան մեռած կարծելով,

Հեռացաւ գնաց՝ դուռնը լիզելով.

Փախած ընկերը ծառիցն իջաւ ցած,

Ընկերին հարցրեց, թէ արջն ի՞նչ ասաց:

— Արջն ինձ պատւիրեց, որ ես միւս անգամ

Քեզ պէս մարդու հետ որսի չըգնամ,

Որ մեզ մի վտանգ, բան պատահելիս՝

Մենակ չըթողնես ու ինքդ փախչիս...

112. Տ ՈՒ Ր Ք

Երբ որ անարատ երեք ա-
րարած—

Յասմիկն ու Շուշան շաղ-
կապած սիրով

Եւ վարդիթերը դեռ նոր
կոկոնած՝

Լուռ անցնում էին փողոցի միջով,
Մի խղճուկ մանուկ թըշառ մու-

րացկան՝

Տուրք էր աղերսում շուկայում կանգ-
նած.

Եւ տեսնելով այն երեք աղջկան,

Մօտեցաւ նրանց թոյլ ձեռք մեկնած:

Երեխան օրհնեց իր ամբողջ հոգով

Յասմիկին՝ մի հատ լուծայի համար.

Շուշանին՝ մի գոյգ լուծայի տուրքով

Աղթեց մինչև ջինջ երկնակամար:

Բայց վարդիթերը աղքատ լինելով,

Թըշառ մանուկին ոչինչ չըտւեց.

Միայն թէ սաստիկ խղճահարւելով,

Ոսկու փոխարէն նրան համբուրեց:

Նրանցից մօտիկ մի մարդ էր կանգնած,

Գոյն-գոյն հոտաւէտ ծաղկեփնջերով.

Աղջկայ համբուրից ջերմ փայլագունած՝

Թըշառը վազեց «ծաղիկ» կանչելով:

Եւ մի հոտաւէտ ալ վարդի փնջին

Նա բոլոր երեք լուծան էլ տըւեց,

Բիւր երջանկութեան ժպիտը շրթին՝

Իրան համբուրող կուսին պարզեց...

113. ՀԱԻԼՈՒՆԻ ԹՈՒՐԸ

Շատ ու շատ դարեր մեզանից առաջ մի թագաւոր կար. անունն էր Պոռ, ինքը զօրաւոր, ազնիւ ու արդար: Նստում էր նա իր Լաթար քաղաքում: Նա չէր կուսէր, թէպէտ կարող էր ամեն բան ուժով. եթէ ուզէնար, աշխարհք կը քանդէր Հաւլունի թրով:

Հաւլունի թուրը, Հաւլունի թուրը, Ամեն բան կանէ Հաւլունի թուրը. Ձի լինիլ նրան աշխարհում նման, Կանէ ամեն բան Հաւլունի թուրը: Օ՛, նա չէ շինած հողեղէն ձեռքով Անձեռագործ է Հաւլունի թուրը. Ձէ նա Խորասան և ոչ ալմազից, Ալմազ կը կտրէ Հաւլունի թուրը: Կրակոտ ամպերում, կայծակների հետ Միւել է, կոփւել Հաւլունի թուրը. Կրակոտ ամպերում, կայծակների հետ Աշխարհ է իջել Հաւլունի թուրը: Ով աիւրէ նրան, աշխարհ կը տիրէ, Աշխարհ կը գերէ Հաւլունի թրով, Դէւերի սեծին գերի կը բերէ, Ըստրուկ կը շինէ Հաւլունի թրով: Արքայազնունին Չինումաչինի Իր հարս կը բերէ Հաւլունի թրով, Նալբուզ սարն էլ որ նրա առաջ ելնի, Երկու կէս կանէ Հաւլունի թրով: Հաւլունի թրով, Հաւլունի թրով, Ամեն բան կանես Հաւլունի թրով, Ձի լինիլ նրան աշխարհում նման, Ինչ կուզես, կանես Հաւլունի թրով:

Ահա թէ ինչու Պոռ թագաւորից ամենն էին սարսուտ, թէպէտ նրա մտքով մի մարդու անգամ քնասել չէր անցնում: Եւ ով չէր սարսիլ. մեծ էր Հաւլունի թրի

զօրութիւնը. բայց չէր ցանկանում Պոռ թագաւորը փառք, իշխանութիւն:

Ոչ ոք չը գիտէր, թէ քանի տարի Պոռի պապերը կը ում էին իբրեւ մի անգին աւանդ Հաւլունի թուրը, թէ ինչ հրաշքով ընկել էր թուրը աշխարհի վրայ, թէ ո՞րը Պոռի մեծ նախնիքներից ձեռք էր բերել այն, յայտնի չէ թրի սկզբնաւորութեան մութ պատմութիւնը. լուր է այդ մասին աւանդութիւնը. գիտեն այս միայն, որ Պոռի նախնիք այնքան տարիներ իրանց զօրութիւնը և ուժը երբէք ի զուր չեն գործ դրել:

Պոռն էլ հետեց իր նախնիքներին, ստացաւ թուրը հօր մահւան ժամին, առաւ աւանդը, խոստացաւ հօրը, — «Հայրիկ, երդում եմ քո տըւած սրով, որ քեզ հետեւիմ, չարի կործանիչ, բարու հաստատիչ հանապազ լինիմ»:

Այսպէս էլ արաւ: Քառասուն տարի Պոռի ձեռքում Հաւլունի թուրը կայծակի նման փայլում էր վառում, բայց նրա ձեռքով մի անմեղ արիւն երբէք չը թափւեց, կայքից ու կեանքից Հաւլունի թրով ոչ ոք չը զրկւեց: Ոչ մի թագաւոր կամ արդար իշխան չը նկաւ իր գահից. ոչ մի ժողովուրդ չը զրկւեց իրա ազատութիւնից: Ինչ բան բարի էր, նա զօրացնում էր զօրեղ ձեռքով, ինչ բան որ չար էր, ջնջում, կործանում Հաւլունի թրով:

Եւ ի՞նչ չէր անիլ. մեծ էր Հաւլունի թրի զօրութիւն, բայց Պոռ թագաւորն այդ չէր ցանկանում, այլ ասում էր միշտ: «Թող մարդիկ ապրին ազատ ու խաղաղ. Լաթար քաղաքս լաւ կառավարեմ, այն էլ է հերիք»: Եւ լիանում էր Լաթար քաղաքը ամեն բարիքով, ձգւում էր շէնցած Խաչըլուայ լճի կանաչ ափերով:

Բայց ինչ կայ յաւիտենական այս աշխարհի մէջ: Պոռ թագաւորի գլուխն էլ ծածկւեց սպիտակ մազերով. այդ զօրեղ անձը, որից զոգում էր ամբողջ աշխարհը, էլ չէր կարենում վերցնել Հաւլունի յաղթական թուրը:

Ընկաւ Պոռը, ուժահատ ընկաւ մահիձը մահւան:

«Ահա մօտեցաւ իմ վերջին օրը, ասաց ինքն իրան»։ «Իմ ժառանգն ո՞վ է, ո՞ւմ պիտի յանձնեմ Հաւրունի թուրը»։

Թագաւորն ունէր եօթը հատ որդի, իւրաքանչիւրը մի սարի գլխի, ամեն մէկն ունէր մի բերդ ու փական, ամենքն էլ ծարաւ մէկ մէկու արեան։ Ո՞րին տար արդեօք Հաւրունի թուրը։ Նրանցից ոչ ոք սրին չէր արժան, վեց անգէն եղբայրք գլխները կտրած պիտի թըպրտան. Հաւրունի թուրը պիտի գէնք դառնայ մարդասպանութեան։

«Ո՛չ, այս չի լինի», ասաց Պոօշը, կանչեց մեծ որդուն Բլէշանու բերդից։ Եկաւ մեծ որդին, որ լսէ իր հօր կտակը վերջին։

«Որդի, մեռնում եմ», ասաց Պոօշը. «վերջին կտակս յայտնում եմ ես քեզ, բայց մահիցս առաջ պիտի կատարես»։

— Հայրիկ, պատրաստ եմ, վերջին կտակդ ես կրկատարեմ, տուր ինձ թէ կուգես, Հաւրունի թուրը, աշխարհք կըքանդեմ։

«Այո, քեզ կտամ Հաւրունի թուրը, բայց լսի՛ր, որդիս, աշխարհք մի քանդիր, այլ տար, խաչըւայ ծովակը ձգիր»։

Մեծ որդին տարաւ Հաւրունի թուրը, բայց հօրը խաբեց, ծովը չըձգեց, այլ հօրից ծածուկ մի տեղ թաքցրեց։

«Որդի ի՞նչ արիր Հաւրունի թուրը, ձգեցի՞ր ծովը»։ հարցրեց հայրը։

— Այո, այո, հայր, Հաւրունի թուրը տարայ ձգեցի խաչըւայ ծովը։

«Տեսա՞ր ինչ եղաւ խաչըւայ ծովը, երբոր ձգեցիր Հաւրունի թուրը»։

— Հայր, ոչինչ չեղաւ խաչըւայ ծովը, բայց ես ձրգել եմ Հաւրունի թուրը։

— Ոչ սուտ ես խօսում, անարժան որդի, խաբում ես հօրդ. գնա, բեր շուտով, թէ չէ՝ կանխածեմ, գլխիդ կըձաքի Հաւրունի թուրը»։

Որդին դողալով գնաց, յետ բերաւ Հաւրունի թուրը։

Պոօշը կանչեց իր երկրորդ որդուն և ասաց նրան։ «Որդի, մեռնում եմ. վերջին կտակս ես յանձնում եմ քեզ, բայց մահիցս առաջ պիտի կատարես»։

Պատրաստ եմ, հայրիկ, վերջին կտակդ ես կրկատարեմ, տուր ինձ, թէ կուգես, Հաւրունի թուրը, աշխարհք կըքանդեմ։

«Այո, քեզ կտամ Հաւրունի թուրը. բայց լսի՛ր, որդիս, աշխարհք մի քանդիր. այլ տար, խաչըւայ ծովակը ձգիր»։

Երկրորդը տարաւ Հաւրունի թուրը, բայց հօրը խաբեց, ծովը չըձգեց, այլ հօրից թագուն մի տեղ թաքցրեց։

«Որդի, ի՞նչ արիր Հաւրունի թուրը, ձգեցի՞ր ծովը»։ հարցրեց հայրը։

— Այո, այո, հայր, Հաւրունի թուրը տարայ ձգեցի խաչըւայ ծովը։

«Տեսա՞ր ինչ եղաւ խաչըւայ ծովը, երբոր ձգեցիր Հաւրունի թուրը»։

— Հայր, ոչինչ չեղաւ խաչըւայ ծովը, բայց ես ձրգել եմ Հաւրունի թուրը։

«Ո՛չ, սուտ ես խօսում, անարժան որդի, խաբում ես հօրդ. գնա, բեր շուտով, թէ չէ՝ կանխածեմ, գլխիդ կըձաքի Հաւրունի թուրը»։

Որդին դողալով գնաց, յետ բերաւ Հաւրունի թուրը։ Մէկէլ որդոցն էլ կանչեց Պոօշը, բայց նրանք ամենքն էլ այնպէս վարեցին, մինչև հերթն ընկաւ ամենից փոքրին։ Եկաւ և փոքրը։ «Որդի, ասաց Պոօշը, գոնէ դու լսիր վերջին կտակս։ Հաւրունի թուրը յանձնում եմ ես քեզ, կըտանես խաչըւայ ծովը կըձգես»։

— Հայր, ես պատրաստ եմ, կուգես ես ինքս էլ նրա հետ ընկնեմ։

«Ոչ, դու մի ընկնիր, այլ միայն թուրը ծովը կըձգես և ինչ որ տեսնես, կըգաս ինձ կասես...»

Ուրբաթ էր օրը, թուրն առաւ որդին ու ծովը ձգեց։

Բայց թէ ինչ տեսաւ, ինչքան վախեցաւ, նա այսպէս պատմեց.

«Չէի մօտեցած դեռ ևրս ծովին,

Արևն երկնքում երեսը ծածկեց,

Սև ամպից իջաւ սատանի քամին,

Խաւար և մռայլ աշխարհս պատեց.

Մօտեցայ ծովին ան, մեր սիրուն ծով,

Իր նախկին գոյնը այլ ևս չունէր,

Ժանտ դէւի նման պղտոր ջրերով

Մի անմեղ որսի կարծես սպասում էր:

Ծովը ձգեցի հաւուների թուրը,

Յանկարծ մի գոռոց ծովի յատակից,

Մեծ իրարանցում ծովի խորքերում,

Ահեղ արձագանք ձայնեց երկնքից.

Ջրերը լեռնացան ու իրար անցան,

Երկինք էր հասնում ծովի փրփուրը,

Յանկարծ Խաչըւան բացեց իր բերան,

Դէւի պէս կլանեց հաւուների թուրը:

Ահեղ փոթորիկ, աղմուկ, որոտում,

Թէ ծովին նայես և թէ երկնքին,

Իրար են խառնելը դողում է աշխարհ.

Ես էլ վախեցայ և ընկայ գետնին:

Կրկին նայեցի, ոչինչ չըտեսայ.

Խաւար մռայլը աշխարհս է պատել.

Ամպեր, ակիքներ իրար վրայ դիզած,

Երկինքը երկրի հետ էր միացել.

Ծովի խորերից բերաւոր ձայներ

Խառնիխուռն և խուլ որոտում էին,

Կարծես բերաւոր քաջերի գնդեր

Ծովի յատակում մարտնչում էին:

Հայրիկ, դողում եմ, էլ մի յիշեցնիր,

Չեմ կարող պատմել ես իմ լեզուով,

Հայրիկ, սարսում եմ, էլ մի հարցնիր,

Թէ ինչեր արաւ Խաչըւայ ծովը»:

— «Այո, այդպէս է, ան իմ օրհնութիւն,

Լաթար քաղաքս էլ քեզ ժառանգութիւն.

Ասաց Պռօշը ու աչքերը խփեց,

Եւ իսկոյն ևեթ հողին աւանդեց:

Անցան տարիներ ու դարեր անհետ,

Աշխարհիս վրայ շատ բան փոխեցաւ

Պռօշի աւանդն էլ նըրա մահից յետ

Երկրիս երեսից շուտ անհետացաւ:

Բայց ժողովրդի մտքից չի կորել

Հաւուների թրի վառ պատմութիւնը,

Նա ոգևորած պատմում է դեռ էլ

Պռօշ թագաւորի աւանդութիւնը:

Նա ցոյց է տալիս մի աւեր աւան,

Ասում է. «Այստեղ էր Պռօշը կենում,

Այս Լաթար քաղքից առիւծի նման

Շրջակայ ազգաց սարսափէր ազդում»:

Նա ցոյց է տալիս մի պղտոր լճակ,

Ասում է. «Սա է Խաչըւայ ծովը.

Սա չէ, ասում է, մի ծով հասարակ,

Այստեղ է թաղած հաւուների թուրը»:

Թէ հարցնես նրան՝ իբրեւ կարեկից,

«Ինչու է պղտոր ձեր ծովի ջուրը»:

Կասէ «Այսպէս է եղած այն օրից,

Երբ այստեղ ընկաւ հաւուների թուրը»:

Նա քեզ կըպատմէ, թէ ամեն ուրբաթ

Խաչըւայ ծովը փրփրում է, կատողում,

Իրար են զարկում ջրեր լեռնացած,

Ծովի յատակից ձայներ են լսում...

Երբոր Պռօշի փոքրահաս որդին

Տանում էր ծովը հաւուների թուրը

Դեռ չէր մօտեցել նա ծովի ափին,

Երբ իրար անցան ծովի քաջերը.

Կռիւ, կոտորած ընկաւ նրանց մէջ,

Սուրը ընկղմեց Խաչըւայ խորը.

Ահեղ կոտորած, բայց յաղթող չեղաւ.

Եւ անտէր քնաց հաւուների թուրը:

Ահա այն օրից ամենայն ուրբաթ
 Խաչլուայ ծովը փրփրում է, կատողում,
 Իրար են զարկում ջրեր լեռնացած,
 Մովի յատակից ձայներ են լսում...
 Այդ հին կռիւն է կրկին նորոգում,
 Կրկին ընկնում են իրար վրայ քաջեր.
 Անցնում են դարեր, կռում են, կռում,
 Բայց Հաւրունի թրին չեն կարում տիրել:

Բայց Պոռ աւրբան սուրը կախարդեց.
 Երբ կըցամաքի ծովակի ջուրը,
 Նրա տոհմիցը մի քաջ կըծնի,
 Կըհանէ լըծից Հաւրունի թուրը:

Յ Ա Ն Կ

Ա. Ռ. Ա. Զ. Ի. Ն. Վ. Ա. Բ. Ժ. Ո. Ի. Թ. Ի. Ի. Ն.

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

Տարեմուտին. Ղ. Ա.	3	Կռունկ.	21
Թռչնիկներ. Ղ. Ա.	3	Ղարիբ մշեցուն Ա. Իս.	22
Նոր տարի Ղ. Ա.	4	Պօղոս-Պետրոս. Յ. Թում.	23
Սագեր	5	Հոր անար. Ռ. Պ.	25
Մանկական հեքիաթ. Ղ. Ա.	5	Արդար գառապան թ. Ղ. Ա.	25
Կատու	6	Կամակոր սպապաններ.	
Մանկական խաղեր Մուշ.		թ. Ղ. Ա.	26
Մամիկոնեան	7	Բարի գործ. Յով. Թում.	26
Աքաղաղն ու հաւը	11	Վարդենի և փշենի. թ. Ղ. Ա.	27
Զորս եղանակ. Մ. Մամիկ.	12	Առածներ	28
Տաւարածի հաշիւ. Ղ. Ա.	13	Կրտսէի. Յ. Յակոբեան	28
Երկու և մի Ռ. Պ.	13	Հացթուխ. Կ. Մ. Շ.	29
Զորս եղբայր. Ռ. Պ.	13	Լրացարար. Կ. Մ. Շ.	30
Գարուն. Ռ. Պ.	14	Շապիկ երգը. անգլիերէ-	
Հովիւ անկողինը. Ղ. Ա.	14	նից Մէլիք-Ջահանեան.	31
Ջաղացական նշարանը.		Պառաւի հաւը	33
Ղ. Ա.	15	Կթի կով	33
Ջաղաց. փոխադրած	15	Շունն ու Կատուն. Յ. Թում.	34
Պարզամիտ հովիւ. Ղ. Ա.	16	Երեւի խոհարար	36
Մայրիկը. փոխադրած.	17	Ապագայի համար. Ղ. Ա.	37
Զորք տանեմ. Յ. Յակոբ.	17	Առածներ	37
Առածներ	18	Ծառիկ. Սրինգ	37
Վիճակի երգը	18	Ծառերի վէճը	38
Գիւղի գրագէտը	19	Գիւղումը. Յով. Թում.	39
Տափ սպառնալիքը	19	Պարտիկական կտակը	39
Որբի պահանջը. Մուշ.		Գովածի երգը. Յով. Թում.	40
Մամիկոնեան.	20	Երկրապործ. Կ. Մ. Շ.	41
Լաւ ընկեր	20	Հասօի երգը. Ռաֆֆի	41
Մայրենի լեզու 1—2 20—21		Գեղջիկուհու երգը. Ռ. Պ.	42
		Ամպեր. Կ. Մ. Շ.	43

Եղիայի հանաքը. Ղ. Ա.	43	Մանկական բարեկամներ.	
Գարնանային ջրեր .	44	Ղ. Ա. .	56
Կարկուտ. Ղ. Ման.	44	Ծիծեռնակներ. Սօֆ. Արզ.	58
Անտառն ու վտակը .	45	Ծիծեռնակի լիշողութիւ-	
Առւակ. Զօկ. .	45	նը. Ղ. Ա. .	60
Հնձուորներ. Ղ. Ա. .	46	Մի աւանդութիւն ծիծեռ-	
Տիկնիկի հարսանիք. Ղ. Ա.	47	նակի մասին. Մուշեղ	
Տառիկի հէքիաթը. Ի. Մ.	49	Աղայեանի .	60
Դարբին. Կ. Մ. Շ.	52	Ծիծեռնակին. Ռ. Պ.	62
Առաւօտեան հառազաթ.	52	Փիղ. Թարգ. Ղ. Ա.	63
Արև. Ղ. Ա. .	53	Դժւար ընտրութիւն. Կ.	
Տխուր երեխայ. Ռ. Պ.	54	Մ. Շ. .	64
Թռչուններ. Սօֆ. Արզ.	55	Երկու քոյր. Ռ. Պ.	69
Պահպանեցէք ձեր բարե-			
կամներին .	56		

Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ Վ Ա Ր Ժ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Հ Է Ք Ի Ա Թ Ն Ե Ր Զ Ր Ո Յ Յ Ն Ե Ր Ե Ի Ա Ռ Ա Կ Ն Ե Ր

Գառնիկ ախպեր. Յ. Թ.	71	Բազէն և Աղուենին Բար-	
Յախաւել. Ղ. Ա. .	77	կա .	116
Յանկութիւններ .	80	Խողն ու կողնին. Կո. .	117
Ոսկի ձկնիկ. Թ. Ղ. Ա.	82	Ծառերն ու կացին. Խ.	
Խելքն ու բախտը. Ղ. Ա.	91	Արովեանի .	118
Բախտի սպասողը. Յ. Թ.	94	Օտարն ու հարազատը.	
Վայրենի և տանու թրո-		Զ. Բալուղ .	118
չունը. Թ. Ղ. Ա. .	100	Անմիտ եղներ Աշխէն	
Գիւղացին և ձին. Թ. Ղ. Ա.	100	(Ս. Ք). .	119
Արծիւը և Մեղուն Թ. Ղ. Ա.	101	Հնարաղէտ չուխակը Ղ. Ա.	122
Նապաստակներն ու զոր-		Գիւղացին և օձը Կո. .	127
տերը. Թ. Ղ. Ա. .	102	Հետաքրքիր Կո. .	128
Արագիլներ. Անդերսէնից		Փիղն ու Զրստիկը Ղ. Ա.	128
Զ. Տէր-Գրիգոր. .	100	Զրկէժ և վտակ Կո. իրովից	131
Սարդն ու Շերամբ. Ղ. Ա.	110	Հովիւն ու մոծակը. Կո. .	131
Արջը և Մեղուն. Կ. Մ. Շ.	111	Մուրճն ու իր արծա-	
Աղւէսն ու աղաւթն. Ղ. Ա.	111	զանդը. Ղ. Ա. .	131
Արջը և Գայլ. Ղ. Ա. .	112	Երկու թռչուն. Զ. Բալուղ	142
Լուսնահաչ. Ղ. Ա. .	113	Առիւծի բաժինը Կո. .	133
Գալլ և Սկիւռ. Ղ. Ա. .	113	Գառը գալլի մորթով. Կո. .	133
Գառն ու զալը. Ղ. Ա. .	114	Երկու ընկեր. Կո. .	134
		Տուրք. Միր. Կօնօ .	135
		Հաւրունի թուրը. Գ. Աստ.	136

Մ. Մարտիրոսովի թեր զարմ.

Արքեպիսկոպ. Բարսեղ
Մարտիրոսովի Մարիա

80

ՄՀ Հայագիտական գրադարան

MAL018687

